

తెలంగాణ విముక్తి పోరాటంలో

అజ్ఞాత వీరులు

(వ్యాస సంకలనం)

ఇతిహాస సంకలన సమితి (భారతీయ)

తెలంగాణ

తెలంగాణ విముక్తి పోరాటంలో 'అజ్ఞాత వీరులు'

ముద్రణ : శ్రీ ప్లవ నామ సంవత్సరం కార్తీక మాసం,
నవంబరు 2021

ప్రతులు : 300

ప్రచురణ : ఇతిహాస సంకలన సమితి (భారతీయ) తెలంగాణ

అక్షరాల కూర్పు : రాము గ్రాఫిక్స్, చిక్కడపల్లి, హైదరాబాద్-500 020

ముద్రణ : ఆకృతి ఆఫ్ సెట్ ప్రింటర్స్
చిక్కడపల్లి, హైదరాబాద్ - 500 020
దూరవాణి : 040 - 2766 4525

ప్రతులకు : సాహిత్యనికేతన్
3-4-852, కేశవనిలయం,
బర్మత్ పురా, హైదరాబాద్-500 027, తెలంగాణ.
దూరవాణి : 040-2756 3236
సాహిత్యనికేతన్
ఏలూరురోడ్, గవర్నర్ పేట,
విజయవాడ - 520 002, ఆంధ్రప్రదేశ్
దూరవాణి : 63035 41244

వెల : రూ. 150/-

వేదుల సరసింహం

81421 36815

ప్రస్తావన

‘ఇతిహాసం’ అంటే చరిత్ర. గతంలో జరిగిన సంఘటనలు, అనుభవాలు, గుణపాఠాలు.. ఇలా అన్నిటినీ యధాతథంగా భావితరాల వారికి అందించడమే చరిత్ర. చరిత్ర లేఖనం వాస్తవ సంఘటనల ఆధారంగా జరుగుతుంది. భారతదేశ చరిత్ర నిరంతర పోరాటాల చరిత్ర. వేయి సంవత్సరాల ముస్లింల పాలన, ఆ తరువాత రెండు వందల సంవత్సరాల ఆంగ్లేయుల పాలనలలో భారతదేశం అన్ని విధాలా దోపిడీకి గురైంది. ఈ పన్నెండు వందల సంవత్సరాల కాలంలో విదేశీ పాలన నుంచి దేశాన్ని విముక్తం చేయడానికి భారతీయులు పోరాటం కొనసాగిస్తూనే ఉన్నారు. విదేశీ చరిత్ర కారులు భారతదేశ చరిత్రను పరాధీన చరిత్రగా చిత్రీకరించారు. అయితే భారతీయులు విదేశీ పాలన సమయంలో మౌనంగా ఉండిపోలేదు. నిరంతరం పోరాటం కొనసాగిస్తూనే ఉన్నారు. దేశానికి స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన తరువాత కూడా వామపక్షీయులచే వక్రీకరించబడిన చరిత్రను సరిదిద్దే ప్రయత్నం జరగలేదు. స్వదేశీ, స్వావలంబన, స్వధర్మం ఆధారంగా చరిత్రను రచించడం అవసరమని జాతీయవాదులు, మేధావులు భావిస్తూనే ఉన్నారు. ఈ దిశగా ఇప్పుడిప్పుడే ప్రయత్నాలు ప్రారంభమయ్యాయి.

కీ.శే. బాబా సాహెబ్ ఉపాఖ్య ఉమాకాంత్ కేశవ ఆప్టే సంఘ సేవకులు, సామాజిక కార్యకర్త. క్రీ.శ. 1903 ఏప్రిల్ 3వ తేదీన జన్మించిన ఈ ప్రఖర

దేశభక్తుడు క్రీ.శ. 1971లో స్వర్ణస్థలయ్యారు. భారతదేశ వాస్తవ చరిత్రను దేశ ప్రజలకు తెలియజేయాల్సిన అవసరం ఉందని అభిప్రాయపడేవారు. దేశ చరిత్రను పునఃలిఖించడం అనే మహా యజ్ఞాన్ని చేపట్టిన “అఖిల భారతీయ ఇతిహాస్ సంకలన యోజన”కు స్ఫూర్తి స్వర్గీయ బాబాసాహెబ్ ఆప్టేజీ ఉపన్యాసాలే. ప్రముఖ సంఘసేవకులు స్వర్గీయ మోరేశ్వర్ నీలకంఠ పింగళే మార్గదర్శనంలో క్రీ.శ. 1973 సంవత్సరంలో ‘బాబాసాహెబ్ ఆప్టే స్మారక సమితి’ ఏర్పాటైంది. నిజమైన చరిత్రకు సంబంధించిన గ్రంథాలను ప్రచురించడం ఈ సంస్థ పని. చరిత్రపై ప్రజలలో అవగామన కల్పించడానికి ‘ఇతిహాస్ సంకలన యోజన’ సదస్సులు, చర్చా గోష్ఠాలు నిర్వహిస్తూ ఉంటుంది. ఆయా ప్రాంతాలలోని ‘ఇతిహాస్ సంకలన సమితులు’ ఈ పనిని చేస్తున్నాయి.

మన దేశానికి క్రీ.శ. 1947, ఆగస్టు 15న స్వాతంత్ర్యం వచ్చింది. అయితే నిజాం పాలనలో ఉన్న తెలంగాణ ప్రాంతానికి మాత్రం ఆ భాగ్యం లభించలేదు. నిరంకుశుడైన ఏడవ నిజాం పాలనలో తెలంగాణ ప్రాంత ప్రజలు ఎన్నో కష్టాలు పడ్డారు. తను, మన, ధన, ప్రాణాలు కోల్పోయారు. నిజాం పాలననలో తెలంగాణ ప్రాంతాన్ని విముక్తం చేయడానికి రాజకీయ నేతలతోపాటు కవులు, రచయితలు, విద్యావేత్తలు, సామాజిక కార్యకర్తలు, ధార్మిక, ఆధ్యాత్మిక సంస్థలు కృషి చేశాయి. ఈ పోరాటం బహుముఖంగా కొనసాగింది. జాతీయ విద్యా సంస్థలు ఏర్పాటు చేశారు. పత్రికలు నడిపారు. రచయితలు, కవులు ప్రజలలో చైతన్యం కల్పించే రచనలు చేశారు. కొందరు నేరుగా ఆయుధాలు చేపట్టి నిజాంపై పోరాటం కొనసాగించారు. పండిత కేశవ కొరట్కర్, కొమురం భీం, రాంజీగొండు, రాజ బహదూర్ వెంకట్రామరెడ్డి, భాగ్యరెడ్డి వర్మ, సురవరం ప్రతాప రెడ్డి, ముదిగొండ శంకరాధ్యుడు, తుర్రెబాజ్ ఖాన్, వానమామలై జగన్నాథాచార్యులు, దున్న ఇద్దాసు, పండిత్ రాజరత్నాచార్యులు, బండోలు కుర్మన్న, పండిత మదన మోహన్ విద్యాసాగర్, బత్తిన మొగలయ్య గౌడ్, షోయబుల్లాఖాన్, ఎనుమలపల్లి పెద్దన్న వంటి వందల మంది నిజాం పాలనపై ప్రత్యక్ష పోరాటం కొనసాగించారు.

ఈ పోరాటాల ఫలితంగా స్వతంత్ర భారత ప్రభుత్వం ‘ఆపరేషన్ పోలో’ చర్యతో తెలంగాణ ప్రాంతానికి క్రీ.శ. 1948, సెప్టెంబర్ 17వ తేదీన స్వాతంత్ర్యం లభించింది. ఈ ప్రాంతం స్వతంత్ర భారతదేశంలో విలీనం అయింది.

2021 ‘ఆజాద్ కా అమృతోత్సవ్’ సందర్భంగా అజ్ఞాత తెలంగాణ స్వాతంత్ర్య సమర యోధుల చరిత్రను వెలుగులోకి తెచ్చే ప్రయత్నం ప్రారంభమైంది. ఇతిహాస సంకలన సమితి (భారతీయం) ఈ సందర్భంగా కొన్ని పుస్తకాలను ప్రచురిస్తోంది. అజ్ఞాత సమర యోధుల చరిత్రను వెలుగులోకి తేవడంలో అనేకమంది రచయితలు చరిత్రను పుస్తక ముద్రణకు అవసరమైన ఆర్థిక సహకారాన్ని అనేకమంది వదాన్యులు అందజేసారు. ఇంకా అనేకమంది ఇతరత్రా సహకరించారు. ఈ పుస్తక ప్రచురణలో భాగస్వాములైన అందరికీ పేరుపేరునా ధన్యవాదాలు. భావితరాలకు స్ఫూర్తినిచ్చే మా ఈ చిన్న ప్రయత్నం ప్రజల ఆదరాభిమానము చూరుగొంటుందని ఆశిస్తూ...

సంఘటనా కార్యదర్శి,
ఇతిహాస సంకలన సమితి, తెలంగాణ ప్రాంతం
హైదరాబాద్, నవంబరు 2021

- రాంపల్లి మల్లికార్జున రావు,

94409 12192

ఆర్.ఎస్.ఎస్. తెలంగాణ

ప్రాంత కార్యకారిణి నీళ్ళు

ముందుమాట

ఈ పుస్తకం మనం ఎందుకు చదవాలి?

భారతదేశానికి స్వాతంత్ర్యం వచ్చి 75 సంవత్సరాలు పూర్తి అవుతున్న వేళ ఈ సమయంలో మనం ఏమి ఆలోచించాలి? ఈ దేశంలో 1857 నుండి 1947 మధ్య జరిగిన చరిత్ర అంతా లిపి బద్ధం చేయబడిందా? ఎందుకంటే 1857 స్వాతంత్ర్య పోరాటం తర్వాత జరిగిన ప్రయత్నాలు కేవలం రాజకీయ స్వాతంత్ర్యం కోసం మాత్రమే జరగలేదు.

ఈ దేశంలో సామాన్య ప్రజల నుండి అసామాన్య వరకు అందరూ ఈ దేశం యొక్క ఆమూలాగ్రం పరివర్తన కోసం వ్యక్తుల రూపంలో సంస్థల రూపంలో పని చేశారు. అట్లాగే ఈ దేశం యొక్క సామాజిక సమస్యల పరిష్కారానికి ప్రయత్నాలు వేగవంతమైనాయి. ఈ దిశలో జరిగిన ప్రయత్నాలు లిపిబద్ధం చేయవలసిన అవసరం ఉంది. 75వ సంవత్సరంలో అడుగు పెడుతున్న వేళ ఆ దిశలో ఇతిహాసంకలన సమితి తెలంగాణ చరిత్ర విషయాలను సేకరించే చిన్న ప్రయత్నమే ఈ పుస్తకం.

స్వతంత్ర భారతంలో స్వాతంత్రం కోసం పోరాటం చేసిన అనేకమంది చరిత్రలు మన పాఠ్య పుస్తకాలలో మనకు అంతగా కనబడవు. కనబడినా ఆ చరిత్రలు రెండు సిద్ధాంతాల చట్రాల మధ్యలో బిగించబడి కనపడతాయి. ఆ రెండు సిద్ధాంతాలు- 1. బ్రిటిష్ వాళ్ల వలస వాద సిద్ధాంతం, 2. భారత్ ఒక దేశం కాదు; ఒక జాతి కాదు ఇది అనేక జాతుల సమూహము అనే సిద్ధాంతాన్ని పట్టుకుని పని చేస్తున్న కమ్యూనిస్టులు రచించిన చరిత్ర. ఈ చట్రంలో బిగించబడిన చరిత్ర అయితే వక్రీకరణకు, లేక విస్మరణకు గురి అయ్యింది. అందుకే ఈ దేశం యొక్క అసలైన చరిత్ర వెలుగులోకి తీసుకుని రావాల్సిన అవసరం చాలా ఉంది. విస్మరణకు వక్రీకరణకు గురి అయిన వీరుల బలిదానాల చరిత్ర బయటకు తీసుకుని వచ్చి ఈ దేశ ప్రజలు స్వేచ్ఛా, స్వాతంత్రాల కోసం ఎంతటి మూల్యాన్ని చెల్లించారో అందరికీ అర్థం చేయించ వలసిన అవసరం ఉంది. ఆ బలిదానాలు ఈ దేశాన్ని జాగృతం చేయడం కోసం శక్తివంతం చేయడం కోసం ప్రేరణ అవుతుంది. ఈ దిశలో తెలంగాణ ప్రాంతానికి సంబంధించిన కొద్దిమంది వీరుల చరిత్రను వెలుగులోకి తీసుకొని రావటానికి జరిగిన ఒక చిన్న ప్రయత్నమే ఈ పుస్తకం. ఈ పుస్తకంలో పేర్కొనబడ్డ కొన్ని పేర్లు మనం కొన్ని చూచాయగా విని ఉంటాం, కొన్ని పేర్లు అసలు పరిచయం లేని పేర్లు ఉండవచ్చు. అటువంటి వాటిని ఈ పుస్తకంలో ప్రస్తావించిన కొన్ని పేర్ల గురించి రేఖ మాత్రముగా ప్రస్తావించే ప్రయత్నం చేస్తాను.

అందులో పండిత కేశవరావుకోరాట్కార్. వారు ఒక ప్రక్క స్వాతంత్రం కోసం పోరాటం చేస్తూనే మరో ప్రక్క ఆర్య సమాజ్ పనులను వేగవంతం చేశారు. ఇంకొక ప్రక్క అనేక సేవా కార్యక్రమాలు కూడా నిర్వహించారు. అంతేకాదు విద్య ద్వారానే సామాజిక చైతన్యం సాధ్యమని 1901లో రెసిడెన్సి బజార్లో ఒక పాఠశాలను ప్రారంభించారు. 1907 సంవత్సరం నాటికి అది ఒక వ్యవస్థగా రూపుదిద్దుకొని వివేకవర్ధని పాఠశాలగా నామకరణం చేయబడింది. ఆ విద్యాసంస్థలు ఈ రోజున కూడా భాగ్యనగరంలో మనకు

దర్శనమిస్తాయి. ఇట్లా అనేక రూపాలలో పనిచేసిన పండిత కేశవరావు కోరాట్కార్ స్వాతంత్ర్యం రాకపూర్వమే కన్నుమూశారు.

భారతదేశంలో వేల సంవత్సరాల నుండి సర్వతంత్ర స్వతంత్రంగా, స్వేచ్ఛగా జీవించే గిరిజనుల జీవితాలను బ్రిటిష్ పాలకులు, నిజాం పాలకులు జోక్యం చేసుకుని చిచ్చు రగిల్చారు. గిరిజనులు తమ స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాల కోసం వారిని వెంటాడి, వేటాడి నేలకొరిగిన కొమరంభీమ్, రాంజీగోండు చరిత్ర ఈ పుస్తకంలో సంక్షిప్తంగా వివరించబడింది. పట్టణాలకు దూరంగా ఉండే గిరిజనులు స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాల కోసం ఎలా పోరాటం చేశారో ఇప్పటి తరానికి తెలియాలి. జాతీయ భావాలు కలిగి తెలంగాణ కవిగా ప్రసిద్ధి పొందిన వానమామలై వరదాచార్యులు, జగన్నాథచార్యులు వారి కవితల ద్వారా తెలంగాణ ప్రజలలో స్వేచ్ఛ స్వాతంత్ర్యాల భావ జాగృతి కోసం ఎలా పనిచేసారో ఈ పుస్తకంలో వివరించబడింది. అట్లాగే తెలంగాణలో రజాకార్లకు వ్యతిరేకంగా గళం విప్పిన దళిత పద సంకీర్తనాచార్యుడు దున్న ఇద్దాసు తత్వ జ్ఞానంతో ప్రజలను ఎలా జాగృతం చేశారో ఈ పుస్తకంలో చూడవచ్చు. తెలంగాణలో స్వాతంత్ర్య పోరాటం అంటే నిజాం నియంత నిరంకుశ పాలన నుండి విముక్తి కూడా దానిలో ఒక భాగం. దానికోసం కాంగ్రెస్ లాంటి సంస్థల కన్నా తెలంగాణలో ప్రభావవంతంగా పనిచేసింది ఆర్య సమాజ్. ఆ ఆర్య సమాజ్ చరిత్ర తెలుసుకోకపోతే తెలంగాణ చరిత్ర మనకు అర్థం కాదు. ఈ పుస్తకంలో ఆర్య సమాజ్ ద్వారా జరిగిన ప్రయత్నాలు కూడా వివరించబడ్డాయి. అందులో పండిత రాజారత్నమాచార్యులు లాంటి అనేక మంది ఉన్నారు. అట్లాగే నిజాం నిరంకుశ పాలన ఎదిరించి తొడగొట్టి సవాలు చేసిన జానపద వీరుడు బండ్ల కురుమన్న మరియు ఒక జర్నలిస్టుగా పనిచేస్తూ నిజాం నియంతృత్వాన్ని ప్రశ్నించిన కలం యోధుడు షోయబుల్లాఖాన్ జీవిత వివరాలుకూడా కనపడతాయి. ఉద్యమాలకు ఊపిరి పోసిన తెలంగాణ సాహిత్యానికి సంబంధించిన వివరాలు ప్రస్తావించబడ్డాయి. భాగ్యనగర్ కోహినూర్ కొత్వాల్

రాజ బహదూర్ వెంకట్ రామ్ రెడ్డి లాంటి ఇంకా కొంతమంది ప్రస్తావన కూడా ఈ పుస్తకంలో ఉంది.

ఈ దేశ ప్రజలు స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాల కోసం ఎటువంటి బలిదానాలకైనా సిద్ధపడుతారు అనే విషయం ఆ చరిత్రల ద్వారా మనకు అర్థమౌతుంది. అది మనకు ఎంతో ప్రేరణ కలిగించే విషయం. ఈ ప్రేరణ ఈ దేశాన్ని తిరిగి శక్తివంతం చేసేందుకు, అట్లాగే ప్రపంచంలో ప్రజలందరూ స్వేచ్ఛా స్వాతంత్ర్యాలతో జీవించాలి అనే ఆకాంక్షను గుర్తుచేస్తుంది. అదే ప్రపంచ శాంతికి దారితీస్తుంది. ఈ దేశాన్ని ఆ దిశలో ముందుకు తీసుకోని వెళ్ళటమే ఆ వీరులకు మనం సమర్పించే నిజమైన నివాళి.

విషయ సూచిక

ప్రస్తావన	- 3
ముందుమాట	- 6
1. ఎనుముల పల్లి పెద్దన్న	- 11
2. రాంజీగోండు	- 17
3. తుర్రెబాజ్ ఖాన్	- 21
4. దున్న ఇద్దాసు	- 27
5. కేశవరావు కోరట్టర్	- 34
6. రాజ్ బహద్దూర్ వెంకట్రామారెడ్డి	- 43
7. భాగ్యరెడ్డి వర్మ	- 50
8. సురవరం ప్రతాప రెడ్డి	- 61
9. నక్కలపల్లి రామన్న	- 69
10. కొమురం భీం	- 75
11. శంకరాధ్యుడు	- 81
11. బండోల్ల కుర్మన్న	- 81
13. వానమామలై వరదాచార్యులు, వానమామలై జగన్నాథాచార్యులు	- 87
13. బత్తిని మొగిలయ్య గౌడ్	- 108
14. బావానంద పాండురంగ క్షేత్రం	- 111
15. రజాకార్ల హింసకు బలైన బ్రాహ్మణులు	- 129
16. షోయబుల్లా ఖాన్	- 133
17. నారాయణరావు పవార్	- 137
18. పండిట్ రాజరత్నాచార్యులు	- 142
19. పండిత మదన్ మోహన్ విద్యాసాగర్	- 148
20. “ఉద్యమ స్ఫూర్తికి ఊపిరి” తెలంగాణ పత్రికలు	- 151

సంగనభట్ల నర్సయ్య

94400 73124

మధ్యయుగాల తెలంగాణ యోధుడు ఓరుగల్లు మంత్రి

ఎనుములపల్లి పెద్దన్న

మధ్యయుగాల చరిత్రలో ఎందరో చారిత్రక పురుషులు ప్రసిద్ధులున్నా, రాజులు కొందరు. అతి కొద్దిమంది మంత్రి, దండనాథులు స్వల్ప చరిత్రలో మిగిలిన వారు. అలాంటి వాళ్లలో తెలంగాణ యోధుడొక్కడు చరిత్రలో అక్షరబద్ధం అయినాడు. అతని పేరు ఎనుములపల్లి పెద్దన్న. పెద్దనామాత్యుడు తన కాశీతుడైన మహాకవి చరికొండ ధర్మన చేత 'చిత్ర భారతం' కృతి వ్రాయించుకుని అంకితం పుచ్చుకున్నాడు. ఈ కావ్య అవతారికలో ఇతని జీవితంలోని పలు కోణాలు బయటపడ్డాయి.

ఎనుములపల్లి పెద్దనామాత్యుడు కరీంనగర్ (ఉమ్మడి) జిల్లాలోని ధర్మపురి గ్రామస్తుడైన బ్రాహ్మణుడు. బాల్యం నుండే కత్తిపట్టి యుద్ధంలో అనేక విజయాలకు కారణం అయిన సైన్యాధిపతి కూడా. ఇతడు ఓరుగల్లు రాజ్యానికి ప్రధానమంత్రిగా పనిచేసినాడు. మాదయ, కృష్ణాంబలు తల్లిదండ్రులు. కాశ్యపన గోత్రీకుడు. స్థానిక దైవం లక్ష్మీనరసింహుని ఆరాధన చేసే కుటుంబంలోని వాడు. ఈ ఆరాధనను ఒక అలంకారంగా భావించాడు. కుటుంబం (వంశవృక్షం)లో చాలామందికి నరసింహ నామాలే పేర్లుగా ఉన్నాయి. నరహరి, సింగమంత్రి, లక్కసాని, లక్కాయి ఇలా ఉన్నాయి.

ఓరుగల్లు నేలిన షితాబ్‌ఖాన్ (చిత్తాబ్‌ఖాన్) రాజుకు మంత్రిగా పనిచేసినాడు. ఈ షితాబ్‌ఖాన్ శాసనం ఒకటి ఓరుగల్లులో క్రీ.శ. 1504లో లభిస్తున్నది. “శాకాబ్దే తత్త్వదేవ ప్రజి విభుగణితే రక్తసంవామిర్నే మాఘేపక్షే సితాభ్యే శుభగుణ. సహితే పంచమీ భానువారే భోగే చిత్తాపఖాన క్షితిపతి తిలకో విక్రమాదిత్యతుల్య ప్రాస్కందాద్రాజధానీం యవన పరిహృతం రర్యుమేకో పలాఖ్యాం” అని శాసన కాలం. ఏక+ఉ పల=ఏకశిలా నగరం. దీన్ని యవనుల నుండి (తురుష్కుల నుండి) పరిహృతం చేసి (జయించి) ఏలుతున్న చిత్తపఖానుడు ఒక గొప్ప వీరుడైన రాజు. అతని మంత్రిగా ఎనుములపల్లి పెద్దన.

“ఆ రాజేంద్ర శిఖావంతున నిజ బాహాయయత్త విశ్వంభరాధేరేయుండు ఎన్ములపల్లి మాదవిభు పెద్దామాత్యుడు” (పీఠిక- 15వ ప.) అని చిత్రభారతము పేర్కొన్నది. “నిజ బాహా...” అనడంలో పెద్దన కట్టి పట్టిన వీరుడని తెలుస్తోంది.

పెద్దనామాత్యుడే కాదు ఇతని వంశంలోని పలువురు కూడా యోధులే. ఈతని తండ్రి కుమారుడు నరసింగ “సంగర స్థల విదారిత శాత్రపుడు” అని పేర్కొనబడ్డాడు. పెద్దన స్వంత తమ్ముడు సింగ కూడా మంత్రి. చిత్తాపఖానుని వద్దే పని చేశాడు. రెండో తమ్ముడు ఓరుగల్లులో పాంచలీవర్ష దేవాలయ ప్రాంగణంలో లక్ష్మీదేవికి మందిరం కట్టినవాడు. పెద్దనాన్న నారాయ రెండో కుమారుడు రంగనాథుడు కూడా సైన్యాధిపతే. అతడు “దండనాథకుల శేఖరుడు...” ఇతడు కొరవి నగరంలో నరసింహాలయం కట్టించాడు. కుటుంబం అంతా యోధులే. ఓరుగల్లు తురుష్కాక్రాంతం అయినాక తెలంగాణలో హిందూ మతస్థులకు రక్షణ కరవైంది. అనేక దేవాలయాలు పాడు చేశారు. హిందూ మతానికి పట్టిన దుర్గతి గూర్చి మినతామ్ర శాసనం, మధురా విజయం అని తల్లి కలువచెరు శాసనం, వేదాంత దేశికుల అభీతిస్తవం మొదలగు గ్రంథాలు వివరంగా వ్రాశాయి.

ఎనుములపల్లి పెద్దన ధర్మపురిలో ఉండగా అతని యవ్వనంలో లక్ష్మీనరసింహాలయం దోపిడికి గురైంది. ఈ దేవాలయం పశ్చిమ చాళుక్యులు

క్రీ.శ. 1018లో నిర్మించారు. దీన్ని క్రీ.శ. 1425లో బహమనీ సుల్తాన్ అహమ్మద్ షా సేనాని అజింఖాన్ దోచుకుని దేవాలయంలోని విగ్రహం పగులగొట్టించి నగరమంతా ధ్వంసం చేశాడు. అప్పటికి పెద్దన పైలాపచ్చీస్ వయస్సు. ఆయనకు ఒళ్ళు మండింది. కత్తిపట్టి నరసింహాలయం పాడు చేసిన వారిని తరువాత చంపి వచ్చినాడు. ఇది చరిత్రలో ఓ అపురూపమైన విషయం. దీన్ని పెద్దన చేసిన ఘనమైన పనిగా ఆ కృతికర్తను చరిగొండ ధర్మన తన చిత్ర భారతంలో ఉటంకిస్తూ ప్రశంసించినాడు.

కం॥ బాహుసీతీక్షధారా

రాహుముఖ గ్రస్త విమతరాజ! హా

క్రీహారి మందిర స్వామి

ద్రోహర గండాంక! దానరుచిర శశాంకా!

(చి.భా. 3వ. 170 సం.)

మహాలక్ష్మీ హరిమందిరం పేర్కొబడింది. అంటే “శ్రీలక్ష్మీనరసింహాలయం”. ఆ ఆలయ స్వామికి ద్రోహం చేశారని వారిని గండ+అంక=చంపిన ఘనత (బిరుదుగా) వహించాడని అర్థం.

ముస్లిం సైన్యాలు క్రీ.శ. 1425లో ధర్మపురిలోని లక్ష్మీనరసింహస్వామి ఆలయాన్ని ధ్వంసం చేసి స్వామి యొక్క అపురూపమైన విగ్రహం పాడు చేయడం ‘స్వామి ద్రోహం’గా పేర్కొబడింది. ఈ విగ్రహం గోదావరిలో పారవేయగా, 2010లో నది ఎండిపోయిన తర్వాత దొరికింది. శిల్పం అద్భుతంగా అసిత చంద్రకాంత శిలపై చెక్కి ఉంది. షడ్భుజ నారసింహుడు. హిరణ్యకశిపుని పొట్ట చీల్చిన పేగులను రెండు చేతులతో పైకెత్తినపుడు అవి హారాలుగా శిల్పి మలిచాడు. ఈ 1000 సంవత్సరాల ఈనాటి విగ్రహం తరువాతి విజయనగర రాజుల కాలపు ఆలయాల్లో కూడా శిల్పీకరించబడి మెరిసింది. హంపి విరలాలయంలో, ఒంటిమిట్ట రామాలయంలో దీని ప్రతికృతులున్నాయి. ఈ ధర్మపురి లక్ష్మీనరసింహాలయాన్ని శిథిలంగా మార్చినాక ఒక 200 సంవత్సరాల

పిదప క్రీ.శ. 1693లో రుస్తుం దిల్ ఖాన్ మసీదుగా (మధ్యకాలంలో మారినదానికి) నిర్వహణ విదానాన్ని నిర్దేశిస్తూ ఒక మౌజమ్ (మసీదు నిర్వాహకుణ్ణి)ను నియమించి వంద భీగాల భూమిని ఏర్పాటు చేసి దానపత్రం వ్రాయించినాడు.

“బాహాసి తీక్ష ధారా రాహుముఖగ్రస్త విమతరాజు! అని ఈ పద్యంలో తొలి భాగంలో చేసిన ప్రశంసలో (చేతికత్తి అంచుపదును అనే రాహువు కోరల్లో చిక్కిన శత్రు రాజులు కలవాడా!) అతని భుజబలం, ఖడ్గ చాలనా నైపుణ్యం (విమతరాజులు = స్వమతం కాని తురుష్కులు) శత్రురాజులైన ముస్లిం పాలకులు, వారి విధ్వంస కాండ అన్నీ స్ఫుటం అవుతున్నాయి.

చిత్రభారత కర్త ధర్మన కూడా ధర్మపురివాడే. అతని ధర్మపురి ప్రశంస కావ్యం నిండా కనబడుతుంది. పెద్దనను తొలి (కావ్య) పద్యంలోనే ధర్మపురి లక్ష్మీనరసింహుడు కాపాడాలని వ్రాసినాడు.

శా|| శ్రీలక్ష్మీకుచ పారిజాత కులికాశ్లిష్టోరు వక్షుండు దే

నాళీమౌళిమణి ప్రభారుచిర పాదాంభోజుడుద్యద్ధయా

లీలన్ ధర్మపురీశ్వరుండు గుణశాలిన్ మాదనాంభోనిధి

ప్రాలేయ ద్యుతి పెద్దన ప్రభు సమగ్ర శ్రీయమంజేయుతన్

(చిత్ర భారతం -1)

ఈ గ్రంథంలోని ఇతర ఆశ్వాసాది పద్యాల్లో ధర్మపురి నరసింహస్వామి ఆశీస్సులను వాంఛించి వర్ణించినాడు. ఎనుములపల్లి పెద్దన పూర్వీకులు కూడా స్థానిక దైవాన్ని కొలిచినవారే. స్వామి వారి అనుగ్రహంతో పుట్టినవారేనని పేర్కొబడ్డారు. తాత సింగన నరసింహుని వరం చేత పుట్టినాడట. లక్కాయిలో అయి అనేది అమ్మ శబ్దం. ఇది మరారీ పదం. ధర్మపురిలో బ్రాహ్మణ స్త్రీలకు పేరు పక్కన ఉంటుంది. లక్ష్మింబాయి, అమ్మతాబాయి, రుక్మాబాయి, రాధాబాయి వంటి పేర్లు నేటికీ ఉన్నాయి. స్త్రీలకు సింగమ్మ, సింగసాని వంటి పేర్లున్నాయి. స్వయంగా పెద్దన భార్య పేరు సింగసానే. పెద్దన వంశం వారు కందాళ

వంశీకుడైన గురువును (కందాళపును) దీక్షాగురునిగా స్వీకరించారు. పెద్దన పెద్దనాన్న, తండ్రి అయిన నారయ, మాదయలు కందాళపు శిష్యులని చరిగొండ ధర్మన్న పేర్కొన్నాడు. ఈ కందాళ వంశీకులు నేటికీ లక్ష్మీనరసింహాలయంలో ఆస్థాన పురోహితులుగా కొనసాగుతున్నారు.

తాత నరసింగన్న కొరవిలో నరసింహాలయం కట్టించాడు. ఇది క్రీ.శ. 4వ శతాబ్ద ఉత్తరార్థంలో చివరి దశకంలో జరిగింది. ఈతని మనుమడుగా పెద్దన్న 1410 ప్రాంతాన పుట్టి ఉంటాడు. ధర్మపురి ఆలయ ధ్వంసం నాటికి సంవత్సరాల కుర్రవాడు. అనేక యుద్ధాలు చేసిన ఈ పరాక్రమశాలికి గల బీరుదులు చిత్ర భారతంలో పేర్కొబడ్డాయి. 50 సంవత్సరాల వయస్సులో బహుశ షితాబ్ ఖాన్ కు మంత్రి అయినాడు. క్రీ. శ 1475 ప్రాంతానికి ఓరుగంటి ప్రభువుకు మంత్రిగా, దండనాథునిగా ఉన్నాడు. ధర్మన్న చిత్ర భారతాన్ని ఇదే సమయంలో రాసినాడు. షితాబ్ ఖాన్ కి ఓరుగల్లును అద్భుత వైభవోపేత రాజధాని నగరంగా వర్ణించినాడు. ఈ కావ్యకాలంనాటికి పెద్దన వృద్ధుడైనాడు. ఆ విషయం ఎలా తెల్పిందంటే ఈ పెద్దన ‘తత్పూర్వరాజుల వద్ద పనిచేసి ప్రశంసలు పొందినాడట’. అని చిత్రభారతంలో (ఎ-1) పేర్కొబడ్డది. పెద్దన సైన్యాధిపతిగా శూరునిగా పేరుగాంచిన అనుభవంతో చిత్తాపఖాన్ వద్దకు చేరినాడు.

చిత్తాపఖానుడు హిందూరాజు, ఖాన్ శబ్దం బహమనీల సైన్యంలో ప్రదర్శించిన పరాక్రమానికి లభించిన బిరుదు. అతడు ఓరుగల్లులో స్వయంభూ దేవాలయం, అలాగే పాంచాల రాయాలయం ‘కుజన తురుష్కులు’ పాడుచేసిన వాటిని పునరుద్ధరించినట్లు వరంగల్ శాసనంలో పేర్కొబడ్డాడు. తురకల ఆలయ మత విధ్వంసాలను ఇష్టపడని వీరిద్దరు రాజు సైన్యాధిపతులుగా ఓరుగంటినేలి, హిందూ ధర్మాన్ని ఆలయాలను పునరుద్ధరించారు. షితాబ్ ఖాన్ పాకాల చెఱువును బాగు చేసినట్లు శాసనంలో ఉంది.

పెద్దన మహారాజ వైభవంతో ఉన్నాడు. అతని వైభవం ఈ కావ్యంలో వర్ణించబడింది. ఈ వైభవం అంతా యుద్ధాల్లో విజేత కావడం వల్ల వచ్చింది.

ఆ విషయం “సంగ్రామోపార్జిత భూరి భూపర సమగ్ర ప్రాభవా!” అని చిత్ర భారతంలో కృతికర్త చరిగొండ ధర్మన ఎనుముల పల్లి పెద్దనామాత్యుని (కృతిభర్తను) ప్రశంసించడం ధృవపరుస్తోంది. ఈ ప్రాభవం అంతా సంగ్రామాల్లో (యుద్ధాల్లో) ఉపార్జితం (సంపాదించినది)గా పేర్కొనడం బట్టి తెలుస్తుంది. పెద్దనామాత్యుని తమ్ముడు సింగన కూడా అన్నగారు, తాతగారివలెనే యోధుడై షితాబ్ ఖాన్‌కు విజయాలు చేకూర్చి, ఛత్ర చామరాందోళికాది సత్కారాలు పొందినాడని ఈ కావ్యంలో రాసి ఉంది.

పంపమహాకవికి వేములవాడనేలిన చాళుక్య ప్రభువు ఇమ్మడి అరికేసరి చేత ధారా-దత్తం ఐన గోదావరి తీరస్థ ధర్మపురి గ్రామం నేటికి గొప్ప చారిత్రక సాంస్కృతిక కేంద్రం. పింగళి సూరన తన కళాపూర్ణోదయంలో నాలుగు వేదాలు నలుగురు బ్రాహ్మణ కుమారులుగా ఈ గ్రామంలో పుట్టినట్టు రాసినాడు. ఈ ఊరిలోనే పుట్టిన చతుర్వేదులు నరసింహ భట్టు విజయనగర సామ్రాజ్యంలో చక్రవర్తి సదాశివరాయలచే మంత్రి అళియ రామరాయల చేత పల్లకీ మోయించుకున్న వేద స్పర్థా విజేత. ఇలాంటి పొతుగడ్డపై పుట్టిన బ్రాహ్మణుడు ఎనుములపల్లి పెద్దనామాత్యుడు యోధునిగా, ఖడ్గవీరునిగా, యుద్ధ విజేతగా, మహామంత్రిగా మనోహర కావ్యకృతిభర్తగా, పదిహేనవ శతాబ్దిలో మెరిసి శాశ్వతయశఃకాయుడైనాడు.

రామ్ నరేష్ కుమార్

949268 2285

గిరిజనుల నేత - రాంజీగోండు

నిర్మలు నగరమున నీచ నిజాముతో

రాంజీ గోండు నాడు రణమొనర్చ

వేయి మంది యురిని వేయబడిరిచట

విసుర భారతీయ వీర చరిత..

సహ్యాద్రి పర్వత శ్రేణుల నడుమ కోట బురుజులతో, 13 గొలుసుకట్టు చెరువులతో, పచ్చని అడవులతో అలరారే ప్రాంతం నిర్మల్ నగరం. ఇప్పుడది ప్రపంచ ప్రసిద్ధి గాంచిన కొయ్యబొమ్మల నిలయం కూడా.. కేవలం కోట బురుజులు, కొయ్యబొమ్మలే కాదు భారత స్వతంత్ర సంగ్రామ చరిత్రలో స్వర్ణాక్షరాలతో లిఖించబడ్డ ప్రథమ స్వాతంత్ర్య సంగ్రామంలో పాల్గొని వేయిమంది వనవాసీ వీరులను అందించిన నగరం కూడా ఈ నిర్మల్ నగరమే. ఈ వనవాసీ వీరుల నాయకుడే మన రాంజీగోండు. కొండల్లో, గుట్టల్లో అడవుల్లో ఉండేవారు కూడా, దేశమాత స్వేచ్ఛకోసం తిరుగుబాటు చేసి తమ దేహాన్ని ఆహుతిచ్చారని ఋజువు చేసిన ఉదంతానికి ప్రత్యక్షసాక్షి వేయి ఉరుల మర్రి.

వందల ఏళ్ళ కిందటే ఇక్కడి బిడ్డలకు పోరాట పాఠాలు నేర్పిన వీరుడు రాంజీగోండు 1857లో ఉత్తర భారతంలో ప్రారంభమైన ప్రథమ స్వాతంత్ర్య సంగ్రామాన్ని ఈ నేలన నడిపిన గోండు వీరుడే రాంజీగోండు. ఈ వీరుని

జననం:

-

మరణం:

1860

ఏప్రిల్ 9

నాయకత్వంలోనే ఏకకాలంలో అటు ఆంగ్లేయులు, ఇటు స్థానిక నైజాం పాలకులతో పోరాటం కొనసాగింది. చెల్లాచెదురుగా చెట్టుకొకరు పుట్టుకొకరుగా ఉన్న ఆదిలాబాదు ప్రాంత వనవాసులందరినీ ఏకం చేసి బ్రిటిష్ కలెక్టరు నివాసప్రాంతమైన నిర్మల్ నగరాన్నే తన యుద్ధభూమిగా ఎంచుకున్న ధీరుడు రాంజీగోండు. ఈ వీరుని నేతృత్వంలో పనిచేసిన వనవీరులను రోహిల్లాలు అంటారు. ఈ రోహిల్లాల పోరాటానికి మన చరిత్రకారులు అసలు స్థానం కల్పించలేదు.

మధ్యభారతంలోని మహారాష్ట్ర, ఒడిశా, మధ్యప్రదేశ్, ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రాల్లో నివసించే అనేకమంది గిరిజన తెగల సమూహాల్లో గోండ్వానా రాజ్యం బ్రిటిష్ పాలకుల రాక పూర్వమే ఏర్పడి ఉంది. గోండుల పాలన క్రీ.శ 1240-1750 వరకు సుమారు 5 శతాబ్దాలపాటు కొనసాగింది. 9 మంది గోండు రాజులలో చివరివాడైన నీల్కంఠ్ షా (క్రీ.శ 1735- 49)ను మరాఠీలు బంధించి చంద్రాపూర్ ను ఆక్రమించుకున్నారు. దీంతో గోండ్వానా ప్రాంతం మరాఠీల ఆధీనమైనా, వారు బ్రిటిష్ వారి ఒత్తిడికి తలొగ్గి గోండ్వానాను తెల్లదొరలకు

అప్పగించారు. దీంతో గోండుల పాలన అంతమై, ఆంగ్లేయుల, నైజాం పాలన ఆరంభమైంది. వీరి పీడనకు వ్యతిరేకంగా గిరిజనుల తిరుగుబాటు మొదలైంది.

ఆదిలాబాద్ జిల్లాలోని రాంజీగోండు 1860 ప్రాంతంలో నాటి జనగాం (అసిఫాబాద్) కేంద్రంగా చేసుకుని బ్రిటిష్ సైన్యాలను ధీటుగా ఎదుర్కొన్న తొలి గిరిజన పోరాట యోధుడు. బ్రిటిష్ సైన్యంతో ఎదురొడ్డి రూన్నీ లక్ష్మిబాయి వీరమరణం పొందిన తర్వాత నానాసాహెబ్, తాంతియాతోపే, రావు సాహెబ్లు తమ బలగాలతో విడిపోయారు. తాంతియా అనుచరులైన రోహిల్లా సిపాయిలు పెద్ద సంఖ్యలో మహారాష్ట్రలోని ఔరంగాబాద్, బీదర్, పర్భనీ, ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని ఆదిలాబాద్ జిల్లాలోకి ప్రవేశించారు. వీరు అజంతా, బస్మత్, లాథూర్, మఖ్తల్, నిర్మల్లను పోరాట కేంద్రాలుగా చేసుకున్నారు. వీరి నేతగా ప్రకటించుకున్న రంగారావు నిజాం ప్రభుత్వాన్ని పడగొట్టి, బ్రిటిష్ వాళ్లను తరిమేయాలని పోరాటానికి పూనుకున్నాడు. సైనిక బలగాల శిక్షణలో ప్రజల్ని ఉత్తేజితుల్ని చేసే క్రమంలో బ్రిటిష్ సైన్యానికి పట్టుబడ్డాడు. యావజ్జీవశిక్ష అనుభవిస్తూ అండమాన్ జైలులో 1860లో మరణించాడు. రాంజీ నేతృత్వంలో పోరాటం తీవ్రమైంది.

రోహిల్లాల పోరాటం ప్రధానంగా అసిఫాబాద్ తాలూకా నిర్మల్ కేంద్రంగా జరిగింది. అది ప్రధానంగా గోండులు, కోలాము, కోయ తెగల గిరిజనుల ప్రాంతం. రాంజీగోండ్ సారథ్యంలో తిరుగుబాటు ఉధృతంగా మారింది. ఈ తిరుగుబాటు తుది కీలక ఘట్టం 1860 మార్చి ఏప్రిల్‌లో జరిగింది. బానిస బతుకులు వెళ్లదీస్తున్న గోండు గిరిజనులు వెట్టికి ప్రతిఫలం ఆశించడాన్ని తెల్లదొరలు వారి తాబేదారు నైజాం నవాబు సహించలేక పోయారు. ఆదిలాబాద్ ఏజెన్సీ ప్రాంతాలు బ్రిటిష్ వారి దౌర్జన్యంతో అల్లకల్లోలంగా మారాయి. రాంజీ నాయకత్వంలో వెయ్యి మంది రోహిల్లాల, గోండులు కలిసి నిర్మల్ సమీపంలోని కొండలను కేంద్రంగా చేసుకుని బ్రిటిష్ పాలకులను ముప్పుతిప్పలు పట్టారు. నిర్మల్ కలెక్టర్ ఆధ్వర్యంలో నిజాం బలగాలు వారిపై దాడులు చేశాయి. ఆధునిక

ఆయుధాల ముందు, బ్రిటిషు వారి కుటిల యుక్తుల ముందు ఆదివాసులు నిలవలేకపోయారు. తెగించి పోరాడుతున్న ఆది వాసులను వెనకనుండి నిర్దాక్షిణ్యంగా కాల్చి చంపారు. కడదాకా పోరాడిన రాంజీగోండుతో సహా వెయ్యి మందిని పట్టుకుని నిర్మల్ ఎల్లపెల్లి మార్గంలో ఉన్న మర్రి చెట్టుకు 1860 ఏప్రిల్ 9న ఉరితీశారు. ఆ మర్రి చెట్టే వెయ్యి ఉరుల మర్రిచెట్టుగా ప్రసిద్ధి చెందింది. ఇలాంటి ఘటనలు దేశ చరిత్రలో జరిగిన దాఖలాలు లేవు. ఒకేసారి ఒకేచెట్టుకు వెయ్యిమందిని ఉరితీసిన ఘటన చరిత్ర పుటల్లో లేకపోవడం గమనార్హం. కానీ మాతృభూమి కోసం చిరునవ్వులతో ఉరికొయ్యల ముద్దాడిన ఆవీరుల స్ఫూర్తి తర్వాతి తరం స్వతంత్ర యోధులకు ప్రేరణగా నిలిచింది.

తెల్లదొరల దురాగతాలకు చిహ్నంగా నిలిచిన ఆ మర్రిచెట్టు తర్వాతి కాలంలో అంటే 1995లో వచ్చిన పెద్ద వడగళ్ల వానకు నేలకు ఒరిగింది. ఆ తర్వాత అప్పటి భాజపా నాయకులు సీ.హెచ్. విద్యాసాగర్ రావు గారి నేతృత్వంలో అదే ప్రదేశంలో మర్రి మొక్క నాటితే కొందరు ముస్లిం దురాక్రమణదారులు ఈ స్థలం మాది అంటూ మొక్కను తొలగించారు. ఆ స్థలానికి దగ్గరలోనే రోడ్డుపై తర్వాత కాలంలో ఒక స్థూపం పెట్టారు. అదేవిధంగా నిర్మల్ నగరంలో గొలుసుల దర్వాజ ప్రాంతంలో ఆ మహనీయుని విగ్రహం పెట్టారు. రాంజీగోండ్ నాయకత్వంలో సాగిన వీరోచిత పోరాటాన్ని చరిత్రకారులు నిర్లక్ష్యం చేశారు. తెలంగాణ పోరాట మూలాలను వెతుక్కుంటూ తనదైన చరిత్రను పునర్నిర్మించుకుంటున్న తరుణంలో రాంజీ చరిత్రను వెలుగులోకి తేవాలి. రాంజీ గోండ్ పోరాటాన్ని, త్యాగాల్ని భావితరాలకు అందించాలి. అదే ఆవీరునికి మనమిచ్చే ఘన నివాళి.

కందుకూరి ఆనంద్

99519 39737

స్వాతంత్ర్య సమర యోధుడు తుర్రెబాజ్ ఖాన్

1762లో నాటి భారతదేశంలోనే అతి విశాలమైన హైదరాబాద్ రాజ్యానికి నిజాం అలి రెండవ అసఫిజాగా పాలకుడయ్యాడు. ఒకవైపు మరాఠాలు, మరోవైపు టిప్పు సుల్తాన్, నిజాం అలితో ఘర్షణ పడుతుండేవారు. ఫలితంగా ఫ్రెంచివారు, బ్రిటీష్ వారు రాజ్య వ్యవహారాల్లో జోక్యం చేసుకునేవారు. నిజాం అలి భయస్తుడు, చంచల స్వభావి అవడంతో బ్రిటీష్ వారి సైన్య సహకార పద్ధతికి ఒప్పుకున్నాడు. క్రమక్రమంగా 1800 నాటికి బ్రిటీష్ ప్రాబల్యం పెరిగిపోయింది.

నిజాం అలి తర్వాత 3వ నాల్గవ నిజాంలు పరిపాలన తెలియనివారు. విందులు, వినోదాలలో కాలక్షేపం చేసేవారు. వారికి పాలనలో సహాయానికి కోఠిలో బ్రిటీష్ రెసిడెంట్ ఉండేవాడు. బొల్లారంలో బ్రిటీష్ సైన్యం ఉండేది. రాజుల ప్రవర్తన వల్ల రాజ్యానికి అప్పులయినాయి. అలా అప్పుల బాపతుగా కర్నూలు, రాయలసీమ, కోస్తాంధ్ర, రాయాచూర్లను బ్రిటీష్ వారు గుంజుకున్నారు. క్రైస్తవ మిషనరీలు క్రమక్రమంగా అనేక మంది హిందువులను క్రైస్తవులుగా మార్చడం చేసేవారు.

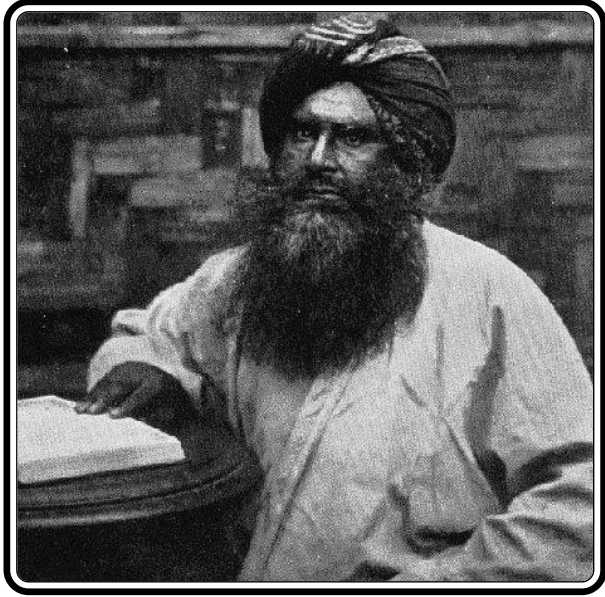
4వ నిజాం తమ్ముడు ముబారిజుద్దౌలా అధికారం కోసం బ్రిటీష్ వారిని

జననం:

-

మరణం:

1857

పారద్రోలాలని తలచి వహాబీ ఉద్యమాన్ని లేవనెత్తాడు. బ్రిటీష్ వారి సహాయంతో 4వ నిజాం యుబారిజ్ ఉద్దాలాను 1840లో ఖైదు చేయించాడు. ఇతర అప్పులు, తిరుగుబాటు ఖర్చులకు బదులుగా బిరార్ను 1853లో గుంజుకున్నారు బ్రిటీష్ వాళ్ళు. ఇలాంటి బ్రిటీష్ ఆగడాల వల్ల మౌల్వీలు, షకీరులు, సాధువులు, సన్యాసులు, అరబ్బు సైనికులు రోహిల్లాలు బ్రిటీష్ వారి పట్ల తీవ్రమైన అసంతృప్తిలో ఉండేవారు.

తుపాకి గుండుకు పంది కొవ్వూ లేదా ఆవుకొవ్వూ పూసేవారు. ఆ తూటాను పేల్చే ముందు నోట్లో పెట్టుకోవలసి ఉంది. ఇలాంటి ఎన్నో కారణాలతో 1857 మే 10న మీరట్లో మంగళ్ పాండే తిరుగుబాటు శంఖారావం ఊదాడు. హైదరాబాద్ ప్రజలకు అది కొత్త ఉత్సాహాన్నిచ్చింది.

1857 మే నెలలోనే నాల్గవ నిజాం నాసిరుద్దౌలా చనిపోయి అష్టలుద్దౌలా రాజైనాడు. అదే సమయంలో బ్రిటీష్ వారికి అత్యంత అనుకూలమైన సాలార్జింగ్ హైదరాబాద్ రాజ్యానికి దివాన్గా నియమించబడ్డాడు.

నిజాం సైన్యంలో రోహిల్లా దళపతి రుస్తుంఖాన్ కొడుకు తుర్రెబాజ్ ఖాన్, అతని మిత్రుడు మౌల్వీ అల్లాఉద్దీన్లు స్వతంత్ర భావాలు కలవారు. మంగళ్ పాండే తిరుగుబాటుకు మద్దతుగా హైదరాబాద్ రాజ్యంలో ప్రజలలో చైతన్యం కలిగించడం మొదలు పెట్టారు.

బేగం బజార్‌లోను, చార్మినార్ చుట్టుపక్కల, లష్కర్ ప్రాంతంలో, బోయిన్‌పల్లి కంటోన్మెంట్ పరిసరాలలో అనేక గోడ పోస్టర్‌లు వెలిశాయి.

ఫిరంగిలందరూ కాఫిర్‌లు

వారికి వ్యతిరేకంగా జిహాద్ చేయండి..

కిరస్థాని సువర్‌లను వధించండి..

బహదూర్ షా జఫర్ జిందాబాద్

... హుకుం ముర్దాబాద్

అని పోస్టర్‌లపై వ్రాయబడ్డాయి. నిజాం సైనికులు వాటిని చించి పారేశారు.

13 జూన్ 1857 జోహార్ నమాజ్ తర్వాత 12.30కి మక్కా మసీదులో వచ్చిన ముస్లింలతో ఉద్వేగంగా ప్రసంగించాడు. మౌల్వీ అల్లా ఉద్దీన్, “అడదానిలా గోణుక్కోకండి, ధైర్యం లేకపోతే గాజులు తొడిగి ఇంట్లో కూర్చోండి, ఈ వతన్‌పై ఫిరంగిల జులుంకు వ్యతిరేకంగా జిహాద్ చేయండి. అల్లా మనందరికి పాథ్ ఇస్తాడు”. అదే సమయంలో నగర కొత్వాల్ మక్కా మసీదు లోపలికి వచ్చి “ఎవరూ బద్మాష్ బగావత్ చేస్తున్నది పట్టుకొండి గిర్‌ఫార్ కరో” అని అరిచాడు. ప్రజలంతా చెల్లా చెదురైనారు. ప్రజల్లో కలిసి పోయి ‘మౌల్వీ’ మాయమయ్యాడు.

రెసిడెంట్ డేవిడ్‌సర్ హైదరాబాద్ రాజ్య తత్వాన్ని లోతుగా అర్థం చేసుకున్న వ్యక్తి. తన సొంత గుఢుచార వ్యవస్థను ఏర్పాటు చేసుకున్నాడు. 13 జూన్ మక్కా మసీద్ ఉదంతం రాజుకు, సాలార్ జంగ్‌లకి తెలియక ముందే రెసిడెంట్‌కి తెలిసింది. పరిస్థితులు విషమించి రెసిడెన్సి మీద దాడి జరగవచ్చు అని అనిపించి రెసిడెంట్ ఫిరంగుల్ని సిద్ధం చేశాడు. గేట్‌లను పటిష్టం చేసి దాడికి వ్యతిరేకంగా స్థిరంగా ఏర్పాట్లు చేసుకున్నాడు.

భారతీయ స్వదేశీ సంస్థానాల తిరుగుబాట్లకు వ్యతిరేకించడానికి హైదరాబాద్‌లోని బ్రిటీష్ సైన్యంతోపాటు కొంత నిజాం సైన్యాన్ని కూడా పంపాలని ఒప్పందం కుదిరింది. అనేక వదంతులు స్వదేశీ, బ్రిటీష్ వివాదాల మధ్య భారతీయ సైనికులు సంస్థానం బయటికి వెళ్ళడానికి నిరాకరించారు. “సర్‌హాథ్‌కే పార్ జాయింగే నహి; దీన్ కే ఊపర్ కమర్ బాంధెంగే” అని నినాదాలు చేశారు. బ్రిటీష్ వారి క్యాంపులో కెప్టెన్ ఎలాట్ గట్టిగా ఆర్డర్ ఇచ్చాడు. ఫలితంగా కొందరు పారిపోయారు, మరికొందరు ఎదురుతిరిగారు. ఎదురు తిరిగిన వారిని కొందరిని బ్యారెక్స్‌లోనే ఉరితీశారు. మరికొందరిని ఫిరంగి గుండ్రతో పేల్చిపడేశారు.

ఈ కిరాతక చర్య తెలిసి చలించిపోయి బుల్దానా సైనిక జమేదార్ చిత్రాఖాన్ తన క్రింది సైనికులతో కలిసి బ్రిటీష్ సైనికులపై దాడి చేశాడు. కొందరు బ్రిటీష్ సైనికులు చనిపోయారు. తన మతస్తుడైన నిజాం రాజు ఏదోవిధంగా రక్షిస్తాడనుకుని తన పది మంది అనుచరులతో ఔరంగాబాద్ నుండి అష్టకష్టాలు పడుతూ 16 జూలై 1857 రోజున హైదరాబాద్ చేరుకున్నాడు. కాని సాలార్ జంగ్ వెంటనే వాళ్ళను అరెస్టు చేయించి నేరుగా బ్రిటీష్ రెసిడెంట్ డెవిడ్‌సన్‌కే అప్పగించాడు. వాళ్ళను భూగృహంలో పెట్టి చిత్ర హింసలు పెట్టారు. ఈ విషయం హైదరాబాద్ నగరంలో శరవేగంగా సాగిపోయింది.

17-7-1857 రోజున అనేక మసీదుల్లో పై సంఘటనను ఖండిస్తూ తీవ్రమైన ఉపన్యాసాలు ఇవ్వబడ్డాయి. ఒక మౌల్వీల బృందం చిత్రాఖాన్‌ను విడిపించమని రాయబారం నడిపింది కాని రాయబారం విఫలమైంది. సాయంత్రం 4.45కి తుర్రెబాజ్‌ఖాన్ ఒకవైపు నుండి, మౌల్వీ అల్లా ఉద్దీన్ మరోవైపునుండి తమ 6000 మంది సహ చరులతో రెసిడెన్సీ మీద దాడికి వచ్చారు. పుత్తిబొలి దగ్గర చేరి నినాదాలు ఇచ్చారు. రెసిడెంట్ బొల్లారంలోని సైనిక పటాలానికి తంతి సమాచారాన్ని ఇచ్చాడు.

రెసిడెన్సీ ముందర జయగోపాల్ ఫిత్తి, పెస్తోంజి, అబ్బాస్ సాహెబ్‌ల ఇంట్లు

ఉన్నాయి. వాళ్ళు తుర్రెబాజ్‌ఖాన్‌కు పూర్తిగా సహకరించారు. తుర్రెబాజ్‌ఖాన్ తమ సహచరులను వారి ఇండ్ల పైకపుల పైకి ఎక్కించి రెసిడెన్సిపై కాల్పులు జరిపించారు.

గేట్ ముందర ఉన్న పనివాడు లోపలికి పారిపోయాడు. రిసాల్‌దార్ ఇస్మాయిల్ గుర్రంపై బయటికి వస్తుంటే తుర్రెబాజ్‌ఖాన్ అతనిపై కాల్పులు జరిపి గుర్రంపై లోపలికి పోయాడు. అతని సహచరులు వేగంగా లోపలి పోవడం ప్రారంభించారు. అది చూసి రెసిడెంట్ ఫిరంగులు కాల్చుండని ఆదేశించాడు. ఫలితంగా అనేక మంది ప్రజలు చనిపోయారు.

మరికొంతమంది వెనక్కి తిరిగి పారిపోయారు. రెసిడెన్సి లోపల శవాల గుట్ట పడింది. రెసిడెన్సి బయట ప్రజలు హాహాకారాలు చేసారు. తెల్లవారు జామున 5గంటల వరకు గందర గోళం కొనసాగింది. అప్పుడు బొల్లారం నుండి సైన్యం వచ్చింది. దానికి భయపడి మౌల్వీ అల్లా ఉద్దీన్ ఒక వైపు తుర్రెబాజ్‌ఖాన్ ఒకవైపు పారిపోయారు. వాతావరణం సద్దుమణిగింది.

19-7- 1857 రోజున మొగిలిగిద్ద షాద్‌నగర్ దగ్గర (మహబూబ్ నగర్ జిల్లా) తుర్రెబాజ్‌ఖాన్ దొరికాడు. బెంగుళూరు దగ్గర మంగళంపల్లిలో మౌల్వీ నసీరుద్దీన్‌ను పట్టుకున్నారు. కర్మత్ అలిఖాన్, ఫజలుల్లా గాలిబ్‌జంగ్‌లనే న్యాయవాదులు వీరిద్దరిని విచారించి వీరికి ద్వీపాంతర వాసశిక్ష వేశారు. రెసిడెంట్ అభ్యంతరం చెప్పడంతో మౌల్వీ అల్లాఉద్దీన్‌ను మాత్రం ద్వీపాంతర వాస శిక్షను వేసి, తుర్రెబాజ్ ఖాన్‌ను తిరిగి విచారించారు. మౌల్వీని 28-6-1858 నాడు అండమానికి పంపించేశారు.

జైలులో తనకు తెలిసిన అధికారుల సహాయంతో తుర్రెబాజ్ ఖాన్ 18-1-1859 రోజున తప్పించుకున్నాడు. సైన్యం గాలింపు చర్యలు మొదలు పెట్టింది. తుర్రెబాజ్‌ఖాన్‌ను అప్పగించిన వారికి నాటి అత్యధిక పారితోషికం 5 వేల రూపాయలు ప్రకటించారు.

24-1-1859 నాడు కుర్బాన్ అలి అనే వ్యక్తి తుర్రెబాజ్‌ఖాన్ తుప్రాన్

దగ్గర ఉన్నట్లు పోలీసులకు సమాచారం అందించాడు. వెంటనే సైన్యం ఆయన మీద దాడికి వచ్చింది. తీవ్రమైన కాల్పులలో తుర్రెబాజ్ ఖాన్ తన ఇద్దరు సహచరులతో వీర మరణం పొందాడు. అతని శవాన్ని తీసుకువచ్చి నేటి కొరి బస్ స్టాండ్ చౌరస్తాలో నగ్నంగా వేలాడదీశారు.

1884లో మౌల్వీ అల్లాఉద్దీన్ అండమాన్ లో దయనీయంగా చనిపోయాడు. కాని నైజాం అప్టలు దౌలాని మాత్రం గొప్పగా సన్మానించారు బ్రిటీష్ వారు.

1957లో కోరిలో తుర్రెబాజ్ ఖాన్ పేరిట స్మారకం నిర్మించింది భారత ప్రభుత్వం. నాటి నుండి సాహసం ప్రదర్శించే వారిని 'తుడుం ఖాన్'గా చెప్పసాగింది సమాజం.

కేసు నడుస్తున్నప్పుడు చాలా ధైర్యంగా ఎన్నో విషయాలు చెప్పాడు. “నేను తిరుగుబాటుకు నాయకత్వం వహించినందుకు గర్వపడుతున్నాను, చింతించడం లేదు. పవిత్రమైన నా ధర్మాన్ని నేను నేరవేర్చాను నాకెంతో తృప్తిగా ఉంది. నేను విజయం సాధించలేకపోవచ్చు కాని నా ఆత్మాభిమానాన్ని కాపాడుకున్నాను. సామాన్య ప్రజల నిరసనను ధిక్కారాన్ని ప్రపంచానికి తెలియజేశాను” అని గంభీరంగా ప్రకటించాడు తుర్రెబాజ్ ఖాన్.

వాణి సుక్కుబాయి

99633 19644

తెలంగాణ తొలి దళిత పద సంకీర్తనాచార్యులు దున్న ఇద్దాసు

“మనిషి జ్ఞాన మూలాలను తెలుసుకోవటాన్ని మించిన పారమార్థిక తత్వచింతన మరొకటి లేదని... వాస్తవిక జ్ఞాన ఎరుక తత్వానికి మూలమై” 19వ శతాబ్దపు తొలి అంకంలో భారత సమాజిక అట్టడుగు అంగుళం నుండి వికసించి, సామాన్యునికి అర్థమయ్యేవిధంగా తన బోధనల ద్వారా తత్వచింతనలో అతి ఉన్నత స్థానానికి తన ప్రస్థానాన్ని కొనసాగించి తన ప్రవచనముల ద్వారా భారత సమాజంలో అట్టడుగు స్థానంలో ఉన్నటువంటి అందరి హృదయాల్లో వికసించి జ్ఞాన కుసుమమై నిలిచిన మాదిగ తపస్వి దున్న ఇద్దాసు.

ఎంతోమంది సామాన్యులను “రాజయోగమార్గము” ద్వారా తమ తమ పనులు చేసుకుంటూ కుటుంబ జీవనంలో సంపూర్ణంగా సార్థకత సాధించేలా తన బోధనలు చేస్తూ, నేటికీ ఎంతో మంది జనులు మధ్యయుగపు శివరామ దీక్షితుల వారి అచలజ్ఞాన తత్వానికి బోధనలకు వారధులుగా నిలిచేలా, అజీవన పర్యంతం తన ప్రబోధములతో అట్టడుగు సమాజాన్ని మేల్కొలిపిన “మాదిగ యోగివేమనగా” పేరుగాంచిన మహనీయుడు దున్న ఇద్దాసు అనడంలో అతిశయోక్తి లేదు.

జననం:

1811

మరణం:

1919

జూలై 8

ఆచంద్రార్కం ఈశ్వర్షి ఉన్నంత వరకు దున్న ఇద్దాసు తెలిపిన పరమ వాస్తవిక తాత్వికబోధనలు మనకు మార్గదర్శనం చేస్తూ, జ్ఞాన మార్గం వైపుకు దారి చూపిస్తూనే ఉంటాయి.

తన 20వ ఏటనే జ్ఞానతత్వాలను తన యొక్క బోధనల ద్వారా, కీర్తనల ద్వారా, సామాన్య ప్రజలు వాడుకునే భాషలో - అలవోకగా, ఆశువుగా, ఎన్నో పాటలను పాడుతూ, ఆనాటి భారత సమాజంలో ఉన్న వివక్షతను ప్రశ్నిస్తూ, తన చుట్టూ ఉన్న ప్రజలకు తెలియజేస్తూ, కుల, మత, జాతి, లింగ, వివక్షత లేని సమసమాజ స్థాపన దిశగా, అడుగులు వేసి, తెలంగాణ ప్రాంతంలో “సామాజిక సమరసత్వ” పరితపించిన తొలితరం సామాజిక దళిత కవి దున్న ఇద్దాసు.

ఈ మహనీయుడు ఎల్లమ్మ రామయ్య అనే పుణ్య దంపతులకు సాధారణ శకం 1811లో నల్లగొండ జిల్లా, పెద్దవూర మండలం, చింతపల్లి గ్రామంలో జన్మించారు. బాల్యం నుండే ఎంతో సామాజిక చైతన్యంతో, తన చుట్టూ ఉన్న

వారిని “సంసారిక జీవనంతో” పాటు వాస్తవిక జీవన తత్వజ్ఞాన మార్గంవైపుకు నడిపిస్తూ, “బాహ్య శుద్ధి కన్నా అంతః శుద్ధి మిన్న” అని తన బోధనల ద్వారా వేలాది మంది జనులను తన శిష్యులుగా మలచుకొని, సామాజిక సమానత్వం కొరకు పాటుపడి నాడు.

జన్మతః ఇద్దాసు దళిత కుటుంబంలో జన్మించడం వలన ఆనాటి సమాజంలో ఉన్న అంతరాల మూలంగా, విద్యాభ్యాసంను పొందలేక కుటుంబపరంగా వచ్చిన పనులన్నీ చేస్తూ ముందుకు కదిలాడు.

ఈ క్రమంలో చింతపల్లి గ్రామంలో మోతుబరి రైతు వద్ద గాయదోనిగా కూడా కొంతకాలం పనిచేసి, మోట తోలుతూ, దున్న ఇద్దాసు పాడిన సామాజిక చైతన్య తత్వ గీతాలు ఎందరినో వాస్తవిక తత్వజ్ఞానం వైపు నడిపించాయి.

ఈ క్రమంలో దున్న ఇద్దాసు పాడే సామాజిక చైతన్య గీతాల ద్వారా అనతికాలంలోనే తన చుట్టుపక్కల గ్రామాలలో మంచి ప్రజాదరణ కలిగిన చైతన్య శీలిగా పేరు పొందిన వాడు ఇద్దాసు.

బసవ జంగయ్య అనే మహాపురుషుని చేతిలో మలచబడి, “అచలతత్వాన్ని” స్వీకరించి తన గురువు చూపిన మార్గంలో వాస్తవిక జ్ఞాన మూలాలను అచలతత్వ బోధన ద్వారా, సామాన్య ప్రజలందరినీ జీవన పరమార్థాన్ని తెలుసుకునేలా “ఎరుక విజ్ఞానం” వైపు నడిపిస్తూ, నల్లగొండ మరియు ఇప్పటి ఉమ్మడి పాలమూరు జిల్లాలలో ఎంతోమంది సామాన్యమైన ప్రజలందరినీ చైతన్య పరుస్తూ సాగిన దున్న ఇద్దాసు బోధనలు దాదాపుగా 31 తత్వాలు, రెండు మేలుకొలుపులు, అందించిన తొలి దళితకవి.

ఆనాటి సమాజంలో ఆచరణలో ఉన్నటువంటి వివిధ శుభకార్యాలలో కుటుంబంలోని మహిళలందరూ ఎంతో సంతోషంగా పాడుకునే మంగళహారతులు సైతం తన తత్వ బోధన ద్వారా వివరిస్తూ, విశేష సామాన్య ప్రజాదరణ పొందిన ఐదు మంగళ హారతులను ప్రజలకు అందించిన ధార్మిక వేత్త దున్న ఇద్దాసు.

నేటికీ దక్షిణ తెలంగాణ ప్రాంతంలో ఆ మంగళ హారతులను ప్రజలు తమ శుభ కార్యములలో ఆలపించు కుంటూ నేటి ఆధునిక జీవనంలో సైతం దున్న ఇద్దాసుకి నీరాజనం పలుకుతూనే ఉన్నారు.

ఆధ్యాత్మిక వాదం పుష్టిగా ఉన్న దున్న ఇద్దాసు తత్వాలు పద సంకీర్తన సాహిత్య చరిత్రలో అగ్రస్థానమే నిలుస్తోంది.

దున్న ఇద్దాసు తెలిపిన తత్వాలలో చాలా ప్రాముఖ్యతను పొంది ప్రజాదరణ పొందిన కీర్తన -

“దాటరా మాయను దాటరా....

దాటరా మాయను దాటరా...

ఈ కర్మ బంధము మాయ మనకు కన్నతల్లి దాట నివ్వదు మనోకాంత సందు జెసుక మనో కాంతను బంధమేసి అల్లవాలికి కర్మలోనే పుట్టి పెరిగి కర్మలో సంకీర్తి నోది”.... అనీ సాగే దున్న ఇద్దాసు పాడిన కీర్తన “మానవ వాస్తవిక జీవన తత్వాన్ని తెలియజేసే రాజయోగ మార్గముగా” ఆనాడు ప్రజలకు అందించబడినది.

ఆనాటి సమాజంలో ఉన్న ఆధిపత్య కులాలపై సామాజిక సమానత్వం కోరుతూ, ఎక్కువెట్టిన కీర్తనలు సామాన్యుల నాలుకలయందు నాట్యం ఆడాయి.

“ఆ సర్వేశ్వరుని ముందు అన్ని కులాల వారు సమానమేనని అంటరానితనం అమానుషమని ప్రబోధిస్తూ”, అగ్రవర్ణ ఆధిపత్య భావనను ప్రశ్నిస్తూ సాగిన “మీరయ్యవారా? బ్రహ్మము గన్న వారయ్యగారూ మీరయ్య వారైతే, మిగుల చెన్నంపురి కంటి గురుని సేవ కనబరిచి తిరుగక, మీరయ్య...” అని.

సాగే సామాజిక చైతన్య గీతం “బాహ్యశుద్ధి కన్నా అంతః శుద్ధి ముఖ్యమైనది”... అని.

ఆనాటి సమాజంలో సామాజిక అంతరాలు రూపుమాపేలా సాగిన దున్న ఇద్దాసు పాడిన సమానత్వ గీతం అనటంలో అతిశయోక్తి ఎంత మాత్రము లేదు. అసలు వాస్తవిక జ్ఞానతత్వానికి ఉన్న పరిచయాన్ని ప్రజల చెంతకు

చేరుస్తూ “జ్ఞానికెరుకా... సుజ్ఞానుల మరుగు జ్ఞానికెరుకా... అజ్ఞానికెమెరుక హరుడుఉండే మరుగు”.....

“నానా రుచులు తిన్న నాలుకకే ఎరుక... వంటశాలల దిరిగే గంట కేమెరుకా.... జ్ఞానికెరుక”... అని సాగే “అసలు జ్ఞానతత్వాన్ని గుర్తించమని” దున్న ఇద్దాసు పాడిన కీర్తన సామాన్యులు సైతం అలవోకగా అర్థం చేసుకునే విధంగా బోధనలు సాగాయి.

నిజమైన భగవత్తత్వాన్ని గుర్తించడం, ఆ మార్గంలో వెళ్లడం, కేవలం, జ్ఞానులకే సాధ్యమని చెప్పిన ఈ గీతం. ఎన్నో ఉపమానాలతో ఆద్యంతం వాస్తవిక తత్వజ్ఞాన దారిని చూపిస్తోంది. జ్ఞానులుగా మారి భగవంతుని లీలలను ఆకళింపు చేసుకున్న అప్పుడే మానవ జీవితానికి పరమార్థమని దున్న ఇద్దాసు చెప్పిన తత్వం నేటికీ ఎంతో మంది పామరజనులను పండితులుగా మలుస్తున్నాయి.

‘ఇల్లు సంసారమ్ము .. ఆలు పిల్లల అన్నదే రాజయోగము...

అహము జంపి గూటిలోపల దీపము ఉన్నంతలోనే”.... అని భౌతిక సుఖముల కుటుంబ జీవనం పొందుతూనే, భగవత్ తత్వాన్ని తెలుసుకొని, ఈ మానవ శరీరంలో, జీవం ఉన్నంత లోపే, అరిషడ్వర్గాలను జయించి సమున్నతమైన తాత్విక స్థితిని చేరుకోవాలని దున్నఇద్దాసు తత్వాల ద్వారా ప్రచారం చేశారు.

దున్న ఇద్దాసు జీవన కాలంలో ధాత నామ సంవత్సరంలో సంభవించిన తీవ్ర కరవు కాటకాలు సైతం తన కీర్తనలలో అలనాటి కష్టసుఖాలను సామాన్య మానవుల జీవితాల్లో అలముకున్న దుర్భరమైన కరవు స్థితిని ఆనాటి సామాజిక ఆర్థిక మూలాలను సైతం అందరికీ తెలిసేలా దున్న ఇద్దాసు కీర్తనలు సాగాయి.

మానవుడుగా పుట్టిన ప్రతివాడు సాంసారిక జీవితాన్ని ఆస్వాదిస్తూనే, రాజయోగము ద్వారానే మోక్షము పొందుతూ, స్త్రీ పురుష బేధం పాటించకుండా, కులమత అంతరాలను పారద్రోలేల, దున్న ఇద్దాసు తన జీవించిన కాలంలో తన అనుచర గణాన్ని నిత్యం చైతన్యం చేస్తూ, నెలకొల్పిన ఆశ్రమాలు నెలకొల్పిన

అశ్రమాలు, నేటికీ కొన్ని వందలు ఉన్నాయి.

శ్రీ పోతులూరి వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి మనుమరాలు అయిన ఈశ్వరమ్మ పేరుతో దున్న ఇద్దాసు చే స్థాపించబడి, ఉమ్మడి పాలమూరు జిల్లా, నల్గొండ జిల్లాలలో అచల తత్వాన్ని ప్రచారం చేస్తూ, సామాజిక సమరసతకు పుట్టినిల్లుగా నెలవై, కొలువై, నేటి ఆధునిక సమాజానికి మోక్ష మార్గం చూపిస్తున్నాయి.

19వ శతాబ్దం సంపూర్ణంగా తన జీవితాన్ని జీవించిన దున్న ఇద్దాసు 108 సంవత్సరాలు జీవించి, 20వ శతాబ్దపు తొలి అంకంలో అనగా 1919లో శివైక్యంచెంది, సంపూర్ణ జీవన సాఫల్యతను పొందిన తత్వయోగి.

“జ్ఞానం, ఎరుక”... కలిగిన తత్త్వకవిగా, మాదిగ మహా వేమనగా, యోగిగా, దళిత కుటుంబంలో పుట్టిన, “జ్ఞాన తత్వాన్ని చేరుకోవటానికి అంతరాలు, అవాంతరాలు లేవని, చాటిచెబుతూ, దూరదృష్టి కలిగిన దార్శనికుడు”.

భారత సమాజంలో ఉన్నటువంటి అన్ని వర్గాల వారిని తన బోధనల ద్వారా అనుచరులుగా మార్చుకుని “ఎరుకతో” మురిసి మెరిసిన దళిత జ్ఞాని. వాస్తవికతతో బోధనను అందరికీ చేరువచేస్తూ, తన మాటలతో, పాటలతో, సామాన్య ప్రజల భాషలో తన బోధనలు ఆశువుగా, అలవోకగా సాగిన వైనం నేటికీ ఆదర్శప్రాయం, ఆచరణ మార్గమై నిలుస్తోంది.

మధ్యయుగంలో సామాజిక సమానత్వాన్ని కోరిన యోగివేమన, అలాగే పోతులూరి శ్రీ వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి ఆయన మనవరాలు ఈశ్వరమ్మ ప్రభావం మరియు అచల తత్వానికి మూలమైన, శివరామ దీక్షితుల బోధనల ప్రభావం మరియు పూదోట బసవయ్య, పెనుగొండ బసవయ్య కాల్య కోటప్ప వంటి మహనీయుల తాత్విక ఆలోచనల ప్రభావం దున్న ఇద్దాసుపై అపూర్వం, అమోఘం. అందుకే తెలంగాణ తొలి దళిత కవి దున్న ఇద్దాసు బోధనలపై, తత్వాలపై, పరిశోధనలు చెయ్యడంలో ఉత్సాహం కలిగిన రచయితలు కవులు పరిశోధనలు చేస్తున్నారు.

డా. వారె డిస్ట్రీరి

95050 23001

న్యాయమూర్తి కేశవరావు కోరట్కర్

హైదరాబాద్ నగర నడిబొడ్డున నారాయణగూడలో గల కేశవ మెమోరియల్ విద్యాసంస్థలు చాలామందికి తెలుసు. కాని ఆ కేశవరావు ఎవరో చాలామందికి తెలియదు. హైదరాబాద్ సంస్థాన మహాదేవ గోవింద రనాడేగా గుర్తింపు పొందిన న్యాయమూర్తి కేశవరావు కోరట్కర్ స్మృతిలో వెలసిన విద్యాసంస్థలు అవి. పండిత కేశవరావు కోరట్కర్ ప్రస్థావన లేని ఆధునిక హైదరాబాద్ సంస్థాన చరిత్ర అసంపూర్ణమే అవుతుంది. నిజాం ప్రభుత్వ దమన నీతిని, ఇస్లాం అధికారుల దురాగతాలను ఎదిరిస్తూనే, నిజాం ప్రభుత్వం ద్వారా న్యాయమూర్తిగా నియమించబడిన కేశవరావు చాణక్యం అనితర సాధ్యం. ఆయన సామాజిక సేవా కార్యం ఒక ప్రత్యేక పద్ధతిలో సాగింది. హైదరాబాద్ సంస్థానంలో దాదాపు అన్నిరకాల సామాజిక ఉద్యమాలకు ఆద్యునిగా ఆయన నిలిచాడు. నిజాం రాజ్య పరిస్థితుల దృష్ట్యా చేపట్టిన అన్ని సామాజిక ఉద్యమాలలో అతని పాత్ర కీలకమైనది. అనేకమంది సామాజిక కార్యకర్తలకు ఆయన ప్రోత్సాహం మార్గదర్శకమైనది. హైదరాబాద్ సంస్థాన చరిత్రలో 1896 నుండి నాలుగు దశాబ్దాలపాటు కేశవరావు కోరట్కర్ పేరు ప్రముఖంగా కనిపిస్తుంది. హైదరాబాద్ లో స్థానిక భాషల్లో విద్యాబోధనకు, సామాజిక సంస్కరణకు ఆయన చేసిన కృషి అనితర సాధ్యం. నిజాం రాజ్యంలో కనీస

జననం:

1867

మరణం:

1932

మే 21

హక్కులు కూడా లేని దీనస్థితిలో ఉన్న హిందువులలో రాజకీయ చైతన్యాన్ని నింపడానికి అందివచ్చిన ప్రతి అవకాశాన్ని వినియోగించుకున్నారు. హైదరాబాద్ ఆధునిక చరిత్రలో కీలక వ్యక్తులైన ధర్మవీర్ వామన్ నాయక్, స్వామి రామానందతీర్థ, మందుముల నరసింగరావు, దిగంబరరావు బిందూవంటి వారిపై ఆయన ప్రభావం ఉంది. నిరుపేద స్థితి నుండి స్వయం కృషితో అత్యున్నత స్థాయికి చేరుకోవచ్చునని నిరూపించిన కోరట్కర్ జీవితం ఎందరికో మార్గదర్శకం.

సంప్రదాయ కుటుంబంలో జన్మించి సాంఘిక సంస్కరణల కోసం జీవితాంతం కృషి చేసిన మహనీయుడు కోరట్కర్. మరాఠ్వాడాలోని పర్భణి జిల్లాలోని పుర్ణాల్ గ్రామంలో కేశవరావు 1867లో జన్మించాడు. తండ్రి సంతుక్ రావు పౌరహిత్యం చేసేవాడు. ఎనిమిది మంది సంతానంలో రెండవవాడు కేశవరావు. తండ్రికి బరువు కాకూడదనే ఆలోచనతో చిన్నవయసులోనే పౌరహిత్యం పనులు ప్రారంభించాడు. పుస్తకాలు కొనే ఆర్థికస్థితి లేని కారణంగా

సంవత్సరాలైన తన మిత్రుల దగ్గర పాఠ్యపుస్తకాలు తెచ్చుకొని వాటిని రాసుకొని చదువుకున్నారు. చదువుకోసం కేశవరావు తొమ్మిదవ యేట తన అక్క బాలూ బాయి, బావ హరిరావ్ శేషుల దగ్గరికి గుల్బర్గాకు వెళ్లారు. అక్కడ ఉర్దూ, పారసీ భాషలను అధ్యయనం చేశాడు. పదిహేనేళ్ళ వయసులోనే కేశవరావుకు ఉర్దూ, పారసీలలో చక్కని ప్రావీణ్యత ఏర్పడింది. బావ సహకారంతో కోరట్కర్‌కు గుల్బర్గా తహసీల్‌దార్ కార్యాలయంలో నెలకు 15 రూపాయల వేతనంతో ఉద్యోగం లభించింది. కేశవరావు ప్రతిభ స్థానిక తహసీల్దార్‌ను బాగా ఆకట్టుకున్నది. కేశవరావుకు ఆర్థికంగా లాభం కలిగించాలనే ఉద్దేశ్యంతో తాహసీల్దార్ డబ్బు వచ్చే సెక్షన్‌లో పోస్టింగ్ ఇచ్చారు. ఆ సెక్షన్‌లో పనిచేసే ఇతర ఉద్యోగులైతే అవినీతికి పాల్పడుతూ నెలకు రెండు, మూడు వందల రూపాయలు సంపాదించేవారు. కాని కేశవరావు మాత్రం వాటికి దూరంగా ఉన్నాడు. నిప్పు వంటి ఆ నిజాయితీయే కేశవరావును ఆదర్శప్రాయునిగా ఉంచుతూ, ఉన్నత శిఖరాలకు చేర్చింది. తరువాత కొంత కాలానికి కోర్టులో నెలకు ఇరవై ఐదు రూపాయల వేతనంతో ఉద్యోగం వచ్చింది. రెండేళ్లపాటు అక్కడ పని చేశాడు. కాని కేశవరావుకు అలా మూసపద్ధతిలో ఉద్యోగం చేయడం నచ్చలేదు. అతని ఆశయం చాలా ఉన్నతమైనది. అందువల్ల అతను ఆ ప్రభుత్వ ఉద్యోగంలో పురోగతి సాధించలేమని గ్రహించారు. అక్కడ పని చేస్తున్న సమయంలో న్యాయవాదుల గురించి తెలుసుకున్నాడు. సమాజానికి మేలుచేస్తూ మంచి పేరు, డబ్బు సంపాదించే మార్గంగా న్యాయవాద వృత్తిని ఎంచుకున్నారు.

సరైన మార్గంలో పురోగతి సాధించడానికి ఏకైక మార్గం న్యాయవాద వృత్తి అని దానితో గౌరవంగా జీవించవచ్చని నిర్ణయించుకున్నాడు. కోర్టు ఉద్యోగంలో ఉంటూనే న్యాయవిద్యను అభ్యసించాడు. అతను 1889లో ఒకే సంవత్సరంలో జ్యూడిషియరీ, వకీల్ పరీక్షలు రాశాడు. జ్యూడిషియరీ పరీక్షలో ప్రథమ శ్రేణిలో, వకీల్ పరీక్షలో ద్వితీయ శ్రేణిలో ఉత్తీర్ణుడయ్యాడు. దానితో హై కోర్టులో ప్రాక్టీస్ చేయడానికి అర్హత సాధించాడు. ఒక సంవత్సరం ప్రాక్టీస్

చేశాడు. కాని ఆరోజుల్లో జుడీషియరీ సులభమైన పరీక్ష అనుకునే వారు. దాని ద్వారా న్యాయవాదిగా పని చేయడం పట్ల ఒక రకమైన చిన్న చూపు ఉండేది. దగ్గరి దారిలో వచ్చాడని భావిస్తారని అనుకున్న కేశవరావు రెండవసారి వకీల్ పరీక్ష రాసి మంచి మార్కులతో ఉత్తీర్ణత సాధించాడు.

న్యాయవాదిగా పని చేస్తూనే జాతీయ సమస్యలపై జరిగే సమావేశాల్లో పాల్గొనడానికి పూణే వెళ్ళేవాడు. అక్కడ జస్టిస్ మహదేవ గోవింద రణడే, గోపాలకృష్ణ గోఖలే, విష్ణుశాస్త్రి చిప్లంకర్, మహర్షి ఆనంద సాహెబ్ పట్వర్ధన్ వంటి మహనీయుల ఆలోచనా విధానాలను క్షుణ్ణంగా అర్థం చేసుకున్నారు. వారు సాగిస్తున్న సామాజిక సేవల్ని, రాజకీయ కార్యకలాపాలను సన్నిహితంగా పరిశీలించి ఆకర్షితులయ్యారు. లోకమాన్య బాలగంగాధర తిలక్ అపూర్వ వ్యక్తిత్వం కేశవరావును అమితంగా ఆకర్షించింది. ఆయనకు ఏకలవ్య శిష్యునిగా మారిపోయాడు. తిలక్ కోరిక మేరకు 1897లో అజ్ఞాతంలో ఉన్న చాపేకర్ సోదరులకు హైదరాబాదులో వైద్య సహాయం చేయించాడు. పూణే నగరంలో సర్వతోముఖంగా వ్యాపించిన చైతన్యం కేశవరావును ఎంతగానో ఆకర్షించింది. హైదరాబాద్ సంస్థానంలోను ఇటువంటి వాతావరణం రూపుదిద్దుకోవాలని ఆయన ఎంతగానో ప్రయత్నించారు.

కేశవరారావ్ సర్వెంట్స్ ఆఫ్ ఇండియా సొసైటీతో చాలా సన్నిహిత సంబంధం కలిగి ఉండేవాడు. అతను సొసైటీ సమావేశాలకు క్రమం తప్పకుండా హాజరయ్యేవాడు. ఆయన పూణే దక్కన్ ఎడ్యుకేషన్ సొసైటీ కార్యకలాపాలను దగ్గరి నుండి పరిశీలించి వారు చేసే పనిని ఎంతో అభిమానించేవాడు. ఆర్థికంగా సహాయం కూడా అందించేవాడు. మరాఠాల చరిత్ర పట్ల అమితమైన ఆసక్తిని చూపే కోరట్కర్ భారత్ ఇతిహాస్ సంపాదక మండల్ సభ్యుడుగా చేరాడు. ఆ సదస్సులలో కొన్ని పరిశోధనా వ్యాసాలను కూడా సమర్పించారు. అమరావతిలో “విదర్భ సాహిత్య సంఘం” అధ్యక్షుడిగా పనిచేసిన ఆయన జాల్గావ్ లో జరిగిన విదర్భ సాహిత్య పరిషత్ సమావేశానికి కూడా అధ్యక్షుడిగా ఉన్నారు. పూణేలో

జరిగిన “లైబ్రరీ కౌన్సిల్” అధ్యక్షుడిగా ఉన్నారు. “మహారాష్ట్ర సాహిత్య పరిషత్” సభ్యుడిగా సాహిత్య సమ్మెళన్ ప్రతి సమావేశానికి హాజరయ్యేవాడు. 1931లో కౌన్సిల్ అతనిని ఉపాధ్యక్షునిగా ఎన్నుకుంది. పూణేలోని “వసంత వ్యాఖ్యాన మాల” కార్యక్రమానికి తరచూ హాజరై అనేక ఉపన్యాసాలు కూడా ఇచ్చేవారు.

1897లో చట్టాల తయారీ కోసం హైదరాబాద్ రాష్ట్రానికి లెజిస్లేటివ్ కౌన్సిల్ ఏర్పడింది. ఆ కౌన్సిల్ సభ్యునిగా లోకల్ బాడీ నుండి కొన్ని సార్లు, హైకోర్టు న్యాయవాదుల నుండి కొన్ని సార్లు, అధ్యక్షుడి నియామకం ద్వారా కొన్ని సార్లు కేశవరావు కోర్టులో నియమితులయ్యారు. ఈ విధంగా, అతను చాలా సంవత్సరాలు కౌన్సిల్లో ఉన్న కారణంగా వారిని కౌన్సిల్ మెంబర్ కేశవరావు అని కొందరు పిలిచేవారు. వితంతు వివాహంపై కౌన్సిల్లో బిల్లును ప్రవేశపెట్టారు. కేశవరావు ప్రవేశపెట్టిన మరొక ముఖ్యమైన బిల్లు లైంగిక సమ్మతి గురించి. ఈ రెండు బిల్లులు నిజాం రాజ్యంలో సంచలనం సృష్టించాయి. వీటితో కొందరు సంప్రదాయవాదుల నుండి కూడా కోర్టులో వ్యతిరేకతను ఎదుర్కొన్నాడు. కేశవరావు చాలా సంవత్సరాలు హైదరాబాద్ మునిసిపల్ కౌన్సిల్ సభ్యుడుగా పనిచేశారు. ఆనాటి పరిస్థితిలో సాధ్యమైనంత వరకు కేశవరావు హైదరాబాద్ నగరానికి సేవ చేశారు.

తోటి న్యాయవాది కున్వర్ బహదూర్ కేశవరావుకు ఆర్య సమాజ్ను పరిచయం చేశాడు. అప్పటి నుండి జీవితాంతం ఆయన ఆర్య సమాజ్ కార్యక్రమాలకు అంకితమయ్యారు. కేశవరావు కోర్టులో 1904లో హైదరాబాద్ ఆర్య సమాజ్ అధ్యక్షుడిగా ఎన్నికై, 1932లో మరణించే వరకు క్రియాశీలకంగా పనిచేశాడు. హైదరాబాద్ సంస్థానంలో ఆర్య సమాజ్ అంటేనే కేశవరావు, కేశవరావు అంటేనే ఆర్య సమాజ్ అనుకునేంతగా పని చేశారు. హరిద్వార్ దగ్గర కాంగ్రిలో ఆర్య సమాజ్ సిద్ధాంతాలకు అనుగుణంగా విద్యాబోధన జరుగుతుందని తెలుసుకొని తన పెద్దకుమారుడు వినాయకరావును అక్కడ చదివించారు. ఆరు సంవత్సరాలపాటు అక్కడే ఉండి చదువుకోవాలనే నియమం

ఉన్నందున కుటుంబ సభ్యులు అంగీకరించ లేదు. అయినా వారిని మభ్యపెట్టి వినాయకరావును అక్కడ చేర్పించాడు. వినాయకరావు అక్కడి విద్యాభ్యాసం పూర్తిచేసి విద్యాలంకార్ పట్టా పొందే వరకు ఆరేళ్ళపాటు ఇంటికి రాకుండా అక్కడే ఉండి చదువుకున్నాడు. తరువాతి కాలంలో శాసన సభ్యునిగా చాలాకాలం జాతీయవాద భావజాలంతో పని చేశాడు వినాయకరావు.

గుల్బర్గాలో న్యాయవాద వృత్తి చాలా బిజీగా ఉన్నప్పటికీ హైదరాబాద్ లో హిందూ న్యాయవాదుల అవసరాన్ని గ్రహించి హైదరాబాదులో ప్రాక్టీసు ప్రారంభించాడు. కేసులు ఎక్కువగా హిందు, ముస్లింల మధ్య ఉండేవి. న్యాయమూర్తులు అందరూ, న్యాయవాదులు ఎక్కువ మంది ముస్లిములైన కారణంగా హిందువులకు న్యాయం దొరికేది కాదు. తగాదాలు హిందువుల మధ్య ఉన్నప్పటికీ హిందూ న్యాయ పద్ధతిపై ముస్లిం న్యాయ వాదులకు అవగాహన లేని కారణంగా హిందువులకు అన్యాయం జరిగేది. ఈ పరిస్థితుల్లో కేశవరావు సేవలు హైదరాబాదులో అనివార్యంగా పరిణమించినవి. ఔరంగబాద్, గుల్బర్గా, వరంగల్లులలో మతకల్లోలాలు సంభవించినపుడు హిందువుల తరపున నిర్భయంగా కేశవరావు వాదించి విజయం సాధించారు. వారి కారణంగా న్యాయవ్యవస్థలో ఒకరకమైన అలజడి ప్రారంభమైనది. న్యాయవాదిగా ఉంటూనే అనేక సామాజిక కార్యక్రమాల్లో విస్తృతంగా పాల్గొనేవారు. ఆనాడు హైకోర్టు బెంచిలో హిందూ న్యాయమూర్తి ఒక్కరూ లేకపోవడాన్ని కప్పిపుచ్చుకోవడానికి, కేశవరావు క్రియాశీలతను తగ్గించడానికి ఆయనను హైకోర్టు జడ్జిగా రెండుసంవత్సరాలపాటు నియమించారు. అయినా వారు హిందూ చైతన్య కార్యక్రమాలు మాత్రం ఆపలేదు. వారు ప్రభుత్వంతో పోరాడి మరో మూడేళ్ళు పదవిని పొడగించుకున్నారు. ఆనాడు నిజాం సంస్థానంలో ప్రభుత్వానికి వ్యతిరేకంగా పోరాడి పదవీ కాలాన్ని పొడగించుకున్న ఏకైక వ్యక్తి కేశవరావు మాత్రమే.

గుల్బర్గా కమిషన్, భుమ్ పరాండా కమిషన్, బీడ్ కమిషన్లలో కమిషనర్ గా

కేశవరావును ప్రభుత్వం నియమించింది. కేశవరావు న్యాయమూర్తిగా ఉండగా, సీతారాంబగ్ దేవస్థాన్, రాజా శివరాజ్ బహదూర్ ఎస్టేట్ నిర్వహణ కోసం ప్రభుత్వం ఏర్పాటు చేసిన కమిటీలలో సభ్యుడిగా ఉన్నారు. ఇలా అనేక ప్రభుత్వ కమిటీలలో సభ్యునిగా ఉంటూ హిందువులకు సరైన న్యాయం జరిగేలా ప్రయత్నించేవారు. జడ్జిగా ఉంటూ ఎక్కువ కేసులను వేగంగా పరిష్కరించి హిందువులకు మేలు చేసేవారు. అనారోగ్యంతో ఆసుపత్రిలో విశ్రాంతి తీసుకునే సమయంలో కూడా న్యాయమూర్తిగా కోర్టుకు హాజరై కేసులను వేగంగా పరిష్కరించేవారు. ఇతర న్యాయమూర్తుల కేసుల లెక్కతో పోల్చితే కేశవరావు తీర్పు ఇచ్చిన కేసులు చాలా ఎక్కువగా ఉండేవి. అతని వేగాన్ని ఇతర న్యాయమూర్తులు అందుకోలేకపోయేవారు. జడ్జిగా పదవీ విరమణ చేసిన తరువాత కూడా కేశవరావు మళ్ళీ న్యాయవాదిగా మారాలని నిర్ణయించుకున్నాడు. అలా హైకోర్టు బెంచ్ నుంచి దిగి, మరుసటి రోజు న్యాయవాదిగా ప్రసంగం చేసిన మొదటి వ్యక్తి కేశవరావు మాత్రమే.

విద్య ద్వారానే సామాజిక చైతన్యం సాధ్యమని భావించిన కేశవరావు విద్యారంగానికి వెలకట్టలేని సేవలు అందించారు. 1901లో స్థానిక మరాఠీ ప్రజలకొరకై రెసిడెన్సీ బజార్లో ఒక మరాఠీ మాధ్యమ పాఠశాల ప్రారంభమైనది. దాని స్థాపకుల్లో ఒకరుగా ఉన్నారు. 1907లో ఆ సంస్థకు “వివేకవర్ధని విద్యాసంస్థలు” అని నామకరణం చేశారు. ఉర్దూ మాధ్యమంలో ప్రాథమిక విద్యాబోధన సాగుతున్న రోజుల్లో హైదరాబాదులో స్థానిక భాషల్లో విద్యాబోధన కోసం పాఠశాలల్ని ఈ సంస్థ ప్రారంభించింది. ఈ సంస్థకు అనేకసార్లు అధ్యక్షులుగా వ్యవహరించారు. వారు మరణించే వరకు క్రియాశీలంగా ఉన్నారు. నిజాం ప్రభుత్వంలో ఉన్నత స్థానాలలో ఉన్నవారిని వార్షికోత్సవ అతిథులుగా పిలిచి వారి చేతనే పాఠశాలకు నిధులను కూడా సమకూర్చే చాతుర్యం వారిది.

తన స్నేహితుడు విరల్ రావు దవుల్ గావ్కర్ తో కలిసి గుల్బర్గా నగరంలో “సూతన విద్యాలయ” అనే సంస్థను కేశవరావు ప్రారంభించారు. సనాతన

ధర్మ ప్రచారం కోసం ఏర్పడిన “వైదిక ధర్మ ప్రకాశిక” అనే సంస్థతో కూడా ఆయనకు సన్నిహితమైన అనుబంధం ఉండేది. మరాఠీ భాషలో ప్రచురణ పొందిన “నిజాం విజయ్” అనే వారపత్రికలో ఆయన ఎన్నో వ్యాసాలు రాశారు. నిజాం ప్రభుత్వం ఆ పత్రికను నిషేధించిప్పుడు నిజాం సంస్థాన భౌగోళిక సీమల ఆవల నుండి ఒక పత్రికను ప్రచురించవలసినదిగా దిగంబరరావు బిందూకు కేశవరావు సలహా ఇచ్చారు. స్వయంగా పత్రిక నిర్వహణ కోసం 500 రూపాయలు విరాళంగా పంపించారు.

సర్వేస్ట్ ఆఫ్ ఇండియా సొసైటీ ద్వారా పూణేలో ప్రచురితమయ్యే ప్రసిద్ధ “జ్ఞాన్ ప్రకాష్” పత్రికను తనదిగా కేశవరావు భావించేవాడు. ఆ పత్రిక ముద్రణాలయం అగ్నికి ఆహుతైనప్పుడు ఐదువేల విరాళం ఇచ్చాడు. నిషేధానికి గురైనప్పుడు కోర్టులో పోరాడి నిషేధాన్ని ఎత్తివేయించాడు. మరాఠీ మాసపత్రిక “రాజ్ హంస్”ను స్వంతగా ప్రారంభించటానికి విశేషకృషి చేశాడు. మందుముల నర్సింగరావు “రయ్యత్” ఉర్దూ పత్రికను ప్రారంభించడానికి కేశవరావు స్వయంగా ప్రోత్సహించారు. హైదరాబాద్ నగరంలో మరాఠీ భాషీయుల విజ్ఞాన తృష్ణను తీర్చేందుకు 1922లో కేశవరావు ప్రేరణతో “మరాఠీ గ్రంథ సంగ్రహాలయ్” ఆరంభమైంది. నిజాం రాజ్యంలో దళిత వర్గీయుల అభ్యున్నతి కోసం భాగ్యరెడ్డివర్మ ప్రారంభించిన “ఆది హిందూలీగ్”కు కేశవరావు తన సంపూర్ణ సహకారాన్ని అందించారు.

కేశవరావు ప్రోత్సాహంతో హైదరాబాద్ “సోషల్ సర్వీస్ లీగ్” ప్రారంభమైంది. 1998లో మూసీనదికి వరదలు సంభవించినపుడు, 1918లో ఇంఘుయేంజ వ్యాధి ప్రబలినప్పుడు ఈ లీగ్ కార్యకర్తలు గొప్ప సేవ చేశారు. వేలమంది ప్రజల ప్రాణాలను కాపాడారు. కేశవరావు సేవలకు గుర్తింపుగా నిజాం సర్కారు ఆయనకు ప్రశంసా పత్రాన్ని కూడా బహూకరించింది. 1915లో హైదరాబాద్ “సామాజిక్ సుధారణ సంఘ్” అనే సంఘసంస్కరణ సంస్థ ప్రారంభమైంది. దానికి కొంతకాలం అధ్యక్షుడిగా ఉన్నాడు. 1911సంవత్సరంలో పూణేలో

ఒక సహపత్రి భోజన కార్యక్రమం జరిగింది. అన్నశృంగతో కలిసి కేశవరావు కూడా భోజనం చేశారు. అందువల్ల హైదరాబాద్‌లో అతని కుటుంబ సభ్యులతో, మిత్రులతో చాలా కష్టాలను ఎదుర్కోవలసి వచ్చింది. అయినా తన సంస్కరణాభిలాషను మార్చుకోలేదు. ముస్లిం మత ఉద్యమం అయినప్పటికీ, భారత స్వాతంత్ర్యోద్యమంలో భాగమైన ఖిలాఫత్ ఉద్యమంలో పాలుపంచుకున్నాడు. 1919లో తన కూతురు వివాహం రోజున కూడా ఖిలాఫత్ ఉద్యమంలో భాగంగా నిర్వహించిన ఒక సభకు అధ్యక్షుడిగా వ్యవహరించారు. కుటుంబం కంటే నమ్మిన సిద్ధాంతానికి ప్రాధాన్యత ఇచ్చాడని ఈ సంఘటన ద్వారా తెలుస్తుంది. హైదరాబాద్ సంస్థానంలో హిందుత్వ చైతన్యానికి, సామాజిక సంస్కరణకు కృషి చేసిన ప్రతి సంస్థతో కలిసి పని చేసిన పండిత కేశవరావు అరవై ఐదేళ్ళ వయసులో మధుమేహం చికిత్స కోసం తన మిత్రుడు రాఘవేంద్రరావు శర్మ దగ్గరికి పూణేలోని వైదికాశ్రమానికి వెళ్ళారు. చికిత్స పొందుతూ అక్కడే 21 మే 1932న పరమాత్మలో ఐక్యం అయ్యాడు. హైదరాబాద్ సంస్థానంలో సామాజిక చైతన్యానికి పురుడుపోసిన కేశవరావు విద్య, సేవ, రాజకీయ, సామాజిక, సాంస్కృతిక, న్యాయ, పత్రికా మొదలైన అనేక రంగాలపై తనదైన ముద్రవేసి జాతీయవాదులకు మార్గదర్శిగా నిలిచాడు. ఆయన జీవితం ప్రతి సామాజిక కార్యకర్తకు పఠనీయ గ్రంథం అనడంలో ఏమాత్రం అతిశయోక్తి లేదు.

డా. సి. భవానీదేవి

98668 47000

భాగ్యనగర్ 'కోహినుర్' రాజ్ బహద్దూర్ వెంకట్రామారెడ్డి

పాశంవారి వెంకట్రామారెడ్డి ఒకప్పటి నైజాం ప్రాంతంలోని నేటి తెలంగాణ రాష్ట్రంలో వనపర్తి జిల్లా దేవరకొండ తాలూకాలో రాయినాపేట అనే గ్రామంలో 1869 ఆగష్టు 22న జన్మించారు. వీరి ఇంటి పేరు పాశం వారు. తల్లిదండ్రులు కేశవరావు, భారమ్మ. పుట్టిన కొన్ని మాసాలకే తల్లి భారమ్మ మరణించింది.

బాల్యంలో తొమ్మిది సంవత్సరాలు ఆయన అమ్మమ్మ కిష్టమ్మ గారి దగ్గర రాయణిపేటలో పెరిగాడు. చిన్నప్పుడు ఆయన ఖాన్గీ బడిలో భారత, భాగవతాలు చదివారు. తరువాత నాలుగు సంవత్సరాలు వనపర్తి పాఠశాలలో ఉర్దూ, పార్సీ భాషలను చదువుకున్నారు. ఆ తరువాత విలియం వాహబ్ దగ్గర కన్నడ, మరాఠీ భాషలు అభ్యాసప్రాయంగా నేర్చుకున్నారు.

ఉద్యోగ జీవితం

మేనమామ వాహబ్ హటాత్ మరణం బాల వెంకట్రామారెడ్డికి అశనిపాతమయింది. మేనమామ స్థానంలో వచ్చిన నాజర్ మహమ్మద్ సహాయంతో 1886 సంవత్సరంలో ముడిగల్ల రాణాకు అమీన్ (సబ్ ఇన్స్పెక్టర్)గా నియమితులైనారు. నిజాయితీ, సమర్థత, విధుల చాచకలకం కారణంగా అనతికాలంలోనే పదోన్నతి లభించింది. మహబూబ్ నగర్, నిజామాబాద్,

జననం:
1869
ఆగస్టు 22
మరణం:
1953
జనవరి 25

కరీంనగర్, గుల్బర్గా, అత్రాఫ్ బల్తా (రంగారెడ్డి) జిల్లాలో పోలీస్ అధికారిగా విధులు నిర్వహించారు. ఆ తరువాత రాజధాని నగరమైన హైదరాబాద్‌లో నాయెబ్ కొత్వాల్‌గా నియమితులైనారు. అనంతరం కొత్వాల్ (సిటీపోలీస్ కమిషనర్)గా నియమితులైనారు. కొత్వాల్ ఉద్యోగమంటే సామాన్యమైనది కాదు. దాని ప్రాముఖ్యతను బట్టి ముఖ్యమంత్రి ఉద్యోగం తర్వాత కొత్వాల్ ఉద్యోగానికే ఆనాడు ప్రాముఖ్యం ఎక్కువ.

ఏడుగురు అసఫ్జాహీ ప్రభువుల పాలనలో కొత్వాల్ పదవి పొందిన మొట్టమొదటి హిందువు వెంకటరామారెడ్డి. కొత్వాల్‌గా ఆయన ప్రతిరోజూ నిజాం ప్రభువు వద్దకు వెళ్ళి శాంతి భద్రతల పరిస్థితి వివరించేవారు. తన వద్దకు ఏ సమయంలోనైనా కొత్వాల్ వెంకటరామారెడ్డి రావటానికి నిజాం అనుమతి ఇచ్చారు.

దాదాపు నలభై ఎనిమిది సంవత్సరాలు ఉద్యోగ జీవితం అనంతరం 1933 సంవత్సరం ఏప్రిల్‌లో ఆయన పదవీ విరమణ చేశారు. అనంతర కాలంలో

నిజాం ప్రభువు ఎస్టేట్ సర్ప్లస్‌కు ప్రత్యేక అధికారిగా వ్యవహరించారు. ఆయనకు అనేక సన్మానాలు, సత్కారాలు జరిగాయి. 1921లో నిజాం రాజు తన జన్మదినోత్సవ సందర్భంగా వెంకట్రామారెడ్డిని “రాజ్ బహద్దూర్” బిరుదుతో సత్కరించారు. 1931లో బ్రిటిష్ పభ్రుత్వం ఆయనకు ఓ.బీ.ఈ. (ఆర్డర్ ఆఫ్ బ్రిటిష్ ఎంపైర్) బిరుదుతో సన్మానించింది. వేల్స్ యువరాజు ఎనిమిదవ ఎడ్వర్డ్ వైస్రాయ్ హైదరాబాద్ నగరం వచ్చినప్పుడు ఆయన ఏర్పాటు చేసిన భద్రతా ఏర్పాట్లు అందరి మన్ననలు పొందాయి. వేల్స్ యువరాజు ఆయనకు వెండిసిగరెట్ కేసు బహుకరించారు. రాజ్ బహద్దూర్ దర్పం ఏమిటో ఎవరికీ తెలియదు. కానీ గ్రామీణ ప్రజల నుండి అత్యున్నత స్థానంలో ఉన్న వారు మాత్రం ఆయన పనులను గౌరవించేవారు. ఆయన ఉత్తర్వులను కాదన్నవారు లేరు.

రాజ్ బహద్దూర్ ఒక మహా సంస్థ వంటి వ్యక్తి. ఆయన నిజాం ప్రభువుకు ఎంత విధేయుడుగా ఉన్నా, ప్రజా సంస్థలకు, రాజకీయ పార్టీలకు, యువజన సంస్థలకు, విద్యార్థులకు సన్నిహితులుగా ఉండేవారు. రాజ్ బహద్దూర్ పరిష్కారం వల్లనే తమకు న్యాయం జరుగుతుందని రాజకీయపక్షాలు భావించిన సందర్భాలు కూడా ఉన్నాయి. తాను పెద్దగా చదువుకోకపోయినా పథాలుగు సంవత్సరాలు హైదరాబాద్ సిటీ పోలీస్ కమిషనర్‌గా పనిచేసి తెలుగు వారికి ఎనలేని సేవలందించారు. వేలమంది ఉద్యోగులు నిజాం స్టేట్ పభ్రుత్వ సర్వీసులలో పని చేశారు. కానీ ఏ ఒక్కరూ రాజా బహద్దూర్ వెంకట్రామారెడ్డిగారు చేరిన గౌరవ స్థానాన్ని పొందలేకపోయారు.

రాజ్ బహద్దూర్ వెంకట్రామారెడ్డి 19వ శతాబ్ది చివరి భాగంలో, 20వ శతాబ్ది మొదటి కాలంలో నిజాం మహమ్మదీయుల పరిపాలనా కాలంలో హైదరాబాద్ కొత్వాల్‌గా పనిచేసిన మొట్టమొదటి హిందువు. అత్యంత అధికారాలు కలిగిన ఈ పదవిలో అప్పటిదాకా మహమ్మదీయులే ఉండేవారు. తన అభ్యుదయ భావాలతో హైదరాబాద్‌లోనే కాక బయట నగరాలలో కూడా బాల బాలికలకు

విద్యాలయాలు స్థాపించటం వల్ల ప్రజల అభిమానం చూరగొన్న రాజ్ బహద్దూర్ వెంకట్రామారెడ్డి హైదరాబాద్ కొత్వాల్ గా 1920-1934 కాలంలో 14 సంవత్సరాలు పనిచేశారు.

సమాజసేవతో వెంకట్రామారెడ్డి ఎన్నో సంస్థలను స్థాపించారు, పోషించారు. శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్రభాషానిలయం, వేమానాంధ్రభాషానిలయం, బాల సరస్వతి గ్రంథాలయం పురోభివృద్ధికి సహాయమందించారు. నారాయణగూడలోని బాలికల ఉన్నత పాఠశాలకు ఆయన పెన్నిధివంటి వారు. ఎవరు ఆయన దగ్గరికి వెళ్ళినా మొదటి పత్త, బాలికల పాఠశాలకు ఎంత విరాళం ఇస్తారని.. రాజా బహద్దూర్ తో ఆ రోజుల్లో పనిలేని జాగీర్దారులు, సంస్థానాధీశులు లేరు. 1931 సంవత్సరంలో నారాయణగూడ బాలికల ఉన్నత పాఠశాల ఒక సమయంలో దాదాపు మూతపడేపరిస్థితిలో తాను పూర్తిగా సహకరించి బూర్గుల రామకృష్ణారావు, మాడపాటి హనుమంతరావు, కె.వి. రంగారెడ్డి మొదలగు వారితో ఒక ట్రస్టును ఏర్పాటు చేసి వాళ్ళచే పాఠశాల నజావుగా నిర్వహింపబడేట్లు చూశారు. 1945 సంవత్సరంలో ఓరుగల్లులో జరిగిన ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్ ద్వితీయ వార్షికోత్సవాన్ని ఆయన ఆరంభించారు. 1946 సంవత్సరంలో జరిగిన 26వ ఆంధ్రప్రదేశ్ గ్రంథాలయ మహాసభకు వీరు అధ్యక్షత వహించారు.

హైదరాబాద్ లో రెడ్డి విద్యార్థి వసతి గృహం నెలకొల్పారు. తెలంగాణా ప్రాంతంలో విద్యావ్యాప్తికి, రాజకీయ చైతన్యం పెంపొందించటానికి రెడ్డి హాస్టల్ కీలక పాత్ర పోషించింది. హాస్టల్ ని ప్రారంభించేందుకు గద్వాల మహారాణి, వనపర్తి రాజా, పింగళి వెంకటరామారెడ్డి, పింగళి కోదండరామ్ రెడ్డి, గోపాలపేట దోమకొండ రాజా, జటప్రోలు రాజా మొదలైన వారి నుండి దాదాపు లక్ష రూపాయల వరకు చందాలు పోగు చేశారు. అలా నగరంలో ఒక అద్దె ఇంటిలో రెడ్డి హాస్టల్ ప్రారంభమైంది. తర్వాత 1918వ సంవత్సరంలో ప్రస్తుతం ఉన్న రెడ్డి హాస్టల్ స్వంత భవనంలోకి మారింది.

రాజా బహద్దూర్ వెంకట్రామారెడ్డి ఆంధ్రబాలికోన్నత పాఠశాలకు స్వర్ణస్థలయ్యే వరకు ఆంధ్రవిద్యాలయ కార్యవర్గానికి అధ్యక్షులుగా ఉన్నారు. 1926 సంవత్సరంలో “గోలకొండ” పత్రిక స్థాపనకు ముఖ్య కారకులయ్యారు. ఆ కాలంలో వీరివలన సహాయం పొందని తెలుగు సంస్థలేదంటే అతిశయోక్తికాదు. ఉదారంగా ధనసహాయం చేశారు. ఈ క్రమంలోనే తదనంతరం 1933 సంవత్సరంలో రెడ్డి బాలికల హాస్టల్, నారాయణగూడలో ప్రారంభించారు. ఇతర ప్రభుత్వాధికారుల్లా సంపద, బిరుదులు పోగు చేసుకోకుండా వెంకట్రామారెడ్డి తన జీవితాన్ని సమాజసేవ కోసం ముఖ్యంగా విద్యా రంగానికి అంకితం చేశారు. దీని వలన వేలమంది విద్యార్థులకు ప్రయోజనం చేకూరింది.

ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయ పూర్వ ఆచార్యులు డా॥ తిప్పారెడ్డి ఇలా అన్నారు - “హైదరాబాద్‌లోని అనేక స్కూల్స్ తెలుగు, కన్నడం, మరాఠీ మీడియం పాఠశాలలను నిజాం మూయించేసాడు. ఆయన ఉర్దూ మీడియం పాఠశాలలు మాత్రమే ఉండాలని భావించాడు. ఇప్పుడున్న కోఠిలోని స్త్రీల కళాశాల ఆ కాలంలో ఆంగ్లేయుల రెసిడెన్సీగా ఉండేది. నారాయణగూడ బాలికోన్నత పాఠశాల మొదట బడిచౌడీలో ఉండేది. ఆ పాఠశాలకు ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం గుర్తింపు లేనందున, పూనాలోని కార్వే సంస్థ గుర్తింపు తీసుకున్నారు. ఆ రోజుల్లో హైదరాబాద్‌లోని అనేక పాఠశాలల పాలక మండళ్లకు వెంకట్రామారెడ్డి అధ్యక్షులుగా ఉన్నారు.

వెంకట్రామారెడ్డి 14 సంవత్సరాలు సిటీ పోలీస్ కమిషనర్‌గా పనిచేసి గ్రామీణ విద్యార్థుల చదువులకోసం రెడ్డిహాస్టల్ స్థాపించి, ఎందరో తెలుగువారు వెలుగులోకి రావటానికి కారకుడైన మహానుభావుడు. తెలంగాణ వైతాళికులలో ఆయనది ప్రథమ స్థానం. పరిపాలనా దక్షతకు ఆంగ్లవిద్య గానీ, విదేశీయ శిక్షణ గానీ అవసరం లేదని వెంకటరామారెడ్డి చరిత్ర తెలుపుతుంది.

సంఘ సంస్కర్త

వెంకట్రామారెడ్డి సంస్కరణాభిలాషి. ఆయన బాల్య వివాహాలను వ్యతిరేకించారు. అన్నశృతా దురాచారాన్ని ఖండించారు. హరిజనోద్ధరణకు ఏర్పడిన సంఘాలకు, అనాథ బాలల ఆశ్రమాలు, కుష్టు నివారణ సంఘం, జంతు హింసా నివారణ సమితి వంటి సంస్థలతో పనిచేసి, వాటికి సహాయమందించారు. ఆ రోజుల్లో హైదరాబాద్ రాష్ట్రంలో పెంపుడు పిల్లలను నవాబు, ధనవంతులు తమ సేవలో ఉంచుకొని శాశ్వతంగా బానిసలుగా చేసుకునేవారు. ఈ విధానానికి స్వస్తి చెప్పటానికి రాజ్ బహద్దూర్ శాసనసభలో ఒక శాసనం చేయించారు. హైదరాబాద్‌లో ఆయన పేరుతో ఒక మహిళా కళాశాల స్థాపితమైంది. తేజోమూర్తి, జాతి వైతాళికుడు వెంకట్రామారెడ్డి 1953 జనవరి 25 వ తేదీన హైదరాబాద్‌లో మరణించారు. వీరి సమాధి లోయర్ టాంక్‌బండ్‌లోని దోమలగూడలో ఉన్నది.

గౌరవాలు

వెంకట్రామారెడ్డి కాంస్య విగ్రహం హైదరాబాద్‌లోని నారాయణగూడా చౌరస్తాలో ప్రతిష్ఠించారు. వెంకట్రామారెడ్డి పేరుతో 1954లో హైదరాబాద్‌లో ఒక మహిళా కళాశాల స్థాపితమైంది. దీనికి శంఖు స్థాపన జవహర్‌లాల్ చేయగా, డా॥ ఎన్.రాధాకృష్ణన్ ప్రారంభించారు. ఇది హైదరాబాద్‌లోని ప్రాచీన స్త్రీల కళాశాలల్లో రెండవది. ఈ కళాశాల హాస్టల్‌ను 1965 వ సంవత్సరంలో ఇందిరాగాంధీ ప్రారంభించారు. నారాయణగూడలో 3.5 ఎకరాల విస్తీర్ణంలో ఈ కళాశాల ప్రాంగణం విస్తరించి ఉన్నది. ఇందులో 6 విద్యా భవనాలు, 48 తరగతి గదులు, 29 సైన్స్ లాబరేటరీలు 8 కంప్యూటరు లాబ్స్, 13 సిబ్బంది గదులు గాక హాస్టల్ కూడా ఉన్నది. ఇది అటానమస్ సంస్థగా 1989 సంవత్సరంలో గుర్తించబడింది. నాక్ “ఏ” ఎక్రడేషన్ పొందింది. 2013 వ సంవత్సరంలో యు.జి.సి వారి గుర్తింపుతో అత్యంత వనరులు, ప్రమాణాలు గల కళాశాలగా పేరు పొందింది.

వేంకట్రామారెడ్డి పేరు మీద ఒక బ్రస్టు ఏర్పాటు చేసి, ఆ బ్రస్టు ద్వారా

హైదరాబాద్, సైబరాబాద్ మూడు కమీషనరేట్ల పరిధిలో పని చేస్తున్న పోలీస్ అధికారులు విధుల్లో ప్రతిభ కనబర్చిన వారికి రాజ్ బహద్దూర్ వెంకట్రామారెడ్డి అవార్డును అందజేస్తున్నారు.

వెంకటరామారెడ్డి సంస్థల స్థాపన, నిర్వహణలో ప్రముఖ పాత్ర :

(అ) నారాయణగూడా బాలికల పాఠశాల (ఇప్పుడు ఇది మాడపాటి హనుమంతారావు పాఠశాలగా ఉన్నది).

(ఆ) పరోపకారి బాలికల పాఠశాల, సికింద్రాబాద్

(ఇ) ఎక్స్ సెల్ సియర్ బాలుర మిడిల్ పాఠశాల

(ఈ)రిఫై - ఏ ఎమ్ పాఠశాల

(ఉ) గొల్లభీడ్కి బాలికల పాఠశాల

(ఊ)బాలుర వసతిగృహం, ఎబిడ్స్

(ఎ) నారాయణగూడాలోని రెడ్డి బాలికల వసతిగృహం

(ఏ) నారాయణగూడాలో రాజ్ బహద్దూర్ వెంకట్రామారెడ్డి మహిళా కళాశాల
ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర విభజన జరిగాక తెలంగాణ ప్రభుత్వం ఆంధ్రప్రదేశ్ పోలీస్ అకాడెమీని “రాజ్ బహద్దూర్ వెంకట్రామారెడ్డి తెలంగాణ రాష్ట్రపోలీస్ అకాడెమీ”గా మారుస్తూ ఉత్తర్వులు జారీ చేసింది.

ముగింపు:

తెలంగాణ తొలితరం తెలుగు జాతి వైతాళికుడుగా పేరు పొందిన రాజ్ బహద్దూర్ వెంకట్రామారెడ్డి ఉన్నత ఉద్యోగంలో ఉంటూ అటు ప్రభువుకూ ఇటు ప్రజలకు గౌరవనీయుడుగా ఎనలేని సేవలందించి చీరస్మరణీయుడయినాడు. వారు స్థాపించిన, పోషించిన విద్యా సంస్థలు తర తరాలకు జ్ఞానదీప కాంతుల్ని వెదజల్లుతూనే ఉన్నాయి. ఆయన చిరంజీవి.

డా॥ ఉదయ భారతి

89199 96396

భాగ్యరెడ్డి వర్మ

పాఠశాలకు వెళుతున్న దశలో తండ్రిని కోల్పోయి, తల్లికి బరువు కాలేక ఇల్లు వదిలి టెన్నిసు కోర్టులో బంతి అందించే పనిలో కుదురుకున్న బాలుడు, పెద్దవాడై తన వర్గ అభ్యున్నతికి ఉద్యమాలు చేసి, పత్రికలు నడిపించి, ప్రభుత్వ నిర్ణయాలను ప్రభావితం చేసిన దక్షుడు, విద్యార్జనే తన అభివృద్ధికి కారణమని చాటి చెప్పి, అంటరానివారు, పంచములుగా గుర్తించబడుతున్న తన వర్గం వారి అభ్యున్నతి కోసం పాఠశాలలు నెలకొల్పిన దార్శనికుడు, జీవించి ఉండగానే హైదరాబాద్ నగరంలో ఒక వీధికి తనపేరు పెట్టేంత ప్రత్యేక గౌరవాన్ని పొందిన కీర్తిమంతుడు. అట్టడుగు వర్గాల సామాజిక చరిత్రలో ఆది హింద ఉద్యమ సారథిగా ప్రత్యేక పుటలో చెప్పతగినవాడు, తన కాలం నుండి ఈనాటి వరకే కాదు ఏనాటికైనా నిమ్మకులాల చైతన్య స్ఫూర్తి భాగ్యరెడ్డి వర్మ.

1888 మే 22న మాదిరి వెంకయ్య, రంగమాంబ దంపతులకు రెండవ సంతానంగా హైదరాబాద్ నగరంలో జన్మించిన బాలుడికి కుటుంబ గురువు చేత భాగ్యరెడ్డి అనేపేరు పెట్టబడింది. అతడు పాతికేళ్ల వయసులో ఉన్నప్పుడు అంటే 1913లో హిందూ సమాజానికి అతడు చేస్తున్న సేవకు గుర్తింపుగా ఆర్య సమాజం వారు ఇచ్చిన వర్మ అనే బిరుదు చేరి భాగ్యరెడ్డి వర్మగా ప్రసిద్ధుడయ్యాడు.

జననం:
1888
మే 22
మరణం:
1939
ఫిబ్రవరి 18

టెన్నిస్ కోర్టులో పనితోపాటు నిర్వాహకుల సహకారంతో చదువు కూడా నేర్చుకుని 1912లో మెస్సర్స్ కాంప్రెస్ అండ్ కంపెనీ లిమిటెడ్‌లో ఉద్యోగం సాధించిన భాగ్యరెడ్డి సంవత్సరం తిరిగేసరికి ఎలక్ట్రికల్ మీటర్ ఇన్‌స్పెక్టర్‌గా పదోన్నతి సాధించాడు. ప్రధానంగా చెప్పుకోవలసింది ఏమిటంటే ఆయన ఉద్యోగానికి కావలసిన చదువును మాత్రమే కాకుండా విజ్ఞాన చంద్రికా గ్రంథములు ప్రచురించే వివిధ పుస్తకాలు తెలుగు, ఆంగ్ల పత్రికలు చదువుతూ పుస్తక ప్రియుడిగా గుర్తించబడ్డాడు. తన వ్యక్తిత్వాన్ని తీర్చిదిద్దుకున్నాడు. ఈ చదువు ఆయనకు కులవ్యవస్థను గురించిన అవగాహనను కలిగించింది. అణగారిన కులాల వికాసమే తన సామాజిక బాధ్యతగా గుర్తింప చేసింది.

చరిత్రను, శాస్త్రాలను బాగా చదవటంతో అనార్యులుగా చెప్పబడిన వారు నిజానికి భారతదేశ మూలవాసులకే అభిప్రాయం బలపడింది. అంటరానితనం ఆర్యుల కారణంగా వచ్చిందే కాని అంతకుముందు భారతీయ సమాజంలో ఈ దోరణి లేదనే విషయం అవగతమైంది. దానితో వర్ణ వ్యవస్థను

వ్యతిరేకించటానికి బలమైన పునాదులు ఆయన వేసుకోగలిగాడు.

నిమ్న వర్గాల అభ్యున్నత జీవిత ధ్యేయంగా జీవనం సాగించిన భాగ్యరెడ్డి వర్మ కృషి ప్రధానంగా అయిదు రూపాలుగా సాగింది.

1. అట్టడుగు వర్గాల సామాజిక సంస్కరణ
2. నిమ్నజాతుల విద్యాభివృద్ధికి పాఠశాలల నిర్వాహణ.
3. కుల వ్యవస్థ నిర్మూలనకు తాత్విక పరిష్కారాలు అన్వేషించడం
4. నిమ్నజాతుల హక్కుల కోసం ప్రభుత్వాలతో పోరాటాలు, రాజకీయ ఉద్యమాలు.

5. మతాన్వేషణ.

భాగ్యరెడ్డివర్మ 1906లో జగన్ మిత్రమండలి అనే సంస్థను ఆరంభించి నిమ్నవర్గాల సంస్కరణ దిశగా మొదటి అడుగు వేశాడు. ఇదే సమయంలో మొటాటి ఎల్లారెడ్డి కూతురు లక్ష్మీదేవితో ఆయనకు వివాహం అయింది. విద్యావంతురాలైన లక్ష్మీదేవి బాధ్యతగల భార్యగా ఆయన మొదలుపెట్టిన పన్నులన్నింటికీ సహకారం అందించింది. ఈవిడతోపాటు భాగ్యరెడ్డి తల్లి రంగమాంబ, చెల్లెలు జీవరత్నమ్మ ఆయన పనులకు తోడ్పడేవారు.

అట్టడుగు వర్గాల వారిని పంచములు, మాలలు, మాదిగలు వంటి పేర్లతో వ్యవహరించడాన్ని భాగ్యరెడ్డి తీవ్రంగా వ్యతిరేకించేవాడు. భారతదేశపు మూలజాతివారు వీరనే విశ్వాసం ప్రగాఢంగా ఉండటంతో వీరిని ఆది హిందువులుగా వ్యవహరించాలని ఉద్యమించాడు. భారతదేశంలో అంటరాని వారుగా ముద్రపడిన వర్గాలవారిని ప్రాంతాలననుసరించి ఆది ఆంధ్రులు, ఆది కర్ణాటకులు, ఆది ద్రావిడులు, ఇత్యాదిగా వ్యవహరించటానికి ప్రభుత్వాలు ఒప్పుకునేలా కృషి చేయటంలో భాగ్యరెడ్డి ప్రధానుడు. తెలంగాణ ప్రాంతంలో ఆయన కృషి ఫలితంగా 1931 జనాభాలెక్కల సేకరణలో అంటరాని వర్గాలకు ఆది హిందువులుగా నమోదు చేయబడ్డారు.

1906లో ఆయన ఏర్పాటు చేసిన జగన్ మిత్రమండలి పేరు 1911లో

మన్వసంఘంగా మార్చబడింది. మన్వసంఘం ప్రధాన లక్ష్యాలతో అంటరాని పిల్లలకు చదువు చెప్పింటం, బాల్య వివాహాలను రూపుమాపటం, దేవదాసి, జోగిని, ముర్దీ వంటి సాంఘిక దురాచారాలను నిషేధించటం, శవయాత్రల ముందు స్త్రీల నృత్య ప్రదర్శన నిషేధించడం, పెళ్లిళ్లు, చావులు, వేడుకల సమయంలో మధ్య మాంసాలను తగ్గించడం మొదలైనవి ముఖ్యమైనవి. ఈ మన్వసంఘం 1922లో సోషల్ సర్వీసులీగ్‌గా మార్చబడింది.

1908లో విజయదశమి పండుగ సందర్భంగా బలి ఇవ్వటానికి సిద్ధం చేయబడిన గొర్రె దయనీయ స్థితిని చూసి చలించిపోయిన భాగ్యరెడ్డి ఆరోజు నుండి సంపూర్ణ శాకాహారిగా మారిపోయాడు. అంతేకాకుండా 1912లో 'అహింసా సమాజం' ఆరంభించాడు. ఇదే సంవత్సరం 1915లో 'జీవరక్షా జ్ఞాన ప్రచార మండలి'గా రూపుదిద్దుకుంది. నిమ్మకులాలు అంటరాని వారుగా గుర్తించబడటానికి మాంసాహార భక్షణ కూడా కొంత కారణమని భావించిన భాగ్యరెడ్డి మాంసాహారం తగ్గించమని ప్రచారం చేసేవాడు. ఈ రకమైన ఆలోచనలు ఆయనకు క్రమంగా బుద్ధుని మార్గం పట్ల ఆకర్షితుడిని చేశాయి. దానవలన 1913 నుండి హైదరాబాద్‌లో వైశాఖపూర్ణిమ నాడు ప్రతి సంవత్సరం బుద్ధ జయంతి జరపటం ఆరంభించాడు. అంబేద్కర్ బొద్ధాన్ని స్వీకరించటానికి ఎంతోముందే భాగ్యరెడ్డి బుద్ధజయంతి నిర్వహించటం గమనించాల్సిన విషయం.

1912లో భాగ్యరెడ్డి స్వస్తిదళ్ వలంటీర్ల సంఘం ఏర్పాటు చేశాడు. అంటు వాధ్యులు ప్రబలినప్పుడు ముఖ్యంగా 1925లో హైదరాబాద్ నగరాన్ని ప్లేగు వ్యాధి చుట్టుముట్టినప్పుడు ఈ సంఘ కార్యకర్తలు ప్రజలకు ఎంతోసేవ చేశారు. వీరి సహకారంతో భాగ్యరెడ్డి ఆది హిందువుల బస్తీలలో సభలు నిర్వహించేవాడు. అతిగా మద్యమాంసాలను గ్రహించటం వలన కలిగే దుష్ఫలితాల గురించి బస్తీవాసులకు అవగాహన కల్పించడం, దేవదాసి, ముర్దీ, జోగిని వంటి సాంఘిక దురాచారాలను వారిచే నిషేధింపజేయటం, దేవతలకు బలులు ఇచ్చే క్షుద్ర పూజలకు బదులు సాత్విక పూజలను చేసుకునేలా వారిని ఒప్పించడం,

అంటరాని వర్గాల ప్రజలు వారి హక్కుల గురించి తెలుసుకుని కలిసికట్టుగా జీవించేలా చైతన్యవంతుల్ని చేయడంలో ఆయన కృషి అసామాన్యమైంది.

అట్టడుగు వర్గాలు విద్యావంతులైనప్పుడే అభ్యున్నతి సాధ్యమని ప్రగాఢంగా నమ్మిన భాగ్యరెడ్డి వారికోసం హైదరాబాద్‌లో 26 పాఠశాలలు నెలకొల్పాడు. 1910లో ఆయన ఏర్పాటు చేసిన మొదటి బాలికల పాఠశాల ఈనాటికీ చాదర్‌ఘాట్‌లో ఆయన నిర్మించిన ఆదిహిందూ భవనంలో కొనసాగుత ఉండటం విశేషం. 1933 నాటికి ఆయన ఏర్పాటు చేసిన 26 పాఠశాలలో 2500కు పైగా విద్యార్థినీ విద్యార్థులు చదువుతుండేవారు. 1933లో పాఠశాలల నిర్వహణకు నిధులు సమకూర్చమని ప్రభుత్వానికి విజ్ఞప్తి చేస్తే నిజాం ప్రభుత్వం వీటి స్వాధీనానికి ప్రతిపాదన పంపించింది. ప్రభుత్వ పాఠశాలలో ఉర్దూకు తప్ప ప్రజల భాష అయిన తెలుగు ప్రాధాన్యత లేని ఆ సమయంలో భాగ్యరెడ్డి తన పాఠశాలల విలీనానికి తెలుగులో విద్యాబోధన చేతి వృత్తుల శిక్షణ అనే షరతులు విధించి పాలకులను ఒప్పించాడు. మాతృభాషలో విద్యాబోధన కోసం భాగ్యరెడ్డి చేసిన ఈ ప్రయత్నం నిమ్మకులాల వారు అనేకమంది విద్యావంతులవటానికి దోహదం చేసింది.

మొదట కొంతకాలం ఆర్యసమాజంతో పాటు కలిసి నడిచిన భాగ్యరెడ్డి 1914లో అందులోంచి బయటకు వచ్చి బ్రహ్మసమాజంవైపు అడుగులు వేశాడు. ఆర్యసమాజం లాగా వేదాలు ప్రమాణాన్ని అంగీకరించకపోవటం, వర్ణ వ్యవస్థ, విగ్రహారాధనలను వ్యతిరేకించడం వంటివి ఆయనకు బ్రహ్మసమాజం వైపు మళ్లేలా చేశాయి. హైదరాబాద్‌లో బ్రహ్మ సమాజ భవనం ఆకృతి, ముఖ ద్వారాలను భాగ్యరెడ్డి రూపొందించటమే కాకుండా నిర్మాణానికి నెల జీతాన్ని విరాళంగా ఇచ్చాడు.

భాగ్యరెడ్డి వర్మ మంచి చిత్రకారుడు. 1917 సంవత్సరంలో బ్రహ్మ సమాజ ఉత్సవాల సందర్భంగా కలకత్తా వెళ్లినప్పుడు విశ్వకవి రవీంద్రనాథ ఠాగూర్‌కి ముఖ్యఅతిథిగా ఒకరోజు గడపటమే కాకుండా తాను ప్రకృతిపై చిత్రించిన

కళాఖండాన్ని రవీంద్రునికి బహుమతి ఇచ్చాడు. అదే సమయంలో కలకత్తాలో దివ్యజ్ఞాన సదస్సు, అఖిల భారత హిందూ సంస్కరణల సదస్సు ఒకే వేదికపై జరిగాయి. ప్రాచీన భారతంలో అంటరాని వర్గాలు ఉన్నత స్థితిని అనుభవించాయనే విషయాన్ని ఉదాహరణలతో భాగ్యరెడ్డి తన ఉపన్యాసంలో ప్రస్తావించాడు. దానితో పాటు తన సమకాలంలో దిగజారిపోయిన వారి స్థితిగతుల గురించి కూడా ఆయన అనర్గళంగా ఉపన్యసించి ప్రేక్షకుల నుంచి, ఆ వేదికపైనే మొదటిసారి కలిసిన మహాత్ముగాంధీ నుంచి ప్రశంసలు అందుకున్నాడు. 1929లో గాంధీజీ హైదరాబాద్ నగరానికి వచ్చినపుడు భాగ్యరెడ్డి ఆరంభించిన ఆదిహిందూ పాఠశాలల్ని, ఆది హిందూ భవనాన్ని సందర్శించి ఆ సంస్థ పనితీరును మెచ్చుకున్నారు.

1922లో నేటి చాదర్‌ఘాట్ ప్రాంతంలోని విక్టరీ మైదానం దగ్గర ఆదిహిందూ భవన నిర్మాణం చేపట్టారు భాగ్యరెడ్డి. ఇందులో పదిహేను రోజుల కోకసారి ముఖ్యంగా పౌర్ణమి, అమావాస్య రోజులలో ఆదిహిందువుల స్వతంత్ర యువజన సమాఖ్య సమావేశం జరిగేది. ఇందులో బుద్ధుడి బోధనల గురించి భాగ్యరెడ్డి ప్రసంగించేవారు.

అంటరాని వాళ్లమనే భావనను తన జాతి జనుల మనసులలోంచి పోగొట్టి, మిగిలిన సామాజిక వర్గాలతో సమంగా జీవించే హక్కును సాధించే దిశగా ఆదిహిందువులను చైతన్యపరచడానికి భాగ్యరెడ్డి వివిధ సంస్థలతో, విభిన్న వ్యక్తులతో కలిసి పనిచేశాడు. భాగ్యరెడ్డి కృషికి ఎంతగానో చేయూతనిచ్చి ప్రోత్సహించిన అగ్రకుల హిందువు హైకోర్టు న్యాయమూర్తి బాలముకుందరామ్. ఆయన ఆదిహిందూ సోషల్ సర్వీస్‌లీగ్‌కు మరణించేవరకు పోషకుడుగా, అధ్యక్షుడుగా ఉన్నారు. మరణానంతరం తన శరీరాన్ని ఆదిహిందువులకే అప్పగించాలని వారితో తన కర్మలు నిర్వహింపజేయాలనే వీలునామా ద్వారా కోరుకున్న వ్యక్తి ఆయన. అంకితభావం కలిగిన అటువంటి వ్యక్తుల సాహచర్యంతో భాగ్యరెడ్డి తన జీవితాన్ని అగ్రకుల హిందువులకు సందేశంగా

అందించాడు. సాంఘిక, రాజకీయ కార్యక్రమాలలో పూర్తి స్థాయి బాధ్యతలు నిర్వహించటానికి అడ్డంకిగా భావించి ఎలక్ట్రికల్ మీటర్ ఇన్స్పెక్టర్ పదవికి 1920 మేలో రాజీనామ చేశాడు. తాను ఆరంభించిన జీవరక్షా జ్ఞాన ప్రచార మండలి కార్యనిర్వాహక కార్యదర్శిగా పనిచేస్తూ గౌరవవేతనం అందుకునేవాడు.

ఆంగ్లేయుల అధికారం కింద ఉన్న ఆంధ్రప్రాంతాలలో కంటే హైదరాబాద్ సంస్థానంలోనే తన వర్గం వారి పరిస్థితి మెరుగ్గా ఉందని భాగ్యరెడ్డి వర్మ ఒక సందర్భంలో అభిప్రాయపడ్డాడు. 1917వ సంవత్సరం నవంబర్ నెలలో విజయవాడ పట్టణంలో మొదటి పంచమ సదస్సు భాగ్యరెడ్డి అధ్యక్షతన ఏర్పాటు చేయబడింది. అధ్యక్షోపన్యాసంలో పంచమ అనే శబ్దాన్ని ఆయన ఖండించారు. వేదాలలో పురాణాలలో ఈ పదం ఎక్కడా లేదని అగ్రకుల ప్రయోజనాల కోసం ప్రభుత్వం అంటరాని వర్గాలకు ‘పంచమ’ అనే పేరు తగిలించిందని చెప్పాడు. భాగ్యరెడ్డి అభిప్రాయంతో ఏకీభవించిన సదస్సు నిర్వాహకులు సదస్సును ‘ఆది ఆంధ్రుల’ సదస్సుగా మార్చారు. అప్పటి మద్రాసు ప్రెసిడెన్సీలో భాగంగా ఉన్న ఆంధ్రప్రాంతపు జిల్లాలో విస్తృతంగా పర్యటించిన భాగ్యరెడ్డి కృషి వలన, సదస్సులలో ఆది ఆంధ్రులు, ఆది ద్రావిడులుగా పిలవాలనే తీర్మానాల వలన మద్రాసు ప్రభుత్వం జీవో నెం : 817ను 1922 మార్చి 25న విడుదల చేసింది. దాని ప్రకారం పంచమ, పరయ పదాల ప్రభుత్వ రికార్డుల నుంచి తొలగించబడిన ఆది ఆంధ్రులు, ఆది ద్రావిడులు అనే పదాలు ఉపయోగంలోకి వచ్చాయి. హైదరాబాద్ సంస్థానంలో 1931 జనాభా లెక్కల సేకరణలో హరిజనులు, మాల, మాదిగ పేర్లకు బదులు ఆది హిందువులుగా నమోదు కావటం వెనక భాగ్యరెడ్డి కృషి ఎంతైనా ఉంది. ఉత్తర భారతదేశంలో 1920 నుంచి జరిగిన ఆది హిందూ సదస్సులలో దక్షిణాదది రాష్ట్రాల ప్రతినిధిగా భాగ్యరెడ్డి పాల్గొనేవాడు. ఈ సదస్సులలో భారతదేశ మూలవాసులు ఆది హిందువులు అనే విషయాన్ని చరిత్రకాధారాలతో నిరూపించడం, ఈ విషయంగా ప్రభుత్వానికి నివేదించడానికి కావాల్సిన తీర్మానాలు రూపొందించడం వంటి

పనులు భాగ్యరెడ్డి సమర్థంగా నిర్వహించేవాడు. భాగ్యరెడ్డి అధ్యక్షతన 1922లో అఖిల భారత ఆది హిందువుల సామాజిక సదస్సు మొదటిసారి హైదరాబాద్‌లో జరిగింది. తరువాతి కాలంలో కేంద్ర ఆది హిందూ సోషల్ సర్వీస్ లీగ్‌గా ఇది రూపొందింది. 1930లో జరిగిన ఆది హిందూ సదస్సులో ఆది హిందువులకు నిర్బంధ ఉచిత విద్యావిధానాన్ని ఏర్పాటు చేయడం, ప్రభుత్వ పాలనా యంత్రాంగంలో, సంస్థలలో ఆది హిందువులకు తగినంత ప్రాధాన్యం కల్పించడం మొదలైన తీర్మానాలకు భాగ్యరెడ్డి ఎంతగానో మద్దతు ఇచ్చారు. ఈ తీర్మానాలు ఈనాడు దళితుల హక్కులకు చట్టబద్ధత కల్పించటానికి కరదీపికలుగా ఉన్నాయి.

హైదరాబాద్ సంస్థానంలో రాజకీయ సదస్సులకు నిజాం ప్రభుత్వం అనుమతి ఇవ్వనందు వలన బ్రిటీషు పాలిత బొల్లారం ప్రాంతంలో నిజాం రాష్ట్ర ఆది హిందువుల రాజకీయ సదస్సు 1931లో వర్మ అధ్యక్షతన ఏర్పాటైంది. దేవ స్థాయిలో భాగ్యరెడ్డి అధ్యక్షతన లక్నోలో జరిగిన సభలో చేసుకున్న తీర్మానాలని అంగీకరించటంతోపాటు నిజాం ప్రభుత్వం వెట్టిచాకిరీ రద్దు చేయాలని, పోలీసు, మిలటరీ ఉద్యోగాలలో ఆదిహిందువులను తీసుకోవాలని ఈ సభలో తీర్మానించారు. నిమ్నవర్గాల విద్యాభివృద్ధికై ప్రభుత్వం వసదులు కల్పించడం, అంటరానితనం అనే దురాచారాన్ని నిర్మూలించడం గురించి ఈ సదస్సులలో తీర్మానాలు చేయించి అగ్ర కులాలను కూడా ఆది హిందువుల దుస్థితిపై చైతన్యవంతులను చేశాడు భాగ్యరెడ్డి. 1933 తరువాత క్షయవ్యాధి కారణంగా ఆరోగ్యం సహకరించక భాగ్యరెడ్డి ఈ సదస్సులలో పాల్గొనలేక పోయాడు. ఆదిహిందూ వర్గాలలో ప్రాచీన కాలం నుంచి ఉన్న పంచాయతీ కూటమికి తిరిగి ఊపిరిపోస్తూ గ్రామ పంచాయతీలు, సదర్ పంచాయతీలు ఆయన ఏర్పాటు చేయించి తన వర్గం న్యాయ సంబంధ విషయాలలో సాధికారికంగా వ్యవహరించేందుకు 1911 నుండి ఉగాది పర్వదినాన్ని ఆదిహిందువుల వికాస దినంగా నిర్వహిస్తున్న భాగ్యరెడ్డి 1935లో తన అధ్యక్షతన జరిగిన ఉగాది

పర్వదిన సదస్సులో ఆదిహిందువుల రాజకీయ చైతన్య దినంగా మార్చారు. ఈ సభలో ఆనాడు జంట నగరాలలో 80వేల మంది ఆది హిందువులు ఉన్నందున మున్సిపల్ కార్పొరేషన్ లో కనీసం వారి వర్గానికి చెందిన ఇద్దరు ప్రతినిధులకు ప్రాతినిధ్యం కల్పించాలని, కష్టజీవుల సంక్షేమం కోసం ప్రభుత్వం కార్మికశాఖను ఏర్పాటు చేయాలని తీర్మానాలు చేశారు. ఈ విధంగా ఆది హిందువులలో రాజకీయ చైతన్యం తీసుకురావటానికి భాగ్యరెడ్డి ఆరోగ్యాన్ని సైతం లెక్కించకుండా శ్రమించాడు.

1925లో హైదరాబాద్ లో ఆది హిందువుల చేతివృత్తుల ప్రదర్శన ఏర్పాటైంది. కురుకోటి శంకరాచార్య స్వామిని ఈ ప్రదర్శన ముగింపు సభకు అధ్యక్షునిగా ఆహ్వానించగానే వచ్చి వారి నైపుణ్యాలను ప్రశంసించారు. ఆ సందర్భంగా భాగ్యరెడ్డి ఆధ్వర్యంలో ‘ఆర్య- ఆర్యేతరులు యుద్ధం’ అనే నాటిక ప్రదర్శన జరిగింది. భాగ్యరెడ్డి ఆర్యేతరులుగా తన జాతి వారైన అంటరాని వర్గాన్ని నిరూపిస్తూ ఆర్యుల నక్కజిత్తుల వ్యవహారాలను నాటకం ద్వారా ఎండగట్టారు. నాటకం తరువాత ఇచ్చిన ఉపన్యాసంలో భాగ్యరెడ్డి, రామాయణ, భారతాలలో ఆర్యులు చేసిన కుట్రలను సోదాహరణంగా వివరించి సభలోని అగ్రకులాల వ్యతిరేకతను ఎదుర్కొన్నాడు. చివరకు కురుకోటి శంకరాచార్యులు తన శిష్యుడని పిలిచి వర్మను భుజాలపై మోసి తెమ్మని ఆదేశించి వేదికపై తన పక్కన కూచో పెట్టుకుని గౌరవించారు. నిమ్మజాతి సంక్షేమానికి కృషి చేసిన కావ్యకంఠ గణపతిముని వంటి వారిని ఘనంగా సత్కరించటంలో చొరవ చూపించడం ద్వారా అగ్రకుల హిందువుల నుంచి తాము ఆశిస్తున్నదేవిటో చెప్పకనే చెప్తుండేవాడు భాగ్యరెడ్డి.

విగ్రహారాధనను తీవ్రంగా వ్యతిరేకించిన భాగ్యరెడ్డి తన వర్గం వాళ్లు దేవాలయ ప్రవేశం కోసం ఉద్యమించటాన్ని ఇష్టపడలేదు. ఆర్యసమాజం, బ్రహ్మ సమాజం వంటి సంస్థలతో తొలి రోజులలో కలిసి పనిచేసినా కాలక్రమేణా తన ఆత్మవికాసానికి ఈ సంస్థల అవసరం లేదని చిత్తశుద్ధి ఉంటే ఎక్కడి నుంచైనా

సాధించవచ్చనీ తనశక్తి యుక్తుల్ని ఆ సంస్థకు ధారపోయడం వృధా ప్రయాస అనీ భావించాడు. భాగ్యరెడ్డి సమకాలీకులైన నిమ్మవర్గాల నాయకులు దేశ స్థాయిలో అంటరాని వర్గాలను మతం మార్చుకోమని సలహాలిచ్చారు కాని భాగ్యరెడ్డికి మతవాదాల పట్ల అయిష్టత ఉండేది. ఆది హిందూ ధార్మిక సభను 1931లో నిర్వహించి తన జాతి వారికి ధర్మాన్ని గురించిన స్పష్టమైన అవగాహన కల్పించేందుకు ప్రయత్నించాడు.

1938 ఫిబ్రవరిలో కాకినాడ దగ్గరి తాళ్లరేవు గ్రామంలో జరిగిన ఆది ఆంధ్ర సదస్సు భాగ్యరెడ్డి పాల్గొన్న చివరి బహిరంగ సభ. మద్రాసు రాష్ట్రంలో ప్రవేశపెట్టిన దేవాలయ ప్రవేశ బిల్లుకు మద్దతుగా ఈ సభ ఏర్పాటు చేయబడింది దేవాలయ ప్రవేశానికి ఉద్యమించటాన్ని వ్యతిరేకించే భాగ్యరెడ్డి ఈ సదస్సుకు అధ్యక్షత వహించటానికి మొదట అంగీకరించలేదు. చివరికి అంగీకరించి వెళ్లినా అధ్యక్షోపన్యాసంలో దేవాలయ ప్రవేశ కార్యక్రమాన్ని తీవ్రంగా ఖండించాడు. భారతదేశంలోని మూలవాసులైన అంటరాని శ్రేణుల సంస్కృతిని నాశనం చేసిన ఆర్యవర్గం వారిని పూజించేందుకు దేవాలయ ప్రవేశం దోహదం చేస్తుందనే భాగ్యరెడ్డి అభిప్రాయం సభ చేత ఆమోదించబడి దేవాలయ ప్రవేశ తీర్మానం ఉపసంహరించబడింది.

మతం ఆత్మ కల్యాణానికి సంబంధించింది అనే అభిప్రాయం కలిగిన భాగ్యరెడ్డి తాను బౌద్ధంవైపుకు మళ్లినా తన వర్గం వారిని అందులో చేరమని చెప్పలేదు. ఆది హిందువులైన స్త్రీ, పురుషులందరూ కుంకుమతీలకం ధరించాలని నూచన చేసేవారు. శుచి, శుభ్రత లేమి, అతిగా మద్యమాంసాహారాలు స్వీకరించడం వలన అంటరానితనం మరింత పెరుగుతోందని హెచ్చరించి తన జాతి ప్రజల చైతన్యానికి నిరంతరం పరిశ్రమించిన ఔత్సుధ్ధారకుడు భాగ్యరెడ్డి. 1931లో 'భాగ్యనగర్' పేరుతో మానవత్రికను ఆరంభించి ఆదిహిందూ వర్గంతో పాటు అన్ని వర్గాలకూ ప్రేరణ అందించిన మానవతావాది భాగ్యరెడ్డి. ఎటువంటి సామాజిక కార్యక్రమానికైనా

విభేదాలు పక్కకి పెట్టి అందర్నీ ఆహ్వానించడం, కూడగట్టడంలో భాగ్యరెడ్డి చాకచక్యంగా వ్యవహరించేవాడు. తన అభిప్రాయాలతో విభేదించే వారి చేత కూడా గౌరవ మర్యాదలు అందుకనే విధంగా ఆయన ప్రవర్తన ఉండేది. చిన్న వయసులో నుండే ప్రజల కోసం అలుపెరుగకుండా శ్రమించి, ఆరోగ్యాన్ని నిర్లక్ష్యం చేయటంతో 1933 నుండి ఆయన ఆరోగ్యరీత్యా వివిధ సమస్యలు ఎదుర్కొన్నాడు. సరోజినీనాయుడు భర్త అయిన డాక్టర్ నాయుడు గారి సలహా మేరకు క్షయవ్యాధి చికిత్స కోసం మైసూరు శానిటోరియమ్‌లో కొంతకాలం గడిపాడు. హైదరాబాద్ వచ్చాక తిరిగి తన సాంఘిక కార్యకలాపాలను కొనసాగించటంతో వ్యాధి ముదిరిపోయింది. 1938లో ఉస్మానియా ఆసుపత్రిలో ఛాతీ ఆపరేషన్ చేసి ట్యూమర్ తొలగించినా వ్యాధి తీవ్రత తగ్గలేదు. ఔష్యుద్ధరణకై అవిశ్రాంతంగా కృషి చేసిన భాగ్యరెడ్డి 1939 ఫిబ్రవరి 18న 51 ఏళ్ల వయసులో సుదీర్ఘ విశ్రాంతిలోకి జారుకున్నాడు.

అఖిల భారత ఆదిహిందూ జాతీయ సదస్సులో భాగ్యరెడ్డి వర్మ అనే పేరులోని వర్మ ఆర్య సంస్కృతిని గుర్తు చేస్తోందని అభ్యంతరం వ్యక్తం చేయటంతో ఆయన తన పేరు నుంచి దానిని తొలగించాడు.

ఉపయుక్త గ్రంథాలు :

1. భాగ్యోదయం : ఆంగ్లమూలం - పద్మశ్రీ ఎం.బి. గౌతమ్, తెలుగు - ఎస్. జగన్ రెడ్డి
2. వివిధ పత్రికా వ్యాసాలు

డా॥ తుమ్మలపల్లి వాణికుమారి

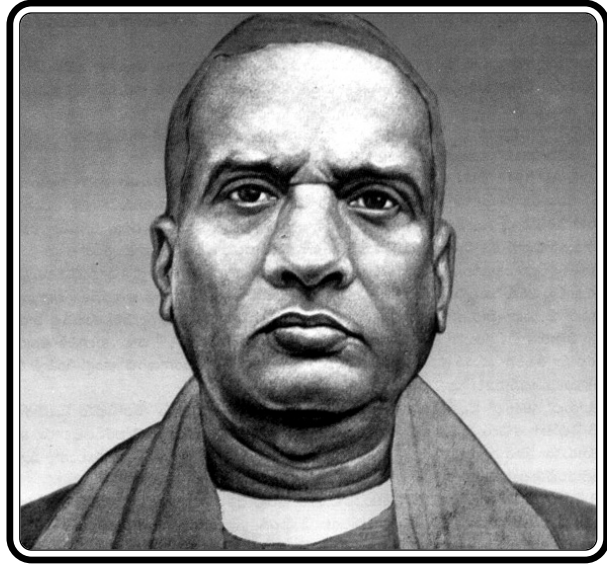
77807 16753

తెలంగాణ వైతాళికుడు సురవరం ప్రతాప రెడ్డి

తెలంగాణ ప్రజల చైతన్య స్ఫూర్తి ప్రదాత సురవరం ప్రతాపరెడ్డి. అణగారిన తెలుగుల పౌరుషాన్ని జాగృతం చేసిన మహామనిషి సురవరం ప్రతాపరెడ్డి. సురవరం ప్రతాపరెడ్డి అనగానే మనకు మొట్టమొదట గుర్తొచ్చేది గోలకొండ పత్రిక. ప్రతికూల పరిస్థితులను ఎదుర్కొంటూ, ధైర్యంగా, నిబద్ధతతో సురవరం వారు నడిపిన పత్రిక గోలకొండ. నాటి తెలంగాణ ప్రజలపైన ఆ పత్రిక చూపిన ప్రభావం అసమానమైనది. అయితే బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలి అయిన రెడ్డిగారు చేసిన అనేకమైన మహాత్మ్యాలలో గోలకొండ పత్రిక స్థాపించటం ఒకటి మాత్రమే. మేరునగధీరుడైన సురవరం ప్రతాపరెడ్డి జీవితంలోని కొన్ని అంశాలు:

సురవరం ప్రతాప రెడ్డి గారు 1896 మే 28న మహబూబ్ నగర్ జిల్లాకు చెందిన ఇటికాలపాడులో జన్మించారు. రంగమ్మ నారాయణరెడ్డి వీరి తల్లిదండ్రులు. చిన్నతనంలోనే గతించడంతో పినతండ్రీ అయినా రామకృష్ణారెడ్డి దగ్గర పెరిగారు. ఎ.బి.యం. మిషనరీ పాఠశాలలో ప్రాథమిక విద్యను అభ్యసించారు. తర్వాత హైదరాబాదులోని నిజాం కళాశాలలో, మద్రాసులోని రెసిడెన్స్ కళాశాలలోనూ, తిరువాన్కూరులోని ఉన్నత విద్యాభ్యాసం చేసి బి.ఎబి.యస్. పట్టాలను పొందారు. ఎనిమిది సంవత్సరాలు న్యాయవాద వృత్తిని

జననం:
1896
మే 28
మరణం:
1953
ఆగష్టు 25

నిర్వహించారు. కానీ అపారమేధా సంపన్నుడైన సురవరం ప్రతాపరెడ్డి ఆ వృత్తిని ఎక్కువ కాలం అంటి పెట్టుకొని ఉండలేకపోయారు. తెలంగాణ ప్రజలను జాగృతం చేసిన అనేక ఉద్యమాలకు ఆయన నాయకత్వం వహించారు. పత్రికలను నడిపారు. గ్రంథ రచన చేశారు. తెలంగాణ సాంస్కృతిక చరిత్ర అనే గ్రంథంలో సురవరం ప్రతాపరెడ్డి ఒక అధ్యాయం. సురవరం వారు బహుభాషా కోవిదులు. తెలుగు, ఆంగ్లం, సంస్కృతం, ఉర్దూ, ఫారసి మొదలైన అనేక భాషలలో ఆయన నిష్ణాతుడు. నిజాం నిరంకుశ పాలనను వ్యతిరేకించి భౌతికంగానూ, అక్షరాయుధంతోనూ పోరాడిన వీరుడు ప్రతాపరెడ్డి.

నాటి నిజాం ప్రభుత్వంలో రాజా బహదూర్ వెంకట రామారెడ్డి హైదరాబాదు నగర కొత్వాలుగా పని చేశారు. వెంకటరామా రెడ్డి ఆహ్వానం మేరకు ప్రతాపరెడ్డి రెడ్డి వసతిగృహం కార్యదర్శిగా పనిచేశారు. ఆ సమయంలో విద్యార్థులలో దేశభక్తి భావనలను పెంపొందించటానికి, తద్వారా నిజాం రాష్ట్ర ప్రజల దుస్థితిని మార్చటానికి ఎంతో కృషి చేశారు. రెడ్డి వసతి గృహానికి అనుబంధంగా ఉన్న గ్రంథాలయంలో పుస్తకాల సంఖ్యను పెంచి విద్యార్థులు తమ భాషా జ్ఞానాన్ని,

విషయ పరిజ్ఞానాన్ని పెంపొందించుకోవటానికి తోడ్పడ్డారు. అక్కడ పనిచేస్తున్నప్పుడే ప్రజా సేవకోసం ఒక పత్రికను స్థాపించాలని ఆలోచించారు. ఆ ఆలోచన ఫలితంగానే 1926 మే 10న గోలకొండ పత్రిక జన్మించింది.

గోలకొండ పత్రిక స్థాపించే నాటికి తెలంగాణలో అక్షరాస్యత తక్కువ. నిరక్షరాస్యులను సైతం వెన్నుతట్టి వారు కవిత్వ రచనలలో ఆరితేరేటట్లుగా చేసిన ఘనత గోలకొండ పత్రికదే. తెలంగాణ ప్రజలను జాగృతులను చేయటం ఒక ఎత్తు అయితే, ప్రభుత్వ ఆంక్షలను ఎదుర్కోవటం మరొక ఎత్తు. ఈ చిక్కులను సవాలుగా తీసుకున్న ప్రతాపరెడ్డి గోలకొండ పత్రిక ఆఫీసులో సంపాదకుని మొదలు జవాన్ వరకు అన్ని తానేఅయి అకుంఠిత దీక్షతో పత్రికను నడిపారు. వృత్తిరీత్యా న్యాయవాది అయినా ప్రతాపరెడ్డి నాటి కట్టుబాట్లను అనుసరించి మొదటి రెండు, మూడు సంవత్సరాలు ప్రచున్నంగానే సంపాదకత్వ బాధ్యతలను నిర్వహించారు. ప్రతాపరెడ్డి గారి వ్యక్తిత్వం గోలకొండలో ప్రతిఫలించింది. ప్రజల మేలు కోసం ఏ ఉద్యమం వచ్చినా ప్రతాపరెడ్డి అండగా నిలిచేవారు.

అసమాన ధైర్యసాహసాలు, అపారమైన పాండిత్యం, తాను నమ్మిన విలువలకు కట్టుబడి ఉండడం ఆయన మూర్తిమత్వ లక్షణాలు. గోలకొండ ద్వైవార పత్రిక. ప్రతి బుధవారం, శనివారం ప్రకటింపబడేది. ఆంధ్ర భాషా సేవ, జాతి అభివృద్ధి అనే రెండు లక్ష్యాలతో ప్రతాపరెడ్డి పత్రికను నడిపారు. మాడపాటి హనుమంతురావు తరచూ సలహాలిచ్చేవారు. హైదరాబాదులోని పండితులే గాక బ్రిటిష్ నుండి ఆంధ్రా నుండి వచ్చే కవులు, పండితులు గోలకొండ కార్యాలయంలోనే సురవరం వారిని కలసి ముచ్చటించే వారు. ఎన్ని కష్టాలు వచ్చినా లెక్కచేయక రెడ్డిగారు 1947 వరకు పత్రికను ద్వైవార పత్రికగానే నడిపారు. 1947లో గోలకొండ పత్రిక దినపత్రికగా మారింది. ముట్నూరిలో కృష్ణారావు గారి సంపాదకీయాలకు ఎంత పేరు ప్రఖ్యాతలు ఉండేవో, తెలంగాణ వైతాళికుడు ప్రతాపరెడ్డి గారి సంపాదకీయాలకు కూడా అంతటి పేరు ప్రఖ్యాతులుండేవి. ఆ రోజుల్లో 'గస్తే నిషాన్ 53' అన్ని ప్రభుత్వ ఉత్తర్వు అమలులో

ఉండేది. ఈ ఉత్తర్వు ప్రకారం గ్రంథాలయాలు స్థాపించాలనా, సభలు నిర్వహించాలన్నా తప్పనిసరిగా ప్రభుత్వ అనుమతి తీసుకోవలసి వచ్చేది. చాలాసార్లు అనుమతి లభించేది కాదు. ప్రతాపరెడ్డి గారు ఈ ‘గస్తీ నిఫాన్ 53’ గురించి ప్రస్తావిస్తూ “ఇది వాగ్బంధన, శాసన శృంగారం తాండవ క్రియా విశేషం” అని చమత్కరించారు. గోలకొండ సంపాదకీయాలను గురించి ప్రభుత్వ హెచ్చరిక వస్తుండేవి. ప్రతాపరెడ్డి గారు వాటిని లెక్క చేసేవారు కాదు. గోల్కొండ దినపత్రికగా మారిన తర్వాత ప్రభుత్వం విధించిన ఆంక్షలలో ఒకటి- ప్రతిరోజు సంపాదకీయం సంపాదకీయాలను సమాచార శాఖకు పంపి వారు సూచించిన మార్పులను చేయటం. రెడ్డిగారు దీనికి ఒప్పుకోలేదు. అందుకు బదులుగా ప్రపంచంలోనే మహనీయులు అన్ని భాషల్లోనూ వ్రాసిన సూక్తులను, ముఖ్యంగా ప్రజల ప్రాథమిక స్వత్వాలకు సంబంధించిన వాటిని సేకరించి ఒక్కొక్క రోజు ఒక్కొక్క సూక్తిని ప్రకటించేవారు. ఈ సూక్తులు ప్రభుత్వానికి సంపాదకీయాల కన్నా ఎక్కువ బాధ కలిగించేవి. ‘పత్రికల చరిత్రలో ఇది మరువరాని సన్నివేశం’ అంటారు దేవులపల్లి రామానుజరావు గారు ‘గోలకొండ పత్రిక సంపాదకీయాలు’ అనే పుస్తకం తొలి పలుకులలో. 1926లో ద్వైవార పత్రికగా ప్రారంభమైన గోలకొండ 1947 వరకు కొనసాగింది. 1947లో దినపత్రికగా మారి 1966 ఆగస్టు 22వ తేదీ వరకు నడిచింది. గోలకొండ దినపత్రికగా మారిన తర్వాత కూడా కొన్నాళ్ళు సురవరం వారే సంపాదకులుగా ఉన్నారు. తరువాత నూకల సర్వోత్తమరెడ్డి, ఆ తర్వాత దేవులపల్లి రామానుజరావు గోలకొండ పత్రిక సంపాదకులయ్యారు. తెలంగాణకు గోలకొండ పత్రిక చేసిన సేవలను గురించి కొండా వెంకట రంగారెడ్డి స్వీయ చరిత్రలో ఇలా వ్రాశారు- “ఓరుగల్లు సామ్రాజ్యం తరించిన తరువాత 600 సంవత్సరాలు గాఢనిద్రలో ఉన్న తెలంగాణమును మేలుకొలిపి వైజ్ఞానిక, సాంఘిక, రాజకీయ చైతన్యమును కలిగించుటలో ఈ పత్రిక చేసిన సేవ అపారము”.

ప్రతాపరెడ్డి రచనా శైలి విశిష్టమైనది. గత చరిత్ర పట్ల, వర్తమాన

రాజకీయాలపట్ల ఆయనకు సంపూర్ణమైన అవగాహన ఉండేది. చెప్పదలుచుకున్న విషయాన్ని సూటిగా చెప్పడం ఆయన ప్రత్యేకత. బహుభాషా కోవిదుడైన ప్రతాప్ రెడ్డి గారికి విలక్షణమైన శైలి ఆయన సంపాదకీయాలలో కూడా కనిపించేది. ఆ సంపాదకీయాలలో వ్యంగ్యం, అధిక్షేపం, తీవ్రత కొట్టవచ్చినట్లు కనిపించేవని అభిజ్ఞులంటారు. విషయానికి అనుగుణంగా శైలిని మార్చి వ్రాసేవారు. ఇతరులు వ్రాసిన సంపాదకీయాలకు రెడ్డిగారు వ్రాసిన సంపాదకీయాలకు భేదాన్ని పాఠకులు ఇట్టే పసిగట్టేవారట. అనాటి తెలంగాణ సామాజిక, రాజకీయ పరిస్థితులకు దర్పణం వంటివి సురవరం వారి సంపాదకీయాలు. గోలకొండ పత్రిక దినపత్రికగా మారిన కొద్ది కాలానికే నిర్వాహకులతో వచ్చిన విభేదాల కారణంగా ప్రతాపరెడ్డి గారు ఆ పత్రికతో సంబంధాన్ని వదులుకోవలసి వచ్చింది. అయినా నిరుత్సాహపడకుండా ప్రజావాణి అనే పత్రికను ప్రారంభించారు. కానీ దురదృష్టవశాత్తు ఆ పత్రిక ఎక్కువ కాలం నడవలేదు. ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు ద్వారా గోలకొండ పత్రిక సంపాదకీయాలను పుస్తకంగా ప్రచురించారు. ఆ సంపుటాలలోని సంపాదకీయాలను చదివితే ప్రతాప రెడ్డి గారి ప్రతిభ ఎంతటిదో అర్థమౌతుంది.

అనాటి సాహిత్య పత్రికలో ప్రముఖమైనవి భారతి, శారద. వాటికి దీటుగా రెడ్డిగారు తెలంగాణలో 'సుజాత' అనే ఈ పత్రికను స్థాపించారు. 1927 జనవరిలో హైదరాబాద్ నుండి సుజాత తొలి వెలువడింది. పసుమాముల నరసింహశర్మ సంపాదకులుగా వుండేవారు. రెడ్డిగారు మద్రాసులో తిరువాన్కూర్లు ఉన్నత విద్యాభ్యాసం చేస్తున్నప్పుడు ఆధునిక సాహిత్య పరిణామాలను అధ్యయనం చేసేవారు. ఆ అధ్యయన బలంతో ఆంధ్ర పత్రిక, భారతి వంటి పత్రికలు చూసిన ప్రేరణతో సుజాత అనే పత్రికను ఉన్నత ప్రమాణాలతో నిర్వహించారు. తెలంగాణ సాహితీ, సాంస్కృతిక చైతన్యానికి సుజాత కొత్త ఊపిరి పోసింది. 1940లో పత్రికా ప్రచురణ ఆగిపోయింది. కానీ 1950లో గడియారం రామకృష్ణ శర్మ సంపాదకత్వంలో సుజాత మళ్లీ వెలుగు చూసింది. సురవరం వారు

చూపిన చొరవ ఒరవడితో సుజాతను అదే ప్రమాణాలతో నడిపారు.

ప్రతాప్ రెడ్డి గారి అపూర్వమైన కృషికి ఫలితంగా ‘గోలకొండ కవుల సంచిక’ వెలువడింది. గోలకొండ పత్రిక తొమ్మిదవ సంవత్సరాది సంచికలో ‘ఆధునిక భావ కవిత్వతత్వము’ అనే వ్యాసాన్ని వ్రాసిన ముడుంబ వెంకట రాఘవాచార్య ‘తెలంగాణలో తెలుగు కవులు పూజ్యము’ అనే వివాదాస్పద వ్యాఖ్యను చేశారు. ఈ వ్యాఖ్యకు తెలంగాణ కవులు తీవ్రంగా స్పందించారు. “ఈ రాష్ట్రంలో కవులే లేరని మాటను ఇక్కడి వారు సహించరు గాక సహించరు” అని శేషాద్రి రమణ కవులు ఆవేశంతో అన్నారు. రాఘవాచార్యులు వ్యాఖ్యలకు నిరసనగా వందలమంది కవులు తమ రచనలను వెలువరించారు. ఒకరకంగా ఆచార్యుల వారి వ్యాఖ్య తెలంగాణ ప్రజల మనసులను నొప్పించిన చక్కని సంచిక వెలువడడానికి కారణమైంది. తెలంగాణ కవుల పట్టుదల, సురవరం వారి విజ్ఞత, శేషాద్రి రమణ కవులు విజ్ఞానం కలగలసి ‘గోలకొండ కవుల సంచిక’గా రూపొందాయి. గోలకొండ సాధించినా సారస్వత చైతన్యానికి ఈ సంచిక గొప్ప ప్రమాణం. వర్ధమాన కవులను రెడ్డిగారు వెన్నుతట్టి ప్రోత్సహించారు. ‘గోలకొండ కవుల సంచిక’కు సంబంధించిన ఒక ప్రకటన భావ నామ సంవత్సరం జ్యేష్ఠ బహుళ ఒకటి నాడు పదిహేనవ సంచికలో (గోలకొండ పత్రిక) వచ్చింది.

గోలకొండ పత్రికాధిపతులు తెలంగాణ కవుల రచనలను ఆహ్వానిస్తూ కొన్ని నిబంధనలను కూడా స్పష్టంగా ప్రకటించారు. కవి తప్పకుండా నిజాం రాష్ట్రానికి చెందిన వాడై ఉండాలి. సంచికలో పద్యాల ప్రచురణ మాత్రమే జరుగుతుంది. సంస్కృతంలో గాని, తెలుగులో గాని రచనలను పంపవచ్చు. కవుల పుట్టు పూర్వోత్తరాలను పంపాలి. రచన వివరాల్ని అందించాలి. భావ కవిత్వాన్ని కూడా పంపవచ్చు. తమ తమ ఫోటోలను అచ్చు కొరకు పంపితే మరీ మంచిది”. “బ్రిటిష్ ఆంధ్రులపై మాకు ద్వేషం లేదు. నిజాం రాష్ట్రంలో కవి లేడని అంటున్నారు కనకనే మా ఈ ప్రయత్నం” అని కూడా స్పష్టం చేశారు. బ్రిటీషు ఆంధ్ర ప్రాంతంలోని పత్రికలు, అనేకమంది పాత్రికేయులు

కూడా గోలకొండ పత్రిక చేస్తున్న కృషిని ప్రశంసించారు. 1934లో తెలంగాణ కవుల రచనలతో సర్వాంగ సుందరంగా అలంకరించుకుని 'గోలకొండ కవుల సంచిక' వెలువడింది. ఈ సంచికను అమరచింత ఆత్మకూరు సంస్థాన ప్రభుణి రాణీ భాగ్యలక్ష్మమ్మ బహదూర్ వారికి అంకితమిచ్చారు. ఈ సంచికలో ఆత్మకూరు సంస్థాన చరిత్రను, ఆ సంస్థాన మూలపురుషుడైన గోపాల్ రెడ్డి గారి వంశవృక్షాన్ని ప్రచురించారు. 354 మంది కవుల కవితలను ప్రకటించారు. విషయాలను బట్టి 11 శాఖలుగా విభజించారు. ఈ విధంగా ప్రతాపరెడ్డి గారు 'గోలకొండ కవుల సంచిక'ను తెలంగాణ రాష్ట్ర కవితానిగా సమకూర్చారు.

ప్రతాప రెడ్డి గారు బహుభాషా కోవిదులు. ఉత్తమ శ్రేణికి చెందిన పండితులు. మంచి పరిశోధకులు. తెలుగులో అనేక సృజనాత్మక రచనలు చేసినవారు. కథలు, నాటకాలు వ్రాశారు. తెలుగు వచన రచనకు రూపురేఖలు దిద్దారు. విజ్ఞాన ప్రబోధకలైన ఎన్నో వ్యాసాలను వ్రాశారు. ప్రామాణికమైన గ్రంథాలు వ్రాశారు. ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్ర, రామాయణ విశేషాలు, సురవరం కథలు, మొగలాయిల కథలు, హైందవ ధర్మ వీరులు, సురవరం ప్రతాపరెడ్డి వ్యాసాలు, సురవరం కవిత్వం, ఉచ్చల విషాదము, భక్తతుకారాం (నాటకాలు) శుద్ధాంతకాంత మొదలైన ఆయన రచనలు. ప్రతాపరెడ్డి వ్రాసిన ఆంధ్రుల సాంఘిక చరిత్రకు కేంద్ర సాహిత్య అకాడమీ పురస్కారం లభించింది. ఈ గ్రంథంలో రెడ్డి గారు సంఘ నియమాలు, కట్టుబాట్లు, స్త్రీ-పురుషుల వేషధారణ, భాష, సాహిత్యం, శిల్పం, గ్రామ వ్యవస్థ, మతం మొదలైన అనేక అంశాలను ప్రస్తావించారు. 'రామాయణ విశేషాలు' అనే గ్రంథంలో రామాయణానికి సంబంధించిన సుమారు 160 వ్యాసాలున్నాయి. వీరి 'హిందువుల పండుగలు' చాలా ప్రామాణికమైన గ్రంథం. పుట్టినది వ్యవసాయ కుటుంబంలో, చదివినది న్యాయశాస్త్రం ఈ రెండింటితో ఏ మాత్రం సంబంధంలేని అసిధారావ్రతం వంటి పత్రికా నిర్వహణ చేపట్టి మిగిలిన నెగ్గిన ధీశాలి ప్రతాపరెడ్డి.

స్టేట్ కాంగ్రెస్ ఆందోళన ఫలితంగా 1938 నుంచి నిజాం ప్రభుత్వం

ప్రాథమిక స్వత్వాలపై విధించిన నిబంధనలను సడలించసాగింది. కొన్ని రాజ్యాంగ సంస్కరణలను / సవరణలను కూడా ప్రవేశపెట్టింది. 1940 తర్వాత గ్రంథాలయ స్థాపన నిర్వహణ క్రమంగా పెరిగింది. రెడ్డి గారికి గ్రంథాలయాల పట్ల ఆసక్తి ఎక్కువ. సూర్యాపేట, జనగామ మొదలైన ప్రదేశాలలో ఆంధ్రదేశ గ్రంథాలయ సభలు జరగటానికి ప్రతాపరెడ్డి గారి తోడ్పాటు ఎన్నడగినది. 1942 నుంచి చివరి వరకు (మరణించే వరకు) ఆంధ్ర దేశ గ్రంథాలయ సంఘానికి ఉపాధ్యక్షులుగా ఉన్నారు. గ్రంథాలయ విజ్ఞాన, వాఙ్మయం లేని రోజులలో రెడ్డిగారు ‘గ్రంథాలయోద్యమం’ అనే గ్రంథాన్ని రాశారు. నాటి విశేషాలను తెలుసుకోవడానికి ఈ గ్రంథం ఎంతగానో ఉపయోగపడుతుంది. ప్రతాపరెడ్డి ఆరు దశాబ్దాల జీవితంలో “మూగవోయిన తెలంగాణలో మూలుగైనారు”.

ప్రతాప్ రెడ్డి గారికి తెలంగాణలో అనేక ఉద్యమాలు, సంస్థలతో ప్రగాఢ సంబంధముండేది. ఆంధ్ర మహాసభ, గ్రంథాలయోద్యమం, శ్రీకృష్ణ దేవరాయాంధ్ర భాషా నిలయం, హరిజనోద్యమం, ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు, విజ్ఞాన వర్ధిని పరిషత్తు, స్త్రీ జనాభ్యుదయం వంటి సంస్థల అభివృద్ధికి, ఉద్యమాలకు చేయూతనిచ్చారు.

ప్రతాప్ రెడ్డి గారికి ఆయుర్వేదంపై అభిమానం ఎక్కువ. పిల్లల పాటలలోని ఆయుర్వేద రహస్యాలను కనుగొని ప్రకటించారు. ఆయుర్వేద సంస్థ ఆయన ప్రథమాధ్యక్షుడు. ఆనాడు ఆయన సేవలను పొందని సంస్థ తెలంగాణలో లేదు అనటంలో అతిశయోక్తి లేదు. 1952 హైదరాబాద్ రాష్ట్రానికి జరిగిన మొదటి ఎన్నికల్లో వనపర్తి నియోజకవర్గం నుండి శాసనసభకు పోటీ చేసి విజయాన్ని సాధించారు. తెలంగాణలో భాషాభిమానాన్ని, ఉద్యమస్ఫూర్తిని, సామాజిక చైతన్యాన్ని, రాజకీయ స్థిరతను సాధించిన ప్రతిభామూర్తి ప్రతాపరెడ్డి. ఈ విధంగా తన శక్తియుక్తులను, సంపాదనను, తన సర్వస్వాన్నీ ప్రజాసేవకే అర్పించిన త్యాగ మూర్తి 1953 ఆగస్టు 25న లోకాన్ని విడిచి దివికేగినా నేటికీ ప్రజల గుండెల్లో శాశ్వతంగా నిలిచే ఉన్నారు. ★

రాం నేర్వే కుమార్

949268 2285

నిజాంను ఎదురించిన గండరగండడు

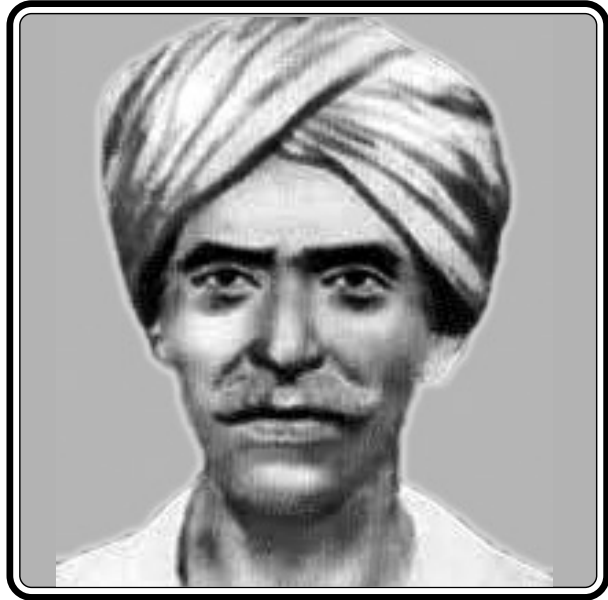
కొమురం భీం

స్వాతంత్ర్య పోరాటంలో ధృవతారలా మెరిసి బ్రిటిష్‌వారి గుండెల్లో దడపుట్టించిన మన్యం వీరుడు అల్లూరి. సరిగ్గా అలాంటి ధైర్యసాహసాలనే కనబరిచి తన జాతి కోసం జల్ (నీరు), జంగిల్ (అడవి), జమీన్ (భూమి) కావాలంటూ పోరుసల్పి నైజాం నవాబుల గుండెల్లో రైళ్లు పరిగెత్తించిన గండరగండడు కొమురం భీం! ఆ వీరుడు నైజాం సేనలను ముప్పుతిప్పలు పెట్టి బాబేర్పూరి కొండల్లో పోరుసల్పి ఆశ్చర్యపూర్ణమైన రోజు అమరుడైనాడు.

ఈ గోండువీరుడు దట్టమైన అడవులతో అలరారే ఆసిఫాబాద్ జిల్లాలోని సుంకెపల్లి అనే మారుమూల గిరిజన గూడెంలో 1901 అక్టోబర్, 22న జన్మించారు. ఇక్కడి గిరిజనులు అడవిలోని సెలయేళ్ల వలే కల్మషం లేని మనసు గలవారు. అడవిలోని క్రూరమృగాలను సైతం మట్టుపెట్టగల ధీరోధాత్త హృదయం గలవారు. ధర్మం కోసం, తమ జాతి కోసం ప్రాణాలైనా లెక్క చేయని వీరులు ఈ గోండు గిరిజనులు.

ఈ అమాయక మనస్తత్వమే నిజాం నవాబు రక్కసి మూకల చేత నిలువు దోపిడీకి గురైంది. ఈ మూకలు అటవీ అధికారుల ముసుగులో, దళారుల ముసుగులో మాయక గోండు గిరిజనంపై సాగించిన దౌర్జన్యం వర్ణనాతీతం.

జననం:
1901
అక్టోబర్ 22
మరణం:
1940
అక్టోబర్ 27

ఈ దౌర్జన్యాన్ని ఎదిరించే కొమురం భీం తండ్రి కొమురం చిన్ను నైజాం సేనల మారణకాండకు బలైయ్యారు. తన తల్లిని కూడా 15వ ఏట కోల్పోయిన కొమురం భీం అడవుల్లో వ్యవసాయం చేసుకుంటున్న సమయంలో కష్టాలు మొదలైవాయి. ఆ కాలంలో నైజాం ప్రభుత్వంలో భూమి పట్టాలు జారీ చేసేవారిని పట్టేదారు అనే వారు.

ఇలాంటి పట్టేదార్లలో సిద్దిక్ అనే పట్టేదారుడు భీం సోదరులు వ్యవసాయం చేస్తున్న సంగతి గమనించాడు. వీరు చిన్న పిల్లలే గనుక బెదిరించి ఆ భూమిని, వారు పండిస్తున్న పంటను సొంతం చేసుకోవాలనుకున్నాడు. మిగిలిన అమాయక గిరిజనుల లాగే ఈ సోదరులు కూడా తనకు దాసోహం అవుతారు అనుకున్నాడు. కానీ తాను తలపడుతున్నది కొదమ సింహంతో అన్న సంగతి ఆ దురాక్రమణదారుడికి తెలియదు.

సిద్దిక్ వచ్చి భీం సోదరులను బెదిరించగానే కొమురం భీం తిరగబడి తన చేతిలోని గొడ్డలితో సిద్దిక్‌ను అక్కడికక్కడే నరికి పోగులు చేశాడు.

అందుకే మనం జయజయహే తెలంగాణ గీతంలో కొమరం భీంను గండరగండడిగా కీర్తిస్తున్నాం. తామాడింది ఆటగా, పాడింది పాటగా, ఆక్రమించిందే తమ భూమిగా అమాయక గిరిజనాన్ని బెదిరించి నిలువు దోపిడీ సాగించిన నైజాము సేనలకు గిరిజనం తిరగబడితే ఎలాగుంటుందో అప్పటికి గానీ తెలిసి రాలేదు.

వెంటనే నైజాం సైన్యం కొమరం భీంను బంధించడానికి సుంకెపల్లికి వెళ్లింది. దీనిని పసిగట్టిన భీం ఆ సేనను తప్పించుకుని మహారాష్ట్రలోని చాంద (నేటి చంద్రాపూర్), అటు నుండి పూనా వెళ్లి తలదాచుకున్నాడు.

కొమరం భీం పూనాకు చేరుకున్న సమయంలో అక్కడ భారత స్వాతంత్ర్య సమరం మహోజ్వలంగా సాగుతోంది. అది 1935వ సంవత్సరం. ఒకే జాతి పక్షులన్నీ ఒక్కచోట చేరుతాయన్నట్లు పూనాలోని స్వాతంత్ర్య వీరులతో చేయి కలిపాడు కొమరం భీం. ఆ సమరయోధుల సహకారంతో రాయడం, చదవటం నేర్చుకున్నాడు. వారి తోడ్పాటుతో అస్సాంకు వెళ్లి ఆయుధ శిక్షణ తీసుకున్నాడు.

అస్సాంలో మొఘలాయి సేనలను ఎదిరించిన లాచిత్ బర్ పుఖాన్ సాహసాన్ని తెలుసుకున్నాడు. ఇలా లాచిత్ బర్ పుఖాన్, అల్లూరిల స్ఫూర్తిగా ముందుకు కదిలాడు.

అస్సాం నుంచి తిరిగి వచ్చి కెరమెరి మండలంలోని బాలేర్పురి చుట్టుపక్కల గల టోకెన్ మోవాడ్, పిట్టగూడ, బాబేర్పురి, లైన్ పటార్, చాల్ బాడి, పాటగూడ, కల్లెగాం, చిన్నపట్నాపూర్, పెద్దపట్నాపూర్, కొలాంగూడ, జోడేఘాట్, కొల్లూరి మొదలగు 12 గూడేల వనవాసులను ఏకం చేశాడు.

వారికి అల్లూరి, లాచిత్ బర్ పుఖాన్ పద్ధతిలో గెరిల్లా శిక్షణనిచ్చి ప్రత్యేక సైన్యం ఏర్పాటు చేశాడు.

ఈ 12 గూడెంలలో గల వందలాది ఎకరాల అడవిని నరికి సాగుభూమిగా చేసి పోడు వ్యవసాయం మొదలుపెట్టాడు.

నైజాంకు శిస్తులు కట్టకుండా నిరాకరించి సహాయ నిరాకరణ చేస్తూ ఈ

జల్ (నీరు), జంగల్ (అడవి), జమీన్ (భూమి) ఈ భూమి బిడ్డలవేనని నినదించాడు. గోండు వీరుల్లో ఉత్సాహం నింపి వారిని మెరికల్లా తయారుచేశాడు. వీరిని అణచడానికి నైజాం సైన్యం, పోలీసులు రంగ ప్రవేశం చేశారు.

గోండు వీరులు భీం నాయకత్వాన గెరిల్లా పోరు సాగించి దొరికిన సైనికులను దొరికినట్లే మట్టుబెట్టసాగారు. పరిస్థితులు విషమించడం నిజాం రాజు గమనించాడు. పోరుబాటలో భీంను దారికి తెచ్చుకోలేమని తలచాడు. సంధి నెపంతో ఆసిఫాబాద్ కలెక్టర్‌ను భీం వద్దకు పంపాడు. వచ్చిన కలెక్టర్ బాబేర్‌పూరి చుట్టుపక్కల గల భూములకు పట్టాలిచ్చి గిరిజనులకు భూ పంపిణీ చేస్తానన్నాడు.

ఈ నైజాం నక్క జిత్తులకు కొదమసింహం కొమురం భీం లొంగలేదు. వచ్చిన కలెక్టర్‌తోనే ‘ఈ జోడేఘాట్ ఒక్కటేగాదు చుట్టుపక్కల గల 12 గూడెంలకు చెందిన జల్ (నీరు), జంగల్ (అడవి), జమీన్ (భూమి) తమవేనని, వీటిని ఇంకొకరు గుర్తించి పట్టాలివ్వాలని ఆగత్యం పట్టలేదని నినదించాడు. ఈ భూమిపై నైజాం ప్రభుత్వానికి ఎలాంటి హక్కు లేదు’ అని తెగేసి చెప్పాడు.

అంతేగాక ‘నైజాం ప్రభుత్వం జైళ్లలో పెట్టిన తన అనుచరులను బేషరతుగా విడుదల చేయని పక్షంలో పోరు తీవ్రతరమవుతుందని’ హెచ్చరించాడు. చేసేదేమి లేక కలెక్టర్ వెనుదిరిగాడు.

వెనువెంటనే భీం హైదరాబాద్ వయనమై నైజాం దర్బారులో అడుగుపెట్టాడు. ఆ కాలంలో నిజాం అన్నా, అతని రాకాసిమూకల రజాకార్లన్నా సామాన్య జనం నిలువెల్లా వణికేవారు. కానీ గండరగండడు కొమురం భీం కొదమసింహం గనుక నైజాం దర్బారులో నిలబడి జోడేఘాట్ ప్రాంతంలో గల 12 గూడెలపై సర్వ హక్కులు గిరిజనానివేనని స్పష్టం చేశారు. ఇతరులను తన దుశ్చేష్టలతో వణికించే నిజాం సైతం కొమురం భీం సింహనాదానికి నిశ్చేష్టుడైనాడు.

ఎదురుగా భీం ఉన్నప్పుడు ఏమీ చేయలేని నైజాం రాజు భీం తిరిగి వెళ్లగానే గిరిజన గూడేలపై తన రజాకార్ సేనను ఉసిగొలిపాడు. అటు నిజాం సైన్యం, ఇటు రజాకార్లు గోండు గూడేల్లో తమ పైశాచిక కృత్యాలు మొదలుపెట్టారు. అడవారి మానప్రాణాలకు విలువలేకుండా చేయబూనారు.

అమాయక గోండు గిరిజనులపై అత్యాధునిక మారణాయుధాలు, తుపాకులు ఎక్కుబెట్టారు. తమ వద్ద అత్యాధునిక ఆయుధాలు లేకున్నా కొమురంభీం ఇచ్చిన కొండంత అండతో గోండు గిరిజనులు గెరిల్లా పోరు మొదలుపెట్టారు.

భీం సైన్యాన్ని ఆయుధ పోరులో ఎదుర్కోలేని నైజాం సేన కుయుక్తితో భీంను మట్టుబెట్టాలనుకుంది. అదను కోసం చూసింది.

అది 1940వ సంవత్సరం అక్టోబరులో ఆశ్వయుజపౌర్ణమి. అడవిలో వెన్నెల పిందారబోసినట్లుగా ఉంది. కొదమసింహం కొమురం భీం ఆ అడవిలో ఆదమరచి నిద్రిస్తున్నాడు. ధైర్యంగా పోరుతో ఎదుర్కోలేని నైజాం తాలూక్దార్ (ఆర్డీఓ) సైన్యం నిద్రిస్తున్న భీంను చుట్టుముట్టి కాల్పులు ప్రారంభించారు.

వెంటనే నిదుర నుండి మేలుకున్న కొదమ సింహం నైజాం పైశాచిక సేనలకు ఎదురొడ్డి వీరోచిత పోరు సల్పారు. కానీ అత్యాధునిక ఆయుధ సంపత్తి, కుయుక్తులు తోడైన నైజాం రాక్షససేన ముందు కేవలం అత్యవిశ్వాసమే ఆలంబనగా పరిమిత వనరులతో పోరుసల్పుతున్న భీం సైన్యం ఇంకా నిలిచేనా?

చివరగా ముష్కర మూకల దుష్కరపోరులో భారతమాత ముద్దుబిడ్డడు, గండరగండడు, కొదమసింహం కొమురం భీం నేలకొరిగాడు. ఆ ధృవతారను మరువని గిరిజనం ప్రతీ ఏడు జోడేఘాట్లో కొమురం భీంను స్మరిస్తుంది.

కొమురం భీం జల్ (నీరు), జంగల్ (అడవి), జమీన్ (భూమి) కావాలని పోరు సల్పిడు. కానీ అవి ఇంతవరకు ఆ గిరిపుత్రులకు పూర్తిస్థాయిలో అందడం లేదు. ఆ కొదమసింహం మనుమరాలు సోనుబాయి కట్టుకోవడానికి సరైన బట్టలు కూడా లేకుండా పూరి గుడిసెలోనే పట్టా సైతం కరువైన భూమిలో

బ్రతుకీడుస్తోంది. అక్కడి గిరిజనం తమ భూముల కోసం పట్టా పాస్‌బుక్‌ల కోసం ప్రతి అధికారిని వేడుకుంటున్నారు. గ్రామ పంచాయతీకి దిక్కులేక ప్రభుత్వ పథకాలకు దూరంగా గడుపుతున్నారు. కేవలం ఆవీరుని వర్ధంతి రోజు వేసే తాత్కాలిక రోడ్లను, విద్యుత్ దీపాలను చూసి మురిసిపోయే దుస్థితి.

గిరిపుత్రులకు దన్నుగా నిలిచే 1/70 చట్టాన్ని ఉల్లంఘించి ఇతరులు వారి భూములను సాగు చేస్తున్నారు, ఆక్రమిస్తున్నారు. అయినా ప్రభుత్వాలు వీరి గోడు వినడం లేదు. రానురాను అన్యాయక్రాంతమవుతున్న ఈ భూముల కోసం గిరిజనం మరోసారి కన్నెర్రజేయక ముందే ప్రభుత్వాలు, అధికారులు మేల్కొనాలి. వారి పట్టాలు వారికివ్వాలి. జోడేఘాట్ నుంచి ఆసిఫాబాద్ వరకు, ఇటు కెరమెరి వరకు పూర్తిస్థాయి రోడ్డు సౌకర్యం కల్పించాలి. గిరిజనుల విద్యా, వైద్యానికి పూర్తి భరోసానివ్వాలి అదే ఆ వీరుడికి ఘననివాళి.

ప్రొ॥ మొదిగాండ శివప్రసాద్

040-27425668

సాంస్కృతిక చైతన్యమూర్తి శంకరారాధ్యుడు

ఒకజాతి స్వతంత్ర వాయువులను కేవలం రాజకీయ విముక్తి ద్వారా మాత్రమే పీల్చజాలదు. సాంస్కృతిక, మత, ఆర్థిక, సామాజిక విముక్తి పొందినప్పుడు మాత్రమే అది స్వతంత్ర జాతి కాగలుగుతుంది. నిజాం నిరంకుశ పాలనలో హిందువులు కనీసం బహిరంగంగా గణేశ ఉత్సవం కూడా చేసుకోలేని దుస్థితిలో ఉన్న కాలంలో ఒక మహాపురుషుడు ఓరుగల్లులో లక్షాతొంభై ఆరు వేల కార్తీక గణార్చనలు ఎలా చేయగలిగాడు? ఇదొక అద్భుతం. ఇది నిస్సందేహంగా సాంస్కృతిక పునరుజ్జీవనమే (Cultural Renaissance).

కాకతీయ రాజుల స్ఫూర్తితో ఓరుగల్లులోనూ, సికిందరాబాద్‌లోనూ ఆయన నందీశ్వర ధ్వజాన్ని రెపరెపలాడించాడు. ఆ సాంస్కృతిక మూర్తి చైతన్యస్ఫూర్తి పేరు శంకరయ్యగారు. భారతీయ ఆధ్యాత్మిక వేత్తలకు వన్నె తెచ్చిన మహనీయుడు ఈ శంకరారాధ్యుడు.

భారతదేశము ఆనాదిగా తన భౌతికమైన వైభవముతోనూ, నాగరికతతోనూ మాత్రమే గర్వించటం లేదు. అది తన ఆధ్యాత్మిక మహోన్నతితో ప్రపంచానికి తలమానికంగా ఉన్నది. వేదములు ఉపనిషత్తులు శాస్త్రములు ఎన్నో

మహర్షులచేత దర్శింపబడినవి. అటువంటి ఋషుల పరంపరకు చెందిన మన ఆంధ్రదేశాన్ని గత శతాబ్దంలో జీవించిన ఉన్న మహనీయుడు శివశ్రీముదిగొండ శంకరారాధ్యులవారు.

కృష్ణా జిల్లా నందిగామ గ్రామంలో ఉద్భూతారాధ్య వంశములో మంత్రారాధ్యుడు అనే మహా తపస్వి జీవిస్తూ ఉండేవాడు. ఆయనకు మంత్రారాధ్యుడు, వీరభద్రారాధ్యుడు అని ఇరువురు సంతానం. వీరిరువురూ మహానైష్ఠికలు. వీరిలో మంత్రారాధ్యుడు పేరుకు తగినట్లే గొప్ప మంత్రవేత్త. గొప్ప తపస్వి. ఆయన సతీమణి జేజెమ్మ. వీరికి నలుగురు సంతానం. అందరికంటే చిన్నవాడే మన శంకరారాధ్యుల వారు.

శంకరారాధ్యుడు జన్మించేసరికి ఆయన తండ్రి తెలంగాణ ప్రాంతంలోని పొట్లచెరువు తాలూకాలోని మందుగల గ్రామానికి వచ్చాడు. బసవేశ్వరుడు ప్రధాన మంత్రిగా ఉన్న పశ్చిమ చాళుక్యుల రాజధాని కల్యాణ నగరానికి ఈ మందుగల గ్రామమే తుర్పున సరిహద్దు ద్వారం అని అనాదిగా ఒక ప్రతీతి ఉంది. శంకరారాధ్యుడు చిన్నతనంలో సంస్కృతాంధ్ర ఉర్దూ భాషలలో గొప్ప పాండిత్యము సంపాదించాడు. వ్యాకరణాది సమస్త శాస్త్రాలలోను మహా పండితుడైనాడు. హిందుస్తానీ సంగీతంలోనూ జంత్ర వాద్యసంగీతాల్లోను నిష్ణాతుడైనాడు. అందరు బాల్యంలో ఆటలతో పొద్దు పుచ్చుతూ ఉంటే కారణ జన్ముడైన శంకరుడు భక్తి భావనతోను తపస్సుతోను గడుపుతూ ఉండేవాడు. యుక్త వయస్సులో ఆయన బీరంగుట్టకు వెళ్లి తపస్సు ప్రారంభించాడు. అప్పుడు ఆయనకు ఆత్మ సాక్షాత్కారం కలిగింది.

ఆరాధ్య సాంప్రదాయంలో చతురాశ్రమ పాలన చాలా ముఖ్యమైన ధర్మము. అందువల్లన శివపురం కోటి లింగారాధ్యులు వారి కుమార్తె పార్వతీదేవిని శంకరారాధ్యుల వారికిచ్చి వివాహం చేశారు. ఈ శంకర పార్వతులకు కుమారుడు జన్మించారు. అతనికి కుమారస్వామి అని పేరు పెట్టారు. తరువాత కుమార్తె జన్మించింది. ఆమెకు జేజమ్మ అని పేరు పెట్టారు. గృహస్థాశ్రమం

ఆయనకు సంసార బంధంలో చిక్కనీయలేదు. సరికదా ఆయన ఆధ్యాత్మిక వైరాగ్య దృక్పథాన్ని ఇనుమడింపచేసింది. ధార్మిక ప్రచారం చేస్తూ విస్తృతమైన పర్యటనల్ని తెలంగాణలో జరిపాడు. శివభజన కీర్తనలు, మల్లికార్జున శతకము ఆత్మ ప్రకాశిని కంఠమాల, శ్యామలా పంచరత్నములు మొదలైనవి ఎన్నో వ్రాశాడు. సంస్కృతములో పాల్కురికి సోమనాథుడు రచించిన సోమనాథ భాష్యము తాళ పత్ర ప్రతిని పరిష్కరించి మొట్టమొదటిసారిగా వరంగల్‌లో ముద్రింపచేశాడు. ఆ కాలంలో ఆంధ్ర తెలంగాణాలలో శంకరారాధ్యుని శివభజన కీర్తనలు గానం చేయని భక్తుడే లేడనడం అతిశయోక్తి కాదు.

ఒకవైపు పర్యటన మరొకవైపు సాహిత్య దర్శనం నిర్వహిస్తూనే శంకరారాధ్యుడు ఆధ్యాత్మిక చర్చలు సాగిస్తూ అవసరమైనప్పుడు ప్రత్యర్థులను సభాముఖంగా ఎదుర్కొని శైవ ధర్మ ప్రతిష్ఠాపన చేశాడు. ఒకసారి ఒక పాంచరాత్ర పండితుడు శైవము, లింగపూజ వామాచార సంప్రదాయమునకు చెందినవని చెప్పగా సభాముఖంగా ఆయన్ను ఓడించి సికిందరాబాదులో జేజేలను అందుకున్నాడు. అసంఖ్యాక భక్తగణానికి దీక్షా గురువై మార్గదర్శనం చేశాడు.

ఆరాధ్యులల్లో అనాదిగా మహాకవి పండితులు ఉంటూనే ఉన్నారు. శంకరారాధ్యుల పినతండ్రి వీరభద్రారాధ్యులు కూడా మహాకవి. పల్నాటి వీర భారతము ద్వాదశారాధ్య చరిత్ర మొదలగు ప్రబంధాలు విరచించినాడు. అలాగే శంకరారాధ్యుని గ్రంథాలు కూడా అటు సాహిత్యపరంగా ఇటు మతపరంగా ప్రసిద్ధమైనవి. శివభజన కీర్తనలు, భక్తి ముక్తిదాయకములు. ఆత్మ ప్రకాశినీ కంఠమాల వేదాంత గ్రంథం. మల్లికార్జున శతకం భావలింగశతకం శతక సాహిత్యానికే వన్నె తెచ్చిన పుస్తకాలు. తటస్థ గ్రామ పంచ రత్నములు ధర్మభూషణము తీర్థప్రసాద సంరక్షణ అద్వైత మత భంజనీ, శివదర్శనము, భావ కల్ప వనకృతి, కులపాలక, శృతి పరీమళము ఇత్యాది గ్రంథాలు శంకరారాధ్యుని బహుముఖ పాండిత్యానికి ఎత్తైన కరదీపికలు. ఇలా అసంఖ్యాకమైన గ్రంథాలు రచించడంతో పాటు పండితారాధ్య చరిత్ర, చెన్న

బసవ పురాణము వీర శైవ దీక్షాబోధ, ప్రభులింగ లీల, సోమనాథ భాష్యము, చిన్మయ దీక్ష, అంత్యేష్ఠి శివపూజావిధి శీలసంపాదన షడ్స్థల నిర్ణయము చెన్నమల్లు సీసములు మొదలగు అసంఖ్యాక ప్రాచీన గ్రంథములను పరిష్కరించి ముద్రింపించిన మహాపురుషుడు. ఈ కార్యక్రమము పరంగల్లో జరిగింది.

శంకరుని వైదుష్య భక్తి ప్రచారము ఒక యెత్తు. ఆయన దాన శీలము మరియొక ఎత్తు. పన్నెండవ శతాబ్దంలో బసవేశ్వరుడు లక్షాతొంభై ఆరువేల మంది మహేశ్వరులకు గణార్చన చేసి వారు భుజించనిదే తాను భుజించేవాడు కాదు. అలాంటి నియమమే కలిగిన రెండవ వ్యక్తి చరిత్రలో మనకు ఈ శంకరారాధ్యుడే కనబడుతాడు. ముందుగా లక్షాతొంభై ఆరువేల గణార్చనను విజయవంతంగా నిర్వహించి ఆ తర్వాత ఆరు లక్షల గణార్చనను ప్రారంభించి దిగ్విజయంగా సాగించాడు. నవరత్నములు వెండి బంగారములు మాత్రమే కాదు భక్తుడు కనబడితే తన పైపంచే కూడా తీసి కప్పి పంపేవాడు. భక్తుని లోనే పరమేశ్వరుని సాకారంగా దర్శించిన మహా పురుషుడీయన.

పరంగల్లలోని సంస్కృత పాఠశాల శంకరారాధ్యులు స్థాపించినదే. ఆయన భార్యా పుత్రులు ఆకాల మృత్యువు వాతపడినా పామరులవలె దుఃఖించలేదు. సరికదా ఈ లౌకిక సంఘటనలు ఆయన ఆధ్యాత్మిక జ్యోతిని విశ్వవ్యాప్తిని చేసేందుకు సహాయపడ్డాయి.

ఇలా లక్షలాది ఆరాధ్య శైవులకు గురుస్థానాన్ని అలంకరించిన ఆత్మశక్తితో జన జాగరణ సాధించి శైవమతోద్ధారణ చేసిన శంకరారాధ్యుడు లింగైక్యం చెందిన తర్వాత సికిందరాబాదులోని కవాడిగూడలో సమాధి చేసి అక్కడ ఒక మఠం స్థాపించారు. ఇది నేడు శంకరానంద మఠము అనే పేర ప్రసిద్ధమై భక్తులకు యాత్రాస్థలంగా మారింది. ఈ మఠం హైదరాబాదు దేవాలయ శాఖలో మఠముగా నమోదు చేయించారు. శ్రీశంకరారాధ్యుడు భారతీయ మహర్షి పరంపరలో అగ్రశ్రేణికి చెందిన దివ్య పురుషుడు. ఆయన మానవాతీత శక్తులను గూర్చి దివ్యగుణములను గూర్చి తెలంగాణములో ప్రజలు నేటికీ కథలు కథలుగా చెప్పుకుంటూ ఉంటారు.

డా॥ పొద్దుటూరి ఎల్లారెడ్డి

94405 10241

జానపద వీరుడు బండ్లొల్ల కుర్మన్న

స్వాతంత్ర్య సంగ్రామంలో ప్రాణాలకు తెగించి పోరాటం చేసి ఎన్నో బలిదానాలు చేసి స్వాతంత్ర్యం సాధించినా హైదరాబాదు సంస్థానానికి స్వేచ్ఛ లభించలేదు. నవాబు కబంధ హస్తాలనుండి విడి వడలేదు. బానిస బంధాలలోనే బిక్కుబిక్కుమంటూ దుఃఖించ సాగింది. ఆ దమనకాండను దగ్గరగా గమనించిన వీరులు తొడ గొట్టి గర్జించినారు. బందూ కులతోనే బస్తీమే సవాలంటూ ఎదురు తిరిగినారు.

అధికార మదోన్మత్తుడై నిజాం నవాబు నిరంకుశంగా ప్రజల్ని పీడించి జాగీర్దార్లు, జమీందార్ల చేత బలవంతంగా పన్నులు వసూలు చేస్తూ - సాధారణ రైతులను, వ్యాపారస్తులను వేధించేవాడు. నవాబు పేరు చెప్పుకొని ఆయన తాబేదార్లు ఎదురు తిరిగిన వాళ్లను బంధించి బాధించేవారు.

నిజాం నవాబు నిరంకుశ దమనకాండను యెదిరించి తొడగొట్టి సవాలు చేసిన జానపద వీరుడు బండ్లొల్ల కుర్మన్న సుప్రసిద్ధుడు. పల్లెటూరి వాడైనా ప్రభుత్వాన్ని ముప్పు తిప్పలు పెట్టినా, పేద ప్రజల పెన్నిధిగా, అణగారిన ప్రజల ఆశాదీపంగా సహాయమందించిన బండ్లొల్ల కుర్మన్న ఔదార్యం ప్రశంసనీయం. సంపన్నులను లూటీ చేసినా అదంతా అసహాయులైన నిరుపేదల సంక్షేమానికి పాటుబడ్డ బండ్లొల్ల కుర్మన్న వ్యక్తిత్వం హిమాలయ సమున్నతం. కుర్మన్న

శ్రీమంతులను మాత్రమే దోచేవాడు. పేద ప్రజల జోలికి వెళ్లేవాడు కాదు. తాను కొల్లగొట్టిన ధనము, ధాన్యము, వెండి, బంగారము పేద ప్రజలకు పంచిపెట్టిన ధర్మదాత. కాబట్టి పోలీసులు ఎంత వెతికినా వాళ్ళ చేతికి చిక్కకుండా తప్పించుకోవడం వెనుక ఆయనపట్ల ప్రజాబాహుళ్యం, అభిమానం కొండంత సంపాదించుకున్నాడు. కాబట్టి కుర్మన్న ఆచూకి తెలిసినా ఆయన ఔదార్యంతో ఆకలి దప్పులు తీర్చుకున్న ప్రజలు ఆయన ఆచూకి చెప్పక కంటికి రెప్పలా కాపాడుకున్నారు.

బండ్లోల్ల కుర్మన్న దొంగతనాలు చేసినా నీతి నిజాయతీలకు కట్టుబడ్డ నిజాయితీ పరుడు. అజానుబాహుడు అరదుగుల తేజోవంతమైన శరీర దారుఢ్యం గలవాడు. కోరమీసం జోనపాల జుట్టు విశాలమైన వక్షస్థలం దృఢమైన కండలు తిరిగిన వస్తాడు మనకధానాయకుడు. అయినప్పటికీ ఆయన స్త్రీల జోలికి వెళ్ళేవాడు కాదు. పర స్త్రీలను తల్లులుగా భావించే సౌశీల్య సంపద గలవాడు. ఆయన వ్యక్తిత్వం హిమాలయ సమున్నతం. ధీరుడు ఉదారుడు గంభీరుడైన మన కుర్మన్నను చూస్తే ఒక భీముడు, ఒక భీష్ముడు స్ఫురణకు వస్తాడు. సమున్నతమైన ఆయన వ్యక్తిత్వానికి ఎన్ని సమస్యారాలు చేసినా తక్కువే.

కుర్మన్న యిష్టంగా మాంసం తినేవాడు. కల్లు త్రాగేవాడు. చిన్న మందడి సారాయిని అతడెంతో యిష్టంగా సేవించేవాడు. అర్కల అన్నము, తైద రొట్టెలు, తైదల అంబలి, తైదల సంకటి యిష్టంగా ఆరగించేవాడు. అప్పుడప్పుడు వేటకు వెళ్ళి చంపిన జంతు మాంసాన్ని తన డబ్బాలోని ఉప్పు రాసి నిప్పులతో కాల్చి మిరపకాయను నములుతూ నంజుకునేవాడు. ఒకలొట్టి కల్లు ఒకయాట మాంసం మొత్తం ఆరగించేవాడని ప్రచారంలో ఉంది.

కుర్మన్న యింటిపేరు బండివాడు. యితడు దూర దూర ప్రాంతాలను బండిలోనే ప్రయాణం చేసేవాడు. కేవలం రాత్రిపూట మాత్రమే ప్రయాణాలు చేసేవాడు. ఆ కాలంలో నేటి సౌకర్యాలు లేవు. కాబట్టి బండ్లపైనే ప్రయాణాలు చేసేవారు. ఆ రోజుల్లో బర్తి బండ్లు బాగా తిరిగేవి. కుర్మన్న కోసం ప్రజలు

కళ్ళల్లో వత్తులు వేసుకుని ఎదురు చూసేవారు.

“బండెనక బండి గట్టి పదహారు బండ్లు గట్టి

ఏ బడ్డా వస్తువు కొడుకో బండ్లొల్ల కురమన్నా॥ 21-1

ఈ పాట చాలా సుప్రసిద్ధమైనది. తెలంగాణ స్వాతంత్ర్యంలో పల్లె జనాల నాల్కలపై నాట్యమాడి ప్రజా జీవితంతో విడదీయరానంత అల్లి బిల్లిగా అల్లుకపోయింది. నేటికి ఈనాటికి పల్లెటూరి పిల్లలు కోలాటము వేసేటప్పుడు ఈ పాటను పాడుతు ఎగిరి దూకుతు ఎంతో మధురానుభూతిని పొందుతారు. చూపరులకు సైతం ప్రేరణ కల్పించే బండ్లొల్ల కుర్రున్న పాట తారక మంత్రమై మారు మ్రోగుతుండడం వెనుక కుర్రున్న వ్యక్తిత్వం అజరామరమైనదని చెప్పవచ్చు. పాలకులు కాల గర్భంలో కలిసిపోయినా బండ్లొల్ల కుర్రున్న మాత్రం శాశ్వతంగా పాట రూపంలో ప్రతిధ్వనించడం ఆయన వ్యక్తిత్వానికి ప్రబల తార్కాణమని నా అభిప్రాయం.

అమ్మపల్లి సమీపంలోని దేవర్ల గుట్ట మోచర్ల దగ్గర సార్యేగట్టు రెండు అతనివాడ ప్రాంతాలుగా ఉండేవి. అమ్మపల్లిలో వున్నంతకాలం అతడా గుండుపైననే ఎక్కువ కాలం గడిపేవాడు. ఆ గుండుపై నిలబడితే చుట్టూ మూడు పరువుల దూరం కనిపించేదట. సారగట్టు మోచర్లకు దక్షిణంగా రెండు కిలోమీటర్లు ఉండేది. ఆసారెగట్టు పై ఒక సొరంగం ఉండేది. దాన్ని కుర్రున్న తన స్థావరంగా చేసుకొన్నాడు.

కుర్రున్న గద్వాల, ఖిల్లా ఘనపురం, సానగల్లు ప్రాంతాలు ఎక్కువగా తిరిగేవాడు. కందూరులో ఆయన బంధువులు ఉండేవారు. అప్పుడప్పుడు అక్కడికి వెళ్ళేవాడు. కుర్రున్న దేవర్ల గుట్టపై వున్నప్పుడు గ్రామంలోని యొకురాల అక్కమ్మ సద్దిమోస్తుండేది. బండ్లొల్ల కుర్రున్న తమ జొలిని దాకుండా ఉండటానికి మందకొక్క యాట, గుంటి కొక్కలొట్టి, చేసుకొక్క కట్టె యిచ్చేటట్లు కట్టడి చేసి అభిమానాన్ని తూచా తప్పకుండా పాటించేవాడని ప్రతీతి.

కుర్రున్న దొంగతనాలు చేస్తున్నా సొంత ఊరిలో దొంగతనం చెయ్యలేదు.

అక్కడ పెద్ద మనిషి తరహాగా ఉండి పంచాయతీలను తీర్చేవాడట. పగలంతా బయటనే తిరిగి, రాత్రికి గూటికి చేరేవాడట.

కుర్మన్న గుప్త నిధులు కూడా త్రవ్వి తీసేవాడట. నిధి వున్నచోట గిరిగీసి కొడితే టీక, టీకమనే శబ్దం వస్తుందట. దాన్ని బట్టి నిధి నిక్షేపాలను కనిపెట్టేవాడు కుర్మన్న. బంగారు నగలను పేదవారైన ఆడబిడ్డలకు పంచిపెట్టేవాడట. నిరుపేద ఆడవాళ్ళు కుర్మన్నను దైవ సమానంగా ఆరాధించేవారు. ఆయనకు కులమతాల పట్టింపు వుండేది కాదు. పేద, ధనిక తారతమ్యాలుండేవి కావు. పేదలకు పంచగా మిగిలిన ధనాన్ని దామర్ల గడ్డమీద దాచేవాడని ప్రతీతి.

కుర్మన్నకు అన్నయ్య అనే జతగాడుండేవాడు. ఒకసారి పోలీసులు అన్నయ్యను బంధించి కుర్మన్న జాడ చెప్పమని ఎంత వేధించినా, చిత్రహింసల పాల్గొనినా అతడు కుర్మన్నను కాపాడినాడు. విశ్వాసపాత్రులైన యెందరో మిత్రులను సమకూర్చుకొన్న కుర్మన్న వ్యక్తిత్వం అనన్య సామాన్యమైనది.

కుర్మన్నను పట్టుకోవడానికి కందూరు దొర సాయిరెడ్డి మనుషులు గూడ కత్తులు నూరికొని కడుపులో పెట్టుకొని, గొడ్డండ్లు నూరికొని గొంగట్ల పెట్టుకొని కాపు కాస్తుండేవారట. కాని కుర్మన్న వాళ్ల కళ్ళలో కారం కొట్టి తప్పించుక తిరిగిన ధైర్యశాలి. ఆ కందూరులోనే ఒక కాపు బిడ్డ నరసమ్మ కురమన్నకు మద్దతుగా వుండి సాయిరెడ్డి ఎత్తులను, జిత్తులను ముందుగానే కుర్మన్నకు చేరవేసి హెచ్చరించి ధైర్యమిచ్చేదట.

ఒకమారు పాలమూరు పోలీసులు కుర్మన్నను పట్టుకున్నారు. ఆ దొండపడవిలో పట్టుకున్నట్లు పాటలో ఆనవాళ్ళు ఉన్నాయి. మరోమారు పాలమూరు పోలీసులు అతన్ని పట్టుకొని కాళ్ళకు, చేతులకే భేడీలు వేసి నడుముకు గొలుసులు వేసి తీసుకెళ్లారట. కుర్మన్న ఎప్పుడు తన మీసాలను మెలిపెట్టి వుండేవాడట. పాలమూరు అమీనుసాబు నీ మీసాలను దించుతానని ప్రతిజ్ఞ చేశాడట. జైల్లో బంధిస్తే ఆజానుబాహుడు అత్యద్భుత బలశాలియైన మన కథానాయకుడు కుర్మన్న ధైర్య సాహసాలతో కుప్పించి యెగిరి జైలు

గోడలు దూకి తప్పించుకున్నాడు. కుర్మన్న సాహస సౌదార్యములకు పై సన్నివేశమే ప్రబల సాక్ష్యము.

ఒక పర్యాయం దేవరక్రద పోలీసులు కుర్మన్నను పట్టుకొని బాగా చిత్ర హింసలు పాల్పెసి క్రూరంగా హింసించారట. ఆ నరక యాతనకు భయపడి తాను ధనం దాచిన స్థలం పోలీసులకు చూయించి పోలీసు చెరలో నుండి తప్పించుకున్నాడు.

కుర్మన్న యింట్లో నిద్రిస్తున్న సమయంలో అరవైమంది పోలీసులు యింటిని చుట్టి ముట్టినారట. కుర్మన్న తల్లి అది గమనించి తల్లడిల్లిపోయింది. ఏమీరా బిడ్డా యింటి చుట్టూ గింతమంది పోలీసులు నిలబడ్డారు. నీకు గింత గూడా భయం లేదాయని తల్లి ప్రశ్నించిందట. ‘అమ్మా! భయమెందుకు? పుట్టేది గానీ చచ్చేదిగానీ ఒక్కసారే అందుకు భయమెందుకు?’ అన్నాడట. మన కుర్మన్నలో ఒక తాత్వికుడు కనిపిస్తాడు. అప్పుడతని బొడ్డులో జుంబియా చేతిలో బరిసె మాత్రమే వున్నవి. ధైర్య సాహసాలను ఉగ్గుపాలతో ఆపోసన పట్టిన మన కుర్మన్న మహావీరుని మాదిరిగా పోలీసుల కళ్ళల్లో కారం కొట్టి పారిపోయాడు.

కుర్మన్నకు రెండు వివాహములైనవి. మొదటి భార్య పేరు గుంజమ్మ. ఈమెకు భర్త ప్రవర్తన నచ్చక కుర్మన్నను నిజామాబాదు జైలుకు పట్టుక పోయినపుడు చిట్కాలకు రెండవ మనువుపోయింది. అప్పటిదాకామెకు ఒక కొడుకున్నాడు. అతనికి పాతిక అంధత్వముండేది.

కుర్మన్న రెండవ భార్య కానాయపల్లె తిరుమలయ్య సోదరి పాపమ్మ. ఈమెకు యిద్దరు పుత్రులు జన్మించారు. వారే గట్టయ్య, చిన్నయ్యలు. బండ్లో కుర్మన్న చరిత్ర అజరామరమైనది. ఆయన సాగించిన పోరాటం అద్వితీయమైనది.

గాడేవర్తి సీంధ్య

91771 47891

తెలంగాణా జాతీయ కవి వానమామలై పరదాచార్యులు రైతు వాల్మీకి వానమామలై జగన్నాథాచార్యులు

“నేను కవిని - కవిత్వం వ్రాస్తాను

నేను భువిని - అన్నిటినీ నాలోపలే సృష్టిస్తాను

నేను రవిని - ఆర్పరాని అగ్నినై చూస్తాను

నేను రవిచువిని - లో కన్నుదమ్ముల వికసింప జేస్తాను

నా తమ్ముల కన్నుల వికసింప జేస్తాను

నేను - సుర కవిని, సుధారసాల వర్షిస్తాను

నేను - దివిని - నా ప్రపంచాన్ని అక్షరం అమరం చేస్తాను

- అంటూ వానమామలై వారు ‘కూలిపోయే కొమ్మ’ - వచన కవితా సంపుటిలోని కొన్ని పంక్తులు కవి యొక్క జెన్నత్యాన్ని, తాత్వికతనూ ప్రకటిస్తున్నాయి.

జననం :
1912
ఆగష్టు 16
మరణం :
1984
అక్టోబర్ 31

“నేను కవిని

నా గేయం అహింసా క్రాంతి

నా ధ్యేయం విశ్వశాంతి” అంటూ కవి ఎప్పుడూ అహింసా మార్గంలో పయనిస్తూ, తన ఉన్నత భావావిప్లవాలతో జాతిని మేలుకొల్పి విశ్వశాంతి సౌధానికి పునాది అవుతాడని వ్యక్తపరిచారు.

ఇంతటి మహోన్నత భావ బంధుర కావ్య నిర్మాణధురీణులైన వరదాచార్యుల వారు మన తెలంగాణా ప్రాంతీయులు కావడం; అందునా స్వాతంత్ర్యోద్యమ కాలంలోనూ తెలంగాణా ఉద్యమంలోనూ పాలు పంచుకుని, తన దేశాభిమానాన్ని, ప్రాంతీయాభిమానాన్ని అనేక రూపాలైన రచనా వైవిధ్యాల ద్వారా చాటుకోవడం మన అదృష్టం.

తెలంగాణా ఉద్యమంలో ప్రత్యక్షంగా, పరోక్షంగా పాల్గొన్న ఎందరో జాతీయ నాయకులతో ఏ మాత్రం తీసుపోకుండా తమ రచనల ద్వారా, సందేశాత్మక కవితా నిర్మాణాల ద్వారా జాతిని ఉత్తేజపరచిన మహనీయులైన కవులు ఎందరో మన మనోఫలకాలపై తమ పాదముద్రలు వేసారు.

జననం :

1908

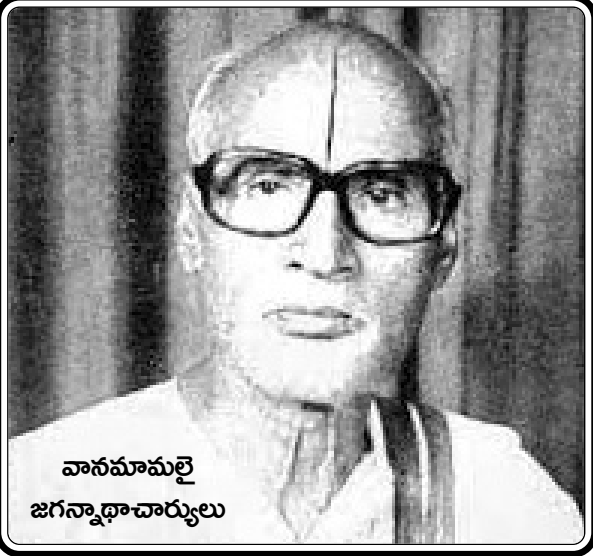
డిసెంబర్

19

మరణం :

1995

జూన్, 28

వానమామలై
జగన్నాథాచార్యులు

తెలంగాణ ఉద్యమం :

“గంగా మహానదీ గౌతమీ కృష్ణాది

రంగత్తరంగిణీ! రమ్యామృతస్తనీ!

శాంత్యహింసా సత్య శాస్త్రాస్త్రధారిణీ!

వీరనారామణీ! విశ్వహిత కారిణీ!

వేదవేదాంత విజ్ఞాన ప్రదాయినీ!

బౌద్ధ సిద్ధాంత నిర్వాణ ప్రచారిణీ!

కాళిదాస వ్యాస కావ్యమందాకినీ!

సంగీత సాహిత్య సత్కళా మోహినీ! (జయ ధ్వజం)

అని వానమామలైవారు స్తుతించినట్లుగా హిమాలయ శిఖర సమున్నతమైన యుగయుగాల భారతీయ చరిత్రలో స్వాతంత్ర్యోద్యమ ఘట్టం సూర్యచంద్రులున్నంత వరకు ఏ భారతీయుడూ మరువలేనిదీ, మరువకూడనిదీ. అలాంటి స్వాతంత్ర్య పోరాటంలో ఆసేతు హిమాచల పర్యంతమైన భరత భూమిలో దేశాభిమానిమైన ప్రతి పౌరుడూ తనకు చాతనైనంత పాత్ర పోషించాడనే చెప్పాలి.

వందల సంవత్సరాల అణచివేత భారతీయుల గుండె చప్పుళ్ళలో లబ్-డబ్‌మనే జీవన మృదంగ ధ్వనులలో విలీనమైపోయింది.

తమ సంస్కృతులు, సంప్రదాయాలూ, ఆచార వ్యవహారాలు, వైదిక ప్రోక్షమైన ఆధ్యాత్మిక అధ్యయనాలూ, కళలూ, సాహిత్యం వంటి వాటిని కాపాడుకోవడం ఒక ఎత్తయితే, ప్రతి భారతీయునికీ తమ జాతీయతనీ, స్వాభిమానాన్నీ రక్షించుకోవడం మరో ఎత్తయింది. తమ ఉనికిని రక్షించుకోవడానికి నాటి దేశ ప్రజలు, జాతీయ నాయకులు పడిన శ్రమ మాటల్లో చెబితే తీరేదీ కాదు. వందల సంవత్సరాల బానిసత్వం తరువాత, స్వాతంత్ర్యోద్యమం మొదలవడంతోనే దానికోసమే వేచి చూస్తున్నట్లుగా ఎందరో దేశాభిమానులు స్వార్థరహితంగా, కుల, మత జాతి, వర్ణ, వర్గ భేదాలు లేకుండా తమను తాము అర్పించుకోవడానికి పరుగులు తీసారు.

“రారండోయ్ రారండోయ్ భారతరణ వీరులార!

భరతభూమి రక్షణకై ప్రాణాలిడు ధీరులారా..

నలుబదారు కోట్ల జనము నడుము కట్టి ధ్వజముబట్టి

కలిసి మెలిసి పదంపాడి కదం త్రొక్కి కదలిరండు...” (జయధ్వజం)

అంటూ నాయకులు పిలుపునిస్తే అఖండ భారతం కదిలింది. దక్షిణ భారత చరిత్ర పుటలు తిరగేస్తే, ఉద్యమ చరిత్రంలో ఎందరో తెలుగు వారు. అందునా ప్రత్యేకంగా తెలంగాణపు వీరుల స్వతంత్ర వాంఛామయ గానాలు, నిరతిశయ త్యాగాలు పైడి కాంతులు వెదజల్లుతూనే ఉంటాయి.

ఇక ఆనాటి తెలంగాణపు స్థితిగతులు, ప్రజలు అగచాట్లు, పాలకుల నిరంకుశత్వం విషయానికొస్తే అదొక దురదృష్టకరమైన పెద్ద చారిత్రక ఘట్టం. నిజాం ప్రభువుల నిరంకుశ పాలనలో మ్రగ్గిపోతున్న తెలంగాణపు ప్రజలు తమ విముక్తికోసం పరితపిస్తున్న రోజులవి.

నాటి చరిత్రలో కొన్ని అంశాలు :

- ఒకనాటి సాయంకాలం హనుమకొండ చౌరస్తాలో కొందరు అరబ్బు

యువకులు తమకు ఎదురులేదన్నట్లుగా కత్తులు తిప్పుతూ స్వైరవిహారం చేస్తున్నారు. ఆ మార్గంలో వారికి ఒక హిందూ యువకుడు ఎదురయ్యాడు. “నిప్పుల్లో మనం పడ్డా, నిప్పు మన మీద పడినా మనకే ప్రమాదం”. దుష్టులు ఏ రకంగా మనకు తారసపడ్డా అది దురదృష్టమే. కరకు హృదయాలు, కఠిన చర్యలూ చేసే ఆ యువకులు అనుకోకుండా మార్గంలో ఎదురుగా వచ్చిన ఆ కుర్రవాని చేతులు కర్మశంగా నరికిపడేశారు. ఇంత దారుణ చర్యకు చలించిపోయిన కాళోజీ ప్రజలను కూడగట్టుకుని, సుబేదార్ కార్యాలయం ముందు హర్తాల్ చేసి, పోలీసులను ప్రశ్నించారు.

- ‘పందేమాతరం’ ఉద్యమంలో పాల్గొన్న విద్యార్థులను తమ కళాశాలలు, విద్యాలయాల నుండి తొలగించడం నిజాముల నిరంకుశత్వానికి పెద్ద ఉదాహరణ.

- ఆ కాలంలో ప్రజలు స్వస్థాన, దేశ, భాషాభిమానాలకు దూరమయ్యారు. సాంస్కృతిక జీవనం మిక్కిలి దయనీయంగా ఉండేది. “ఆసయా కుతుబ్ఖానా అనే గ్రంథాలయం స్థాపించింది అప్పటి నిజాం ప్రభుత్వం. ఆ గ్రంథాలయంలో అన్నీ ఉర్దూ, ఫారసీ, అరబ్బీ భాషలకు సంబంధించిన పుస్తకాలు ఉంచారు. కానీ తెలుగు, మరాఠీ, కన్నడ భాషలు ప్రాంతీయంగా మాట్లాడేవాళ్లు చదివి పాండిత్యం సంపాదించేవాళ్లు ఎంతోమంది ఉన్నా సరే, వాటిని (ఆ భాషా గ్రంథాలను) ఆ గ్రంథాలయంలో అసలు పెట్టనే లేదు. ఇది స్థానిక భాషా సంస్కృతులకు అసలు విలువేలేదనడానికి ఒక పెద్ద నిదర్శనం.

- తెలంగాణా ప్రాంత ప్రజలపై దాష్టికాలు చేయడం మాత్రమేగాక వారిపై ఇంకా హక్కులు, అధికారాలు సాధించడానికనట్లు 1939లో రాజ్యాంగ సంస్కరణల పేరుతో ‘ఇన్లహౌత్’ అనే కొత్త చట్టం తీసుకొచ్చారు నిజాం ప్రభువు. ఏ మాత్రం ప్రజోపయోగం లేని, నేతి బీరకాయల వంటి ఆ సంస్కరణలు తెలంగాణా ప్రజలకు గానీ, నాయకులకు గానీ ఏ మాత్రం నచ్చలేదు. ‘కాళోజీ’ వంటి వారు వాటిని (ఆ సంస్కరణలు) ‘ఎంగిలి విస్తరికన్నా హేయమైన

సంస్కరణలు' అని నిరసించారు.

ప్రజాతంత్ర విరుద్ధమైన చర్యలను నిరసించే, తీర్మానాన్ని ప్రవేశపెట్టిన రావి నారాయణరెడ్డిని, కాళోజీ వంటివారు బలపరిచారు.

- ఆ రోజుల్లో రజాకార్లు చేసే రాక్షస చర్యలకు అంతేలేదు. వారి పైశాచికత్వానికి, రాక్షసత్వానికి భాష చాలదు.

- వరంగల్ కోటలో హయగ్రీవాచారి గారి ఆధ్వర్యంలో జాతీయజెండా ఎగురవేయడానికి ప్రయత్నం జరిగింది. దీన్ని పసిగట్టిన రజాకార్లు ఆ ప్రయత్నాన్ని విచ్ఛిన్నం చేయడమేగాక, అందుకు సహకరించిన మొగలయ్యను పాశవికంగా చంపారు. ఆ దృశ్యాన్ని సూచిన ఓ పసిపిల్లవాణ్ణి కూడా నిర్దయంగా వధించారు.

స్పందించిన వానమామలై వారు :

“కార్యమిది య కార్యంబను గణన లేక

మించి దున్నపోతువలే చరించువారి

నెక్కికొట్టు భీకర సరకేషు వాచు

కనపడుదె మృత్యుదేవత కనపడుదె” అంటూ కార్యాకార్యాలను గూర్చి ఆలోచించక దుష్ప్రత్యాలు చేసే రజాకారుల రాక్షసత్వాన్ని మృత్యుదేవతతో విన్నవించుకుంటారు వరదన్నగారు.

ఇలాంటి వాటికి, ఇలాంటి సంఘటనలను ప్రతిఘటిస్తూ హైదరాబాద్‌లో ‘కేంద్ర శాంతి సంఘం’ అనే పేరుతో 1946లో వరంగల్లులో శాంతి సభను ఏర్పాటు చేశారు. ఎన్నో సమస్యలు, ఎంతో నిరాశ, అనేకమైన కష్టాలు అనుభవిస్తున్న నిజాం రాష్ట్ర ప్రజలు ఒకే ఒక ఆశతో జీవితాలు గడుపుతున్నారు. అదే భారతదేశ స్వాతంత్ర్యం! దేశానికి స్వాతంత్ర్యం వస్తే తమకూ వస్తుందన్న ఆశతో ఉన్నారు తెలంగాణీయులు.

హైదరాబాద్ నవాబు మొండితనం - స్వతంత్రాభిలాష :

పటేల్ తెగింపు :

1947 ఆగస్టు 15న భారతదేశం మొత్తానికి స్వతంత్రం సిద్ధించింది. కానీ

తెలంగాణా ప్రాంతం మాత్రం నిజాం ప్రభువుల కబంధ హస్తాల్లోంచి బయటపడలేదు.

1911లో సింహాసన మెక్కిన నిజామ్ ఉస్మాన్ మొదట్నుండి తాను స్వతంత్ర రాజ్యాధిపతి కావాలన్న కోరికతోనే ఉన్నాడు. అందుకు కారణం హైదరాబాద్ సంస్థానం భారతదేశానికి హృదయం లాంటిది. 82 వేల చదరపు మైళ్ల వైశాల్యం 160 లక్షల జనాభాతో, విలసిల్లుతూ ఉండేది. ఇందులో 15 శాతం మాత్రమే ఉన్న ముస్లింలు మిగతా హిందువులపై అజమాయిషీ చలాయించేవారు. నిజాం రాజ్యం ప్రపంచంలోని సంపన్న దేశాలన్నిటికంటే సుసంపన్నంగా ఉండేది. బంగారపు ముద్దలు, వజ్రాలు, ఆభరణాలు ఇవన్నీ నిజాం సొంతం. ఆ కాలంలోనే నిజాముల సంపద 100 కోట్ల నుంచీ 300 కోట్ల వరకూ ఉండేదని ఒక అంచనా.

ఇంత వైభవోపేతమైన హైదరాబాద్ సంస్థానాన్ని కేంద్రంలో విలీనం చెయ్యడానికి నవాబు ఎంత మాత్రం ఒప్పుకోలేదు. ఆగస్టు 15 నుండి హైదరాబాద్ సంస్థానం స్వతంత్ర రాజ్యంగా అవతరిస్తున్నదని జూలై 11న నిజామ్ ఒక ఫర్మానా జారీ చేసాడు. బ్రిటిష్ కామన్వెల్త్ లో తన రాజ్యాన్ని సభ్య రాజ్యంగా గుర్తించవలసిందని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వాన్ని కోరాడు. అందుకు వైస్రాయి మౌంట్ బాటన్ అంగీకరించలేదు.

ఆగస్టు 15 తరువాత కూడా తనను స్వతంత్ర రాజ్యాధిపతిగా గుర్తించవలసిందిగా, ఒక ఒడంబడిక చేసుకొనడానికి భారత్ ప్రభుత్వంతో సంప్రదింపులు జరిపాడు. దానికి సమాధానంగా నిజామ్ రాజ్యంలోని ప్రజలతో సంప్రదింపులు జరిపి, జనవాక్య నిర్ధారణ చేసి, తమకు విపరాలు పంపమని పటేల్ పంపిన సందేశాన్ని తిరస్కరించాడు. అంతేగాకుండా సంప్రదింపుల కోసం ఢిల్లీ వెళ్లవలసిన, నిజాం ప్రతినిధులను, ముస్లిం నాయకుడైన కాశీం రజ్వీ అనుచరులు గృహ నిర్బంధం చేసారు.

చివరకు కాశీం రజ్వీతో కూడిన ప్రతినిధుల బృందం పటేల్ తో చేసిన

సంప్రదింపులు ఒక కొలిక్కి వచ్చాయని అందరూ భావించారు. ఈ వివరాలను శ్రీ కె.ఎమ్.మున్షీ “The end of an era” అనే గ్రంథంలో వర్ణించారు.

పటేల్ ఒత్తిడితో 50 శాతం లొంగి వచ్చినట్లుగా ప్రవర్తించిన రజ్వీ ఒక ఒప్పందంతో తిరిగి వచ్చాడు.

కానీ మూర్ఖత్వం, క్రూరత్వం, స్వార్థం, మతోన్మాదం మూర్తిభవించిన నిజామ్‌కు గానీ, రజ్వీకిగానీ (నిజా) ఢిల్లీ ఒప్పందాలు కాలరాయడానికి ఎక్కువ సమయం పట్టలేదు.

కేంద్ర ప్రభుత్వంతో సంప్రదించకుండానే భారత ప్రభుత్వం కరెన్సీ, నాణెములు తన సంస్థానంలో చెల్లవని ప్రకటించాడు నిజామ్. తన సంస్థానం నుండి వెండి, బంగారం, ఏ విధమైన ద్రవ్యములు భారత్‌లోని ఇతర ప్రాంతాలకు పోరాదని నిషేధించాడు. నిజామ్ పాకిస్తాన్‌ను అన్ని రకాలుగా ప్రోత్సహించడం గమనించిన కేంద్రం నిరసన తెలిపింది. నిజామ్, రజ్వీ అనుచరులైన రజాకార్లకు సహాయ సహకారాలందించి ప్రోత్సహించాడు. వారు నిజామ్ రాజ్యంలోనేగాక సరిహద్దు రాజ్యాల్లో కూడా వారి పైశాచికత్వాన్ని ప్రదర్శించారు. రజాకార్లు, కమ్యూనిస్టులు కలిసి హిందూ సంపన్నుల ఇండ్లపై దాడి చేసి హింసించారని అప్పటి ప్రభుత్వ నివేదికలు చెబుతున్నాయి.

హింసాకాండ సాగుతున్న ఆ సమయం తెలంగాణా చరిత్రలో చీకటి సమయంగా చెప్పాల్సిందే.

మార్చి 31న రజ్వీ ఆయుధ వారోత్సవ సందర్భంగా “హైదరాబాద్ ఇస్లామ్ రాజ్యం. మా మీద భారత ప్రభుత్వ దురాక్రమణకు పూనుకుంటే, భారత్‌లో 4.5 కోట్లమంది ముస్లింలు తిరుగుబాటు చేస్తారు” అని ప్రకటించాడు.

అంతేకాదు “The end of an era” 144వ పేజీలో హిందువులు, వారి సంప్రదాయాలను గూర్చి, విచ్చలవిడిగా విమర్శించడమే గాక, కత్తి ఝలిపించ టమే వారికి (హిందువులకు) సమాధానమని వ్రాసాడు. జూన్ నెలలో 30 వేలమందిగా ఉన్న రజాకార్ల సంఖ్య ఒక్క నెలలోనే రెండు లక్షలయింది.

రజాకార్ల దృశ్యము :

ఈ ఉద్యమం చరిత్రకన్న పీడకలగా అభివర్ణిస్తారు ఆనాటి ఉద్యమ బాధితులు.

‘రజాకార్’ అనే పదం వింటనే తెలంగాణ ప్రజలు వెన్నులో వణుకు పుడుతుంది. గృహదహనాలు, బాటలు, ఆడవారిపై వయసు తారతమ్యం లేకుండా అత్యాచారాలు, మగవారి కళ్ళముందే వారి భార్యలచేత నగ్నంగా బతుకమ్మ లాడించాడు, మనుషులను బానిసలుగా చేసి, వారిపై జరిపే హింసాకాండ, ఇలా చెప్పుకుంటూపోతే, ఎన్ని పేజీలైనా తరగదు. ఒకనాటి రాక్షసజాతి మళ్ళీ ఇలా రజాకర్లగా పుట్టిందేమోనన్న అనుమానం రాకమానదు.

దుష్టులను గని దూరమే తొలగవలయు

ననుచు నెంతయొ గుట్టుగ మనెడి నిన్ను

సొట్టు సోదించి యెట్టులో పట్టుకొంద్రు

జగతి సుజనులు పడ నగచాటు లివియో

(మణిమాల)

ఎప్పుడు ఎవరు వచ్చి హింసిస్తారో, ఎవరికి ఏ ముప్పు వాటిల్లుతుందోనని ప్రాణాలు అరచేతిలో పెట్టుకొని బ్రతికేవారారోజుల్లో.

పసిపాపల్ని నిర్దాక్షిణ్యంగా తెగటారుస్తుంటే చలించిపోయిన కవి వరదన్న ఇలా అన్నారు.

“కనులు తెరవని గ్రుడ్డులుగావె పాప

మనుచు దయ విచారించెడి జనులు లేరా

నాడుకూన లవిత యనాథలు గదె

యనుచు మనమున నెంత యాయాస పడితొ”

“ఎంత యేడ్చితో యాపయి యేమయితివో

స్వీయ సుఖమునకై పరులు హింసింతురు గదె

మానవులు రక్కసుల కంటే మరి కఠినలు” అంటూ నిజామ్ రాష్ట్రంలో రజాకర్ల దాష్టికాలను, తన ఆవేదనను వెలిబుచ్చారు.

ఈ సందర్భంలో రాసిందే ‘విప్రలబ్ధ’..

హైదరాబాద్ సంస్థానంలో ఏడవ నిజామ్ రాజు మీర్ ఉస్మాన్ అలీఖాన్ పాలనా కాలపు చివరి రోజులు భయంకరమైనవిగా చరిత్రలో నమోదయ్యాయి. ఆయనకు సంస్థాన పాలనమీద పట్టుపడలిపోయింది. రాజాకార్ల అమానుష కాండ ప్రజల్ని భయభ్రాంతులకు గురిచేసింది. వీరు హిందువులను లక్ష్యంగా చేసుకున్నారు.

ఎంతో సాధు జంతువైన “పిల్లి కూడా గదిలో బంధించి కొడితే ఎదురు తిరుగుతుంది.” “సన్నటి తీగ కూడా బాగా బిగించి లాగి వదిలితే తిరిగి వచ్చి మన మొహానికే గాయం చేస్తుంది.” అలాగే ఎంతోకాలంగా కష్టాలను ఓర్చుకుంటున్న హిందువులు తమ వైఖరి మార్చుకున్నారు. హిందువులు ముస్లింలపై అయిష్టత ఏర్పరచుకుని, వారిని తరిమికొట్టడం ప్రారంభించారు. తమ ధైర్య సాహసాలను ముస్లింలకు రుచి చూపాలని నిశ్చయించారు.

“ఘనుడగు వీరుండెందును

మును నిడుకొని యశము ప్రాణముల బలినిడియున్

ముని తెరగున సింగంబది

వెనుదిరుగుచు తోక ముడిచి వెడలునె యనిలో” (సూక్తి వైజయంతి)

“యుద్ధం రానంతసేపు సాత్వికత చూపినా, అసలైన వీరుడు యుద్ధంలో సింహంలా విజృంభిస్తాడేగానీ, కుక్కలా భయపడి పారిపోడు.”

అలాగే హిందువులు, “మాటకు మాట, చేతకు చేత” అనే సిద్ధాంతాన్ని ఎంచుకున్నారు. ఈ సందర్భంలో ఇరు వర్గాల నుండి ఎందరో అమాయకులు బలయ్యారు.

సరిగ్గా ఇలాంటి సమయంలోనే ఒకనాడు స్వార్థపరులైన కొందరు దుండగులు ముఠాలుగా బయల్దేరి, రామవరం అనే పల్లెలో ఒక ముస్లిం కుటుంబంపై దాడి చేయడానికి బయల్దేరారు. వారు మెరుపు దాడిలా హఠాత్తుగా ఆ ఇంటి ముంగిట్లోకి ప్రవేశించారు. ఇది గమనించిన ఆ ఇంటిలోని వారు

వెంటనే భయంతో ఉయ్యాలలోని పసిపాపను కూడా వదిలి వెనుక ద్వారం గుండా పారిపోయి తమ ప్రాణాలు రక్షించుకుంటారు. దుండగులు లోపలికి వచ్చేసరికి, ఇంట్లో ఎవరూ లేకపోగా ఊయలలో పదినెలల పసికందు కనిపిస్తుంది.

పసిపాపను చూడగానే ఎవరికైనా సహజంగా కలిగే భావాలను వానమామలై వారు “మణిమాల”లో ఇలా చెబుతారు.

“పసిమి పాల బుగ్గల నెర్రా బడెడి యట్టు

లద్ది యీ వంక నా వంక ముద్దు గొనక

యాగలేరు నీవోదారి కడై యిడవు

పోత్తదేల? యందరికి నీ సొత్తుపైన” అంటారాయన.

అటువంటి ముద్దులొలికే పసిపాపను చూసినా, ఆ కఠిన హృదయాలు కరగకపోగా, ఆ పాపను కడదేర్చడానికి సిద్ధమయ్యారు. అందులో పరుగున వచ్చిన పక్కంటి హిందూ కుటుంబం ఆ పాప తమదేనని చెప్పి రక్షించారు. అలా ముస్లింల ఇంట్లో పుట్టిన పాప హిందువులు యింట పెరిగింది.

ఈ నేపథ్యంలో వానమామలై వారు “కవిత్వం సంయమనంతో కూడిన సమాజ నిర్మాణానికి దోహదం చెయ్యాల”న్న సత్సంకల్పంతో ‘విప్రలబ్ధ’ కావ్యాన్ని రూపొందించారు. ఇలాంటి కవితా వస్తువులలో ఆ సమయంలో మరే కావ్యం వెలువడక పోవడం విశేషం.

ఈ కావ్యాన్ని గురించి ఎన్నో విశ్లేషణలు వచ్చాయి.

వాటిలో ఒకటి “ది హిందూ” తన సమీక్షలో-

“అత్యున్నత సాహిత్య ప్రమాణాల విషయంలో రాజీపడకుండా తెలంగాణా ప్రాంతీయ అభివ్యక్తికరణను సాధించిన కావ్యం” అని వ్యాఖ్యానించింది.

లక్ష్మి ముస్లింల బిడ్డ అని తెలిసి, ఊరివారంతా చెవులు కొరుక్కుంటూ ఉంటారు. అది చూసి రాముడు మతాన్ని గురించి ఆలోచిస్తాడు.

“వేదము నీ పలు కేనట బైబిలు నీ పలు కేనట

ఖురాను నీ పలుకేనట పరస్పర విరోధాలట

దేవా నీవున్నావా! ఉండియె చేస్తున్నావా!

తగవులాట బెట్టి మాకు తమాష చూస్తున్నావా”

అంటూ దేవుణ్ణి ప్రశ్నిస్తారు ఈ సందర్భంలో కవి.

“మతము దేవుడంటేనే మౌనమూను సైంటిస్టు

అవసరమును బట్టి మతపు అండగొనును నాయకుడు

నా మత మొకటే వైకుంఠపు తెరువను గురువద్యుడు

బ్రతుకు తెరువె దేవుండని ప్రవచించును సామాన్యుడు”

అంటూ సమాజంలో కష్టించి పనిచేసే వారికి ఈ మతాలను గూర్చి పెద్ద పట్టింపు ఉండదనీ, వారికి బ్రతుకు తెరువే భగవంతుడన్న సామాన్య నీతిని తెలియచేసారు కవి.

“మతము నేర్చునది అహింస మతము నేర్చు విశ్వప్రేమ

మతము స్వార్థమెడల గొట్టు మతమాతృను చక్కపెట్టు

మదము నేర్చునది హింస మదము నేర్చు విద్వేషము

మాకు తెలియకడిగెదము మతమా మదమా వీరిది”

అంటూ మతమునకు, మదమునకు ఉండే తేడాలు చెప్పి, విశ్వప్రేమను పంచే మతాన్ని కలుషితం చేయవద్దని చెప్పడమే కాకుండా, హింసాకాండ జరిపే వారిది నిజంగా మత పిచ్చా లేక మద పిచ్చా అని సూటిగా ప్రశ్నించారు.

ఇలా ‘విప్రలబ్ధ’ గేయ కథా కావ్యం ద్వారా నాటి రజాకార్ల ఉద్యమ సమయంలో సమకాలీన సామాజిక పరిస్థితులను నిర్భయంగా ఎలుగెత్తిచాటారు.

ఇలాంటి రచనల ద్వారా ప్రజలను మేల్కొల్పడానికి తనవంతు కృషి చేస్తున్న వరదాచార్యుల వారిపై, నిజాంకు వ్యతిరేకంగా పోరాటం జరుపుతున్నారని, వారిని తన రచనలతో రెచ్చగొడుతున్నారనీ అభియోగం మోపబడింది.

తెలంగాణా విముక్తి కోసం కాళోజీ, దాశరథి వంటి వారితో కలిసి చేసిన నిజాం వ్యతిరేక ఉద్యమంలో పాల్గొన్నవారు వరదాచార్యులు. దాని ఫలితంగా

పోలీసు నిర్బంధాన్ని పొందవలసి వచ్చింది. తాత్కాలికంగా కొన్ని షరతులతో కూడిన బెయిల్ లభించింది. ఆ తరువాత కుటుంబ సభ్యుల బలవంతం మీద, తనకు ఇష్టం లేకపోయినా మహారాష్ట్రలోని సిరివంచ గ్రామంలో, రెండేళ్లు గడిపారు. హైదరాబాదు విముక్తి కాగానే తిరిగి చెన్నూరుకు చేరుకున్నారు.

దేశభక్తి నరనరంలో జీర్ణించుకున్న వానమామలై వారు స్వాతంత్ర్యోద్యమ సమయంలో గానీ, చైనాతో యుద్ధం సమయంలోగానీ వ్రాసిన కవిత్వం జాతికి తరతరాలుగా గుర్తుంచుకోదగినది.

“మానవతా వాదికిన్ మతోన్మాది కీ నాదే

దాపురించినది యుద్ధము తరిమికొట్టవలె నేదే

శాంతిని హింసించుటకై సత్యమును వధించుటకై

కత్తిగట్టి వచ్చినాడు కఠినుండయ్యూబ్ కసాయి

పాకిస్తాన్ మనభాయి వారిమేలే మనదోయి

అనుకొను మన నపార్థమ్ము నొనరిచికొనె నా సిపాయి

బుద్ధి చెప్పు మాట తీరు బూదిపోయి పన్నీరు

యుద్ధమునకు సిద్ధపడుడు, ఓర్పు హద్దులను మీరు”

(జయధ్వజం)

అంటూ పాకిస్తాన్ పాశవికత్వాన్ని తిప్పికొట్టమని ఆవేశంతో పలికారు.

“యుద్ధాగ్నుల రగులుకొల్పే నూరక యీ పెందారీ”

“కించపరచె మహాత్ములను సిద్ధపరచు మనవారిని” అన్నారు.

వంచన సహించబోము. “ఇంచుక రుచి చూపవలె నదెట్టిదో మనకున్న సాము” అంటూ పాకిస్తాన్ పై తెలుగువారికున్న అక్కసును వెళ్ళబుచ్చారు.

“ఎంగిలి కూటికి భ్రమపడి యీదేశమ్మును విస్తరి

ముక్కలుగా ఖండించుట కుక్కపనియె కద భుట్టో” (జయధ్వజం)

అంటూ తన మనసులోని ఏవగింపునంతా రెండు మాటల్లో వెలిబుచ్చారు.

“చిటపట చిటపట చిల్లుచు సెగల పొగల వెలిగ్రక్కుచు

నిటాల నేత్రాగ్నులు దిక్తటాంచలమ్ముల గ్రసింప”

“పసిపిల్లలు భారతాభిమన్యులగుచు బుసకొట్టిరి

ముసలయ్యలు వీర భీష్మమూర్తులై నడుముగట్టిరి..”

పరమశాంతమూర్తి ‘పోతన చరిత్ర’ వ్రాసిన వానమామలై వారు ఇంత రోషావేశాలను తన కవిత్వం ద్వారా వ్యక్తం చేసారంటే ఆయనలో ఎంతటి దేశాభిమానం వెల్లువలై పారుతోంది అని మనకర్థమౌవుతోంది. అందుకే ‘జయధ్వజం’ పుస్తకానికి ముందుమాట వ్రాసిన డా॥ ముదిగొండ శివప్రసాద్ గారు “జాతీయ యుగాని కెత్తిన జయ ధ్వజం” అన్నారు.

గాంధీజీ మరణం విన్న తరువాత చిగురుటాకులా చలించిపోయారాయన.

“అనుకొనలేదు కలనైన, నీ మరణ

మగు నిట్టులనుచు బాపూజీ”

“ఆటమ్ము బాంబులకు హడలు పుట్టించునీ

గుండెకాయ తుపాకి గుండు కెట్టు సందిచ్చె” (అహోనము)

గాంధీజీపై ఈయనకున్న ప్రేమకు, గౌరవానికి “అహోనము” ఒక మచ్చుతునక.

“రాజ ప్రముఖుడు నైజాము” అంటూ వీరు రాసిన గేయకవిత్వం నిజాముకు తెలుగువారిపై (హిందువులపై) గల కపట ప్రేమకు అద్దం పడుతుంది.

“నైజామా! నైజామా! - నైజము నీకీయాట

ప్రైజుల నిచ్చే విటుగని - వలచితి నిన్ననుపాట

కూరెంతో కారమంత - కుమ్మరించు సమత జూపి

తిన్నవారి కండ్లకెల్లి - కన్నీరును తెచ్చితివే

రక్కసి చేష్టలు చేసిరి - రజ్వోనీవో కాని

ఒక్కొక్కటి తలచికొనిన - ఒళ్లంతా ముండ్లు తేలు

అంటూ నిజాము నవాబు రజ్వీతో కలిసి చేసిన అఘాయిత్యాలను గుర్తు చేసుకుంటారాయన.

“కాలినట్టి యిందల్లో - ప్రేలు మందుగుండ్లల్లో
వెలిగే నీ దీవ్యకీర్తి - చెలిగే నీ భవ్యమూర్తి
అరిగిన మా నాల కెరుక - తరిగిన ప్రాణాల కెరుక
కాలుగాలు పిల్లివోలె - కష్టపడిన మా కెరుక
నిజాము సర్కరాలా - హజరత్ ఓసాయెబయా!
రజ్వీ దయతో నేటికి - రాజ ప్రముఖుడవయ్యా”

నిజాము దాష్టికాల్ని, రజ్వీని ప్రోత్సహించిన విధానాన్ని దుయ్యబడతారు.

వానమామలై వారి తెలంగాణ అభిమానం :

“జననీ జన్మభూమిశ్చ స్వర్గాదపి గరీయసీ” అన్నమాట వరదన్నగారిలో ముమ్మాటికీ సత్యం. తెలంగాణ ప్రాంతంలోని ప్రతిపల్లె, ప్రతి నగరి, కళాఖండాలు, కొండలు, గుహలు, జాతరలు, సంస్కృతులు, సంప్రదాయాలు, వృత్తులు, పండితులు, పామరులు, కద్రలు - ఇలా ప్రతి ఒక్కరిపైనా కవికి గల అభిమానం ఇంతింతని చెప్పలేనిది. వీరి అభిమానం అంతా ‘పోతన చరిత్ర’లో రాశులుగా పోసి, కడుపునిండా విందు చేసారు తెలంగాణీయులకీయన. ‘పోతన చరిత్ర’లో వరదన్నగారు కవులను తమ కావ్యాలను రచించమని అభ్యర్థించారు. ఈ సందర్భంలో ఆయన-

“అదౌ త్రివర్ణ పతాక తా నభయ మిడగ,
చక్రమును దాల్చు వరద హస్తమ్ము వోలె
నట్టె రెపరెపలాడ నీయంబరమున నెరి
స్వతంత్ర భానూదయ నియతి దెలుపు.”

స్వతంత్ర భారతదేశంలో కవుల బాధ్యతను గుర్తుచేస్తూ, మరోచోట

“త్రివర్ణ పరిధాన విశాల రసాల సీమలన్
విడివడె మూగవోయిన సువిశ్రుత సత్కవి కోకిలధ్వనుల్”

స్వేచ్ఛావాయువులు పీల్చిన కవిపుంగవులు తమ మౌనాన్ని విడిచి కోకిల ధ్వనులు చేస్తాన్నాయంటారు.

ఇవి తెలంగాణ విషయానికొస్తే-

“అలితలావణ్య సకల కళాప్రవీణ

ప్రథిత విజయ విలాస సంస్కృపాణ

ధర్మసందీప్తి రాజ్యతంత్రముల జాణ

మా తెలంగాణ ముక్కోటి మణులవీణ.”

అంటారు వరదన్నగారు. దాశరథిగారు ‘కోటి రతనాల వీణ’ అని ఒక కోటికే పరిమితమైతే మన వరదన్నగారు ముక్కోటి మణులవీణ’ అని చెప్పి త్రిగుణితమైన తన అభిమానాన్ని చాటుకున్నారు.

“మా తెలంగాణ పోతన సమాన మహాకవిగాంచు సంతగా

పూత చరిత్ర యయ్యెనని భూజనులందరు సంస్తుతింప”

అని పోతనవంటి పుణ్యచరితుని కన్న తెలంగాణ అందరిచేత పవిత్ర చరిత్ర అని పొగడబడుతోందని తన భక్తి ప్రపత్తులను వ్యక్తపరిచారు.

తెలంగాణా పల్లెల వైభవాన్ని వర్ణిస్తూ ఈయన

“అది యొక పల్లెటూరు కలవందొక కొన్ని గృహాలు పెంకుచా

క్షౌదలధరించి మోయు టెటులాయని సంస్కృతి భారమెంచి బా

ధంధనరు పెన్గుటుంబివలె దావున మౌనులవోలె పూరియిం

ద్లెద నమితాశ వీడు నెడ నీ బరువే తృణ తుల్యమౌ ననన్”

పల్లెటూరి ఇళ్ళగోడలపై సున్నంతో గీయబడిన చిలుకలు, చంద్రవంకలు, లతాచిత్రాల నుండి ‘కుంపటి వలె నుండ కుక్కుటరాయడు’ ఇల్లెక్కి కూయడం, ముత్యాల చెండల వంటి జొన్నచేలు, కర్షకులశ్రమ, మొదలైనవన్నీ కళ్ళకు కట్టినట్లు చూపించారు మన వరదన్న. పాల్కురికి జాతరను ఈయన వర్ణించిన తీరు మహద్భూతంగా ఉంటుంది.

“రంగుల గుడారములు, అంగడి వీధుల్లో అమర్చి ఆయా సరుకులు సందర్శకులను ఆకర్షించేలా ఏర్పరచారు.

ముస్తై కచోరాలు బుక్కగుండ, గులాలు, తిరుకుంకుమ, దాసరి బెహారి

అమరిస్తే, బలిజెగార్ గాజులు, మెట్టియలు, మొదలైనవి, పూసబేరి సవరాలు, ఈర్పెనలు, సూదులు, పూసలు, అద్దములు, ఇక రంగారి వర్తకుడు లక్కబొమ్మలు, బొంగరాలు కోలలు అమర్చారు. కజ్జపుండలు, పొంగరాలు, బత్తిసాలు మొదలైన తినుబండారాలు ఉన్నాయక్కడ.

శివసత్తుల ఆటలు, పగటి వేషాలు, పులివేషాలు, నెమలిపురి నాట్యాలు, చెంచులాటలు, దేవదాసీల ఆటలు ఇలా ఎన్నో విశేషాలు ఆ కాలంలోనే తెలంగాణ జాతరలను గూర్చి తెలియజేస్తాయి. ఇక్కడి తినుబండారాల విశేషాలను కూడా బోనాల ఆచారం ఈయన వివరించారు.

పంట కోతల సమయంలో వనభోజనాలు చేయడం, పొలంలో ఉండే దుర్గాదేవికి పూజచేసి, నల్లావుల పాలతో పాయసం చేయడం అనే తెలంగాణా వారి సంప్రదాయం వరదన్నగారు పోతన చరిత్రలో వివరించారు.

“అద్దరి కట్ట కొమ్ముకుందద్దయువేగ నేగి దుడి తల్లికి బోనము బెట్టి, మిమ్ములం బ్రొద్దు జెలంగ రమ్మనిరి పోతన గారును వత్తురింతలో” అని అమ్మవారికి బోనం సమర్పించడాన్ని గూర్చి చర్చించారు వరదాచార్యుల వారు.

కాకతీయ సామ్రాజ్య వైభవానికి గుర్తుగా మిగిలిన వరంగల్లు కోట, వేయిస్తంభాల గుడి మొదలైనవి వాటిని దర్శించేప్పుడు కలిగే భావోద్వేగాల్ని వీరు మానసికంగా అనుభవించి వ్రాసారు.

“కూలిచను కోటతో గుండె కూలిపోవ

బెదరు శిల్పముగని ధృతి చెదరి పోవ

చూడలేమని కనుపావ లోడిపోయి

తిరుగు కన్నీటి సుడుల రూపరిమనుంగ”

నిజాముగానీ, అంతకుముందున్న ముస్లిం పాలకుల హయాంలోగాని హైందవ మతానికీ, దేవాలయాలకీ, సంప్రదాయాలకీ కలిగిన నష్టం దుఃఖిత మతితో వ్యక్తపరుస్తారు వరదన్న.

“పొలపుంగట్టె తాగొడ్డలి పొట్టణొచ్చి కులపుకట్టెల నన్నింటి కూల్చినట్లు

హైందవుడె తొరుక్కుని యండజేరి జాతి విద్రోహచర్యలు సల్పెనిటుల”
హిందువులే, తరుకలతో కలిసి జాతి విద్రోహచర్యలు చేస్తున్నారని
వాపోయారాయన.

“తులువల్ కన్నుల నిప్పులద్దికొని తుత్తున్నల్ బడన్నొత్తినన్
తలలం గొట్టిన తోకలూడ్చినను నిద్ధాత్రిన్ దగన్ బూడ్చన్
నులిదెబ్బల్ తిని బిట్టుగట్టిపడి నీయూహ ప్రపంచమ్ముతా
నిలచెన్బో యెదురాడి కాలజలధిన్ నిర్మిద్ర భద్రాకృతిన్”

అంటూ “నీచులైన తురుష్కులు కళ్ళలో నిప్పులు పోసుకుంటూ ముక్కలు
ముక్కలు కొట్టి, తలలు, తోకలు నరికేసినా, ఉలిదెబ్బలు తిని ఇంకా గట్టిపడి
తమ శిల్ప సౌందర్యాన్ని పోగొట్టుకోకుండా నిలిచి ఉన్నాయని” తమ ఆదేవనని
వ్యక్తం చేస్తారాయన.

తెలంగాణా కోసం ఇంతగా పరితపించి, ఉద్యమ కాలంలో తన కవిత్వ
ద్వారా ప్రజల్లో చైతన్యాన్ని నింపి, పోలీసు నిర్బంధంతో జైలుకు వెళ్ళి తన
దేశభక్తి, స్వస్థానంపై గల ప్రేమను చాటుకున్న మహాకవి మన వానమామలైన
వారు.

ఎంత ఎదిగినా ఒదిగి ఉండే మనస్తత్వం వీరిది. అందుకే నిరాడంబరుడు,
నిరహంకారి, వినయశీలి, వాగేశ్వరీ ఉపాసకులూ అయిన ఈయన పోతన
చరిత్ర కృత్యాదిలో ఇలా చెప్పుకుని తన సౌశీల్యాన్ని చాటుకున్నారు.

“చదివిన వానివోలె గురుసాహసినౌచు మహాప్రబంధ మిం
పొదవగ వ్రాయజూనితిని ‘ఓ’ యన నా‘యన రాదు’ గాని త్వ
త్పద కమలాశ్రితుండ, రసభావ పదార్థ మహాకవిత్వ సం
పదల నొసంగి యేలవె కృపామతి, జ్ఞానరతీ సరస్వతీ!”

ఇంతటి మహామతియైన వరదాచార్యుల వారిని కన్నతల్లిదండ్రులు ‘శ్రీమతి
సీతాంబ, శ్రీబక్తయ్యశాస్త్రి శ్రీ లక్ష్మీ నరసింహాచార్యులు. వీరిది చరిత్ర ప్రసిద్ధమైన
వరంగల్లు జిల్లాలోని మడికొండ గ్రామం. గొప్ప పండిత వంశం వీరిది.

వరదాచార్యుల వారి తండ్రిగారు గొప్ప సంస్కృత పండితులు, పౌరాణికులు కూడాను. వరదన్నగారికి ముగ్గురు అన్నగార్లు, ఇద్దరు అక్కగార్లు, పెద్దన్న శ్రీ వెంకటాచార్యుల వారు సంస్కృత భాషానిధి. వీరు బహుభాషా కోవిదులు. ఆధునిక గణిత శాస్త్రంలో దిట్ట. వీరు గాంధేయవాది. వీరు నిరాడంబరులు ఎచ్చటికీ వచ్చేవారు కారు. అయినా దేశభక్తి పరులు. ఎప్పుడూ ఖద్దరు కట్టేవారు.

తర్వాతి వారు లక్ష్మణాచార్యులు గారు. వీరు కూడా బహుభాషా పండితులు. తర్కవేదాంతశాస్త్రాలలో నిష్ణాతులు. వీరు కొంతకాలం ‘ఆహిరాజాగారి’ ఆస్థాన విద్వాంసులుగా ఉండేవారు. ఈ కాలంలో ఆయన కోయభాషకు లిపి, వాఙ్మయములను కొత్తగా సృష్టించారు. ‘ప్రకృతిరాగము’ అనే తెలుగు ఖండ కావ్యమును, సంస్కృతంలో అనసూయా నాటకమును రచించారు. మూడవ అన్న జగన్నాథాచార్యులు గారు. వీరు సంస్కృత, ఆంధ్ర, ద్రవిడ భాషా కోవిదులు.

శ్రీ వానమామలై జగన్నాథాచార్యుల :

జగన్నాథాచార్యుల వారు సంస్కృత, ఆంధ్రభాషా పండితులు. ‘కర్పాసలక్ష్మి’ అనే నాటకాన్ని రచించారు. ఈ నాటకం ముద్రణకు రాకముందే ఎవరిచేతనో తస్కరించబడింది.

‘రైతు రామాయణము’ అనే పేరుతో వీరు 3000 పద్యాలతో మహాకావ్యాన్ని వ్రాశారు. ఆనాటి వ్యవసాయ పద్ధతులు, రైతులు పడేకష్టం ఇందులో కళ్ళకు కట్టినట్లుగా చూపించారు.

తెలంగాణ ప్రాంతంలోని భూస్వాముల చేతిలో రైతులు ఎలాంటి కష్టాలు పడుతున్నారనేది వీరు తన హృదయంలోని ఆర్ద్రతనంతా రంగరించి వ్రాసారు. వీరి ‘రైతు రామాయణం’లోని కొన్ని ఘట్టాలకు ఉదాహరణలు మనకు, పూర్వపు “శ్రీకృష్ణదేవరాయ ఆంధ్ర భాషానిలయం”లోని చిత్రపటాలు, ఎద్దుల బదులు రైతులనే కాడికి కట్టి బలహీనతను, బానిసత్వంగా మార్చి నిజాం పాలకులు వారితోపాటు భూస్వాములు ఎంతటి అరాచకం సృష్టించారనడానికి ‘రైతు రామాయణం’ పెద్ద నిదర్శనం.

వ్యవసాయం వృత్తిగా చేసుకున్నారు జగన్నాథాచార్యుల వారు. రైతులతో కలిసి మెలసి తిరిగేవారు. అందువల్ల వారి భాష, జీవిత విశేషాలు, కష్టనష్టాలు బాగా దగ్గరగా పరిశీలించగలిగారు.

రైతు రామాయణంలో ముఖ్య కథానాయకుడు సాగరయ్య అనే కష్టజీవి. జమీందారు ఆగడాలను కట్టడిచేసి ప్రజలను కాపాడడానికి ఆయన ఎప్పుడూ కష్టపడుతూఉండేవాడు. ఇంగితం తెలిసినవాడు. లోతైన ఆలోచనలు గలవాడు. సేవాతత్వం కలవాడు.

“కలదొక కష్టజీవియట, కాపుదనంపుగృహస్థు గ్రామపె
త్రల జమిదారు కుట్రలు కుతంత్రము లెప్పటి కప్పు వేయిక
న్నుల - గని పెట్టుచూరి ప్రజనొప్పిని సొంతపు నొప్పిగా నెదం
దలచి స్వజాతి సోదరుల ధర్మపు హక్కులకై తలడ్డిదున్”

ప్రజల కష్టాన్ని తనకష్టంగా భావించడం, ధర్మంగా రైతుల హక్కులకు ఏమైనా భంగం కలిగితే తన తల అడ్డపెట్టయినా పోరాడి కాపడేవాడు.

ఇది శ్రీరాముని లక్షణం. రైతు రామాయణానికి నాయకుడైన రైతు తన జాతివారి క్షేమమే తన క్షేమంగా భావించేవాడు. దేశ సంపదలో సింహభాగం వ్యవసాయ ఉత్పత్తులదే. దీన్ని సృష్టించేవాడు రైతు. అందుకే ఇతని జీవిత గాధ ఇతివృత్తంగా ఈ కావ్యం వ్రాసారు. ఇందులో రామాయణంలో లాగానే ఆరు కాండలు, శిశుకాండ, విజయ కాండ అనేవి ఆరు రైతు జీవితానికి అద్దం పడతాయి.

తెలంగాణా మాండలికాలు ఎన్నో ఇందులో ఉపయోగించి జగన్నాథాచార్యులు తమ తెలంగాణా ప్రాంతీయ భాషాభిమానాన్ని చాటుకున్నారు. ‘రైతు రామాయణం’ సృష్టికర్త అయిన వీరిని ‘రైతు వాల్మీకి’ అనే బిరుదుతో సత్కరించాయి ఎన్నో సాహిత్య సంస్థలు.

ఇలా వానమామలై సోదరులు తెలంగాణా ప్రాంత భాషా సాహిత్యాల అభివృద్ధి వికాసాల కోసం మహత్తర కృషి చేసారు. తెలంగాణా

విమోచనోద్యమంలో ప్రత్యక్షంగా పాల్గొని నిర్బంధంలోకి వెళ్ళివచ్చినవారు వరదాచార్యుల వారు. ఈ ప్రాంత ప్రజలు అందునా రైతులు ఎలాంటి బానిసత్వానికి గురవుతున్నారనేది తన కలం ద్వారా ప్రపంచానికి చాటి, నిజాముల, జమిందారుల నిరంకుశత్వాన్ని బాహ్య ప్రపంచానికి చాటిన మౌనయోగి జగన్నాథాచార్యుల వారు.

‘పల్లె అనగానే కవిగారి కలం విల్లులా మారి పూలబాణాల జల్లులు కురుపిస్తుంది. “భరతమాత పల్లెల్లో ఉంటుందన్న” మహాత్ముని మాటను కవితారూపంలో తెలియచేసిన గొప్ప రైతు ప్రేమికుడు మా జగ్గన్న’ అని అప్పటి ఆంధ్రప్రదేశ్ ఆస్థానకవి, మహాకవి దాశరథి ఈ కావ్యానికి వ్రాసిన పీఠికలో జగన్నాథాచార్యుల వారిని ప్రశంసించారు.

“పంటలక్ష్మికి తొలియాట పట్టు

బక్కకాపు జనముల పాలిటి బంగారు గట్టు

కడుపు మొత్తాలు పురికట్టు

కాటకాలు కరువులరిగట్టు

అది పెరటి కల్పకపు చెట్టు

పట్టణముల ఆయువుపట్టు పల్లెపట్టు

అదియెలేక నగరజీవి ఆటకట్టు”

పల్లెటూళ్ళ ప్రాముఖ్యతను, అవిలేక పోకపోతే నగరాలకు ఆయువే లేదన్న విషయాన్ని చిన్నచిన్న పదాల్లో మనసుకు హత్తుకునేలా చెప్పారాయన.

ఇందులోని పద్యాలు ప్రజలనోళ్ళలో నాట్యం చేసేవి ఆ రోజుల్లో. ఈ కావ్యానికి ‘జాళువపంట’ అదే పేరుతో పీఠిక రాశారు డా॥ సి. నారాయణరెడ్డి గారు. అందులో “మాండలికాలను బండ్ల కెత్తడం వీరి వినూత్న స్వరం. తెలంగాణ గ్రామ జీవనం ఎన్నెన్ని అంచులు తీర్చుకున్నది! పల్లీయుల ప్రాకృతిక స్వచ్ఛత ఎన్ని మీగడలు పేర్చుకున్నది! జగన్నాథాచార్యుల వారి దార్శనికత ఎంత సుసూక్ష్మమో అంత విహాయనవిపులం” అంటూ అభివర్ణించారు.

రైతు రామాయణాన్ని 'తెలంగాణ మాండలిక పదకోశం'గా భావించి తెలుగు పద సాహిత్య సమితి, నెల్లూరు వారు ఆయనను 'రైతు వాల్మీకి' బిరుదుతో సత్కరించారు.

ఎంతో గొప్ప సాహిత్య కృషి చేసిన జగన్నాథాచార్యుల వారికి రావల్సినంత పేరు రాకపోవడం శోచనీయమే. అయినా 'రైతు వాల్మీకి'గా ఈయన తెలుగు వారి హృదయాల్లో శాశ్వతంగా నిలిచి ఉంటారు.

గొప్ప పండిత వంశంలో పుట్టిన వానమామలై సోదరుల పాండిత్యంతోపాటు దేశభక్తిని, తమ భాషా సంస్కృతుల పట్ల అభిమానాన్ని రంగరించుకుని నాటికీ, నేటికీ, ఏనాటికీ చెరిగిపోని గొప్ప సాహిత్యాన్ని సృష్టించారు. వీరు తెలంగాణ ప్రజల గుండెల్లో శాశ్వత స్థానాన్ని సంపాదించుకున్నవారు.

జయంతి తే సుకృతినో రససిద్ధాః కవీశ్వరాః

నాస్తి తేషాం యశః కాయే

జరామరణ జం భయమ్

లక్ష్మణ్ సుధాకర్

98496 85002

మువ్వన్నెల జెండా కోసం ప్రాణాలర్పించిన బత్తిని మొగిలయ్య గౌడ్

నిజాం నిరంకుశ పాలనలో ఒంటి చేత్తో రజాకార్లను ఎదుర్కొని మువ్వన్నెల జెండా రెపరెపలాడటం కోసం ప్రాణాలర్పించిన గొప్ప దేశభక్తుడు బత్తిని మొగిలయ్య గౌడ్.

1918 జనవరి 2న వరంగల్ కోటలో మల్లయ్య - చెన్నమ్మ దంపతులకు బత్తిని మొగిలయ్య గౌడ్ జన్మించారు. అక్కడే ఉన్న ప్రాథమిక పాఠశాలలో 4వ తరగతి వరకు చదువుకున్నాడు. చిన్నతనం నుండే కులవృత్తి అయిన కల్లు గీయడం నేర్చుకున్నాడు. ఆయన భార్య లచ్చమ్మ.

భారతదేశాన్ని బ్రిటిష్ వారి దాస్య శృంఖలాల నుండి విముక్తి చేయడం కోసం ప్రజలు ఉద్యమిస్తున్న రోజులవి. కానీ హైదరాబాద్ నిజాం సంస్థానంలో ఉన్న తెలంగాణ ప్రాంతంలో మాత్రం స్వాతంత్ర్య పోరాటం చేయవద్దని నిజాం ఆంక్షలు విధించాడు. అంతేకాక, భూమిమీద పన్నులు వసూలు చేసినట్లు, కల్లు మీద, తాటి చెట్ల మీద పన్నులు వసూలు చేసేవాడు. పన్ను కట్టని గౌడలను నిర్బంధించి చితకబాదే వారు నిజాం పోలీసులు.

బత్తిని మొగిలయ్య గౌడ్, ఆయన అన్న బత్తిని రామస్వామి గౌడ్లిద్దరు

జననం:

1918

జనవరి 2

మరణం:

1946

ఆగస్టు 11

ఆర్య సమాజంలో చేరి నిజాం వ్యతిరేక పోరాటంలో పాల్గొంటూ ఉండేవారు.

1946లో వరంగల్ జిల్లాలోని మడికొండ గ్రామంలో 12వ జాతీయ ఆంధ్ర మహాసభలు జరిగాయి. ఆ సభలో తెలంగాణలోని ప్రజలందరూ ప్రతి ఆదివారం త్రివర్ణ పతాకాన్ని ఎగుర వేయాలని తీర్మానించారు. ఆ తీర్మానం మేరకు బత్తిని సోదరులు ప్రతి ఆదివారం వరంగల్ కోట పైన మువ్వన్నెల జెండాను ఎగరవేశేవారు.

ఎప్పటిలాగే 1946 ఆగస్టు 11న ఆదివారం ఉదయం ఏడున్నర గంటలకు భూపతి కృష్ణమూర్తి, ఎం.ఎస్. రాజలింగం, హయగ్రీవాచారి తదితర నాయకులతో వరంగల్ కోటలో త్రివర్ణపతాకాన్ని బత్తిని సోదరులు ఎగుర వేయించారు. ఆ తర్వాత ఆ నాయకులందరినీ బత్తిని రామస్వామి గౌడ్ తన ఇంటికి చాయ్ తాగడానికి పిలిచారు. జెండా ఎగుర వేయగానే బత్తిని మొగిలయ్య గౌడ్ వ్యసనాయ పనులు చేయడానికి గాను తన పొలానికి వెళ్లి పోయాడు. నిజాం పాలనలో జెండా ఎగురవేయడం కూడా నిషేధించారు.

వరంగల్ నగరంలో ఉన్న రజాకార్ల నాయకుడు కాసిం షరీఫ్‌కు వరంగల్

కోటలో జాతీయ జెండాను ఎగురవేసిన సమాచారం తెలిసింది. వెంటనే అతడు 200 మంది రజాకార్లను, నిజాం పోలీసులను వెంటబెట్టుకొని వెళ్లి జాతీయ జెండాను దించి, కాళ్లతో తొక్కి కాలు పెట్టాడు. అంతటితో ఆగక జాతీయ జెండా ఎగురవేసిన వారి సమాచారం కనుక్కొని, వారంతా బత్తినీ రామస్వామి గౌడ్ ఇంట్లో చాయ్ తాగుతున్నారన్న విషయం తెలుసుకొని వారిని చంపడానికి ఆ ఇంటి వద్దకు వెళ్లారు. విషయం పసిగట్టిన భూపతి కృష్ణమూర్తి వెంటనే కాంపౌండ్ వాల్ గేట్కు గొళ్లెం పెట్టి నాయకులందరినీ రక్షించే ప్రయత్నం చేశాడు. బయటనుండి రజాకార్లు రాళ్లతో దాడి ప్రారంభించారు. తన అన్న ఇంటిపై రజాకార్లు దాడి చేశారని సమాచారం పొలంలో ఉన్న బత్తినీ మొగిలయ్య గౌడ్కు తెలిసింది. వెంటనే పరిగెత్తుకుంటూ వచ్చి ఇంటి వెనక నుండి వెళ్లి చూరులో ఉన్న కల్లు గీసే కత్తి, తల్వార్ తీసుకొని అభిమన్యుడిలా రజాకార్లపై విరుచుకుపడ్డాడు. దీంతో బెంబేలెత్తిన రజాకార్ల సైన్యం ప్రాణభయంతో తోకముడిచింది. ఒక్కడి చేతిలో ఓడిపోయామన్న విషయం ప్రజలకు తెలిస్తే పరువు పోతుందని ఒక గంట తర్వాత మరికొంత బలగాన్ని వెంటబెట్టుకుని మళ్ళీ వచ్చి కత్తులు, బరిసెలతో విరుచుకుపడ్డారు. కాసిం షరీఫ్ బల్లెంతో మొగిలయ్య గౌడ్ గుండెలో పొడిచాడు. అక్కడికక్కడే ఆయన వీర మరణం పొందారు.

వరంగల్లోని జె.పి.ఎన్ రోడ్లో 1954లో ఆయన స్మారకార్థం మొగిలయ్య స్మారక భవనాన్ని ప్రభుత్వం నిర్మించి నివాళులర్పించింది.

మీరుమీముల దత్తాత్రేయ శర్మ

94410 39146

భక్తి 'భావనా' కేంద్రం బావానంద పాండురంగ క్షేత్రం

సచ్చిదానంద స్వరూపమైన పరబ్రహ్మతత్త్వం నిత్యసత్య చైతన్య అవతారమూర్తిగా ఆవిర్భవించి, తత్కాలీన సమాజంలో పెల్లుబికిన అనేకరకాల అవలక్షణాలను తొలగించి, ఉత్తమ సంస్కారాలను అందించి, జాతిని జాగృతపరచి, తన ప్రభావాన్ని కొన్ని తరాల వరకు కొనసాగించి నిష్క్రమిస్తుంది. “యదాయదాహి ధర్మస్య...” అన్న శ్రీకృష్ణ పరమాత్ముని అభయప్రదాయక వరదానానికి, ప్రతిజ్ఞకు లక్ష్యం ఇదే. రామకృష్ణాది అవతారాలైనా, రామకృష్ణ పరమహంసైనా, ఆదిశంకరులైనా, భావానంద భారతీ భగవత్పాదులైనా... మహాత్ములందరి అవతారభూమిక ఒకటే. నిర్మమత్వంతో తమ కర్తవ్యాలను నెరవేర్చి సమున్నత ఆదర్శాలను నెలకొల్పి నిష్క్రమించడమే ఆయా అవతారాల ఆంతర్యం.

20వ శతాబ్దపు తొలి ఉషోదయ వేళలో యావద్భారతజాతి ఆత్మవిస్మృతి పథంలో పడి కొట్టుమిట్టాడుతూ అల్లకల్లోలంగా తయారైంది. దేశమంతా స్వేచ్ఛా సమరానికి సంసిద్ధమై ఉంటే, తెలుగు నాట మరీ ముఖ్యంగా తెలంగాణ సీమను అవిద్య, అజ్ఞానం, మూఢనమ్మకాలు, అభద్రతాభావం, దారిద్ర్యంవంటి దుర్భర

రుగ్మతలతో బాటు నైజాం నిరంకుశపాలన, రజాకార్ల ఆగడాలు, కమ్యూనిష్టుల తిరుగుబాటువంటి అనేక దురంతాలు కట్టి కుదిపేశాయి. ఈ స్థితికి తోడు ప్లేగు, మలేరియా, కలరా వంటి అంటువ్యాధులు ప్రబలి తెలంగాణ పల్లెసీమలను అస్తవ్యస్తంగా మార్చివేశాయి. నైరాశ్యానికి గురిచేశాయి. ధనమన ప్రాణాలకు భద్రత లేకుండాపోయింది. భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్యాలు, తపము, జపము, భజనలాంటివి సామాన్య ప్రజానీకానికి కనీసం ఊహలలో కూడా లేని విషయాలైనాయి.

సరిగ్గా ఇలాంటి విపత్కర పరిస్థితులలోనే విష్వంశసంభూతులైన ఏకాదశావతారంగా శ్రీశ్రీశ్రీ భావానంద భారతీస్వామివారి అవతార ఆవిర్భావం జరిగింది. శ్రీస్వామివారి జీవితాదర్శాలను తరచిచూస్తే, వారి బోధనలను - సాధనలను పర్యాలోచిస్తే వారు నెలకొల్పిన ఉత్తమ సంప్రదాయాలలో ఏకొన్నింటినైనా ఆచరించగలిగితే మానవుడే మహాత్ముడౌతాడన్నది అక్షరసత్యం. శ్రీస్వామివారు అనుష్ఠించి చూపిన సాధనలను, ప్రవచించిన బోధనలను

అక్షరాలా ఆచరించి చూపిన బ్రహ్మశ్రీ అప్పల విశ్వనాథశర్మగారు (స్వామివారి పూర్వాశ్రమ పుత్రులు) మహాత్ములై మరొకతరానికి శ్రీవారి సందేశాలను ఆచరణాత్మకంగా అందించారు. శ్రీరామకృష్ణ పరమహంసలాగా స్వామివారు సిద్ధాంతకర్తలైతే, స్వామివివేకానందుల లాగా మహాత్మ విశ్వనాథ గురుదేవులు అనుష్ఠాన వేదాంతిగా వెలుగులీనారు. శ్రీకృష్ణద్వైత సిద్ధాంత స్థాపక ప్రవక్త స్వామివారైతే, ఆ సిద్ధాంతానికి ఆచరణాత్మక ప్రయోగశీలి, భాష్యకారులు విశ్వనాథులవారు.

ఇరవయ్యవ శతాబ్దపు తొలి ఉషోదయ రేఖలు జగతిని జాగృతి చేస్తున్న వేళ, నైజాం కరకు నియంతృత్వ పరిపాలనలో, రజాకార్ల రాక్షస భయంతో తెలంగాణా ప్రజలు మగ్గి మలమల మాడుతున్న వేళ ఒక ఆధ్యాత్మిక తేజోమూర్తి అవతరించి కొత్త శతాబ్దానికి జ్ఞాన భిక్షనందించి తన కర్తవ్యాన్ని నిర్మలంగా నిర్వహించారు.

మారుతున్న సామాజిక విలువల నేపథ్యంలో భారతీయుల భక్తి భావనా బలసంపదను తెలంగాణా ప్రజల హృదంతరాలలో నింపి, సక్రమ పథ నిర్దేశకులై నిష్క్రమించిన ఆ పరివ్రాజక శ్రేష్టులే శ్రీభావానంద భారతీస్వామి.

మెదక్ జిల్లాలోని (నేటి సిద్ధిపేట జిల్లా) మరుకూకు ప్రాంతంలో శ్రీ పాండురంగాశ్రమ వ్యవస్థాపకులై నిరతాన్నదానం, నిరంతర నామ సంకీర్తనలతో ఆర్తజన పరాయణతను - భక్తిభావ తత్పతరను ఏకకాలంలో చాటిన స్వామి వారి జీవితం - తరతరాలకు ఆదర్శప్రాయం.

“నాదం - సాదం” స్వామివారి నినాదాలు. నిత్యభక్తి సంకీర్తనలతో అపర పండరీపురాన్ని, నిరతాన్నదానంతో అపర కాశీక్షేత్రాన్ని ఆశ్రమంలో ఆవిష్కరించిన స్వామివారి ఆదర్శం - అందరికీ అనుసరణీయం. ఈనాటికీ ప్రతినిత్యం భగవన్నామ సంకీర్తనం ఆశ్రమ ప్రాంగణంలో మార్మోగుతుంది. అతిథులకు, అన్నార్తులకు నిత్యాన్నదానం నిర్విరామంగా కొనసాగుతుంది. ప్రతి యేటా ఆషాఢమాసంలో ఆషాఢ ఉత్సవాలు ఘనంగా జరుగుతాయి. తొలి

ఏకాదశి (అషాఢ శుద్ధ ఏకాదశి) రోజున, రోజంతా వేలాదిమంది భక్తులు ఉపవాసాలు, జాగరణ జరిపి, ద్వాదశి ఉదయాన తృప్తిగా భోజనాలు చేస్తారు. మెదక్, పరిసర జిల్లాలనుండి వచ్చిన దాదాపు 15-20 వేలమంది ఈ అన్న సంతర్పణలో పాల్గొంటారు.

పరమ పూజ్యశ్రీ భావానంద భగవత్పాదులకు నామస్మరణ పైనే ఎక్కువ మక్కువ. కనుకనే

హరే రామ హరే రామ రామ రామ హరే హరే!

హరే కృష్ణ హరే కృష్ణ హరే కృష్ణ హరే కృష్ణ హరే హరే!

అనే దివ్యనామామృతాన్ని తాను ఉపాసించి భక్తులకు, అంతేవాసులకు ఉపదేశించారు. స్వామివారి పాదసేవతో పావన జీవనం గడిపిన పాండురంగాశ్రమవాసులు, కీ॥శే॥ శ్రీఈశ్వరయ్య, యశోదమ్మ, నర్సమ్మగారలు నిరంతర నామస్మరణచే తరించారు.

శ్రీస్వామివారి మాటల బాటలోనే పయనిస్తూ శ్రీ అప్పాల విశ్వనాథశర్మగారు ‘నామస్మరణ’లో -

“రామనామము జనమనోరంజకమ్ము

రామ నామము మోక్షసామ్రాజ్యకరమురీ”

అని చాటుతూ -

“కలిని షోడశ నామముల్ గలవు జనుల

నుద్ధరింపగ విధి దెల్పు నిద్ధరిత్రి

నోట నెవ్వడు సార్థత్రికోటి జపము

సేయునో వాడు హరిని తాజేరు నరుడ!” అని ప్రబోధించారు.

నామమే భక్తులపాలిటి కల్పతరువు, గురువు రక్షణ కవచం కూడా. అందుకే ‘నామస్మరణ’లో శ్రీశర్మగారు ఇలా ప్రబోధించారు.

“తారకమ్ము మనశ్శుద్ధి కారకమ్ము

ఘోరసంసార జలధి సంతారకమ్ము

పాపతాపాది బాధా నివారకమ్ము

కరము సౌభాగ్య సంపూరకమ్ము నరుడ!?”

శ్రీ భావానంద భారతీ భగవత్పాదులు అన్నాన్ని సాక్షాత్ పరబ్రహ్మ స్వరూపంగా సంభావించడమే కాకుండా అన్నదాన ప్రతాన్ని జీవన కర్తవ్యంగా ఆచరించి తమ ఆర్తత్రాణ పరాయణత్వాన్ని చాటుకొన్నారు.

“దేహపోషణకై ఎక్కువ ఆశపడకండి. రుచికై తినకండి. ఆకలికై భుజించండి. బీదలను కన్నబిడ్డలవలె ఒక కంట చూడండి. భోజనం దుర్వినియోగం కానివ్వకండి. తల్లిదండ్రులను సేవించండి”. అని చాటిన స్వామివారి ఈ ఉపదేశం వెనుక సర్వోపనిషత్తుల సారాంశమంతా నిబిడీకృతమై ఉంది.

నాద మహిమతో కలి బాధలెలా దూరం చేశారో స్వామివారు ప్రసాద వితరణతో ఆకలి బాధలనూ అలాగే రూపు మాపారు. అన్ని దానాల్లోకీ అన్నదానాన్ని మించిన గొప్ప సంస్కారం మరొకటి లేదన్నది స్వామివారి అభిమతం. మనం స్వీకరించే ఆహారం న్యాయ్యార్జితమై ఉండాలనేది వారు ఏర్పరచిన మరో నియమం. అధర్మ మార్గంలో సంపాదించిన సొత్తుతో పంచభక్త్యపరమాన్నాలు భుజించేకన్నా న్యాయపథంలో నడచి అంబలి తాగి బతకడం ఎంతో మేలన్నది వారి అభిప్రాయం. ఆశ్రమ నిర్వహణ, అన్న సంతర్పణలకు ఎన్ని అవరోధాలెదురైనా పరమాత్ముని తప్ప మానవమాత్రులెవరినీ యాచించని దృఢసత్వ సంపన్నులు వారు. ఆశ్రమానికి వచ్చేవారు ఊరికే తిని కూర్చోకుండా విధిగా భగవన్నామ సంకీర్తనం చేయాలన్న స్వామివారి నిర్ణయం. నాదసాదాలకు చక్కని సమస్వయాన్ని కల్పిస్తూ ఆధ్యాత్మిక, ఆరోగ్యకర జీవన విధానానికి దారిచూపేడుతుంది శ్రీ పాండురంగాశ్రమం.

‘త రామః’, ‘చి రామః’, ‘హ రామః’, స్మరామః అనేవి ఆటవికుల వృత్తిపరమైన మాటలు. అయితే వృత్తి నెపంగా వాళ్ళు ‘రామ’ స్మరణ కూడా చేసినట్లయింది. అందువల్ల పరమపదానికి యోగ్యులయ్యారట. ఒక బోయవాడు వాల్మీకి కావడం వెనుక “మరా” అనే నామ సాధనే ఉందని కొంతమంది

పెద్దలు చెబుతుంటారు. నిజంగా భగవానుడు ఎంత అకారణ కరుణాకరుడో దీనివల్ల తెలుస్తుంది.

అయితే - అజ్ఞాతంగా చేసిన నామస్మరణ వల్లనే ఇంత ఫలితం ఉంటే, భక్తితో చిత్తశుద్ధితో, శ్రద్ధాబద్ధ బుద్ధితో చేసిన నామ స్మరణకు ఫలితం ఇతోధికంగా ఉంటుందని ఫలితాంశం. ఇందుకు గీతావాక్యమే ప్రబల ప్రమాణం.

“అసన్యాభింతయంతోహం యే జనాః పర్యుపాసతే !

తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహామ్యహం!” (గీత. 19/22)

భగవంతునికి ఆయన నామానికి మధ్య తేడా లేదు. కనుక నామస్మరణతో భగవత్ స్వరూప్యాన్ని సాధించవచ్చు. “శివమహాదేవేతి సంకీర్తనే సారూప్యం” అన్నారు ఆదిశంకరులు. మరో కోణం నుంచి ఆలోచిస్తే - భగవానుని కన్నా ఆయన నామానికే మహిమ ఎక్కువేమో అనిపిస్తుంది. కృష్ణార్జున యుద్ధ సందర్భంలో కృష్ణ స్మరణతోనే కృష్ణుణ్ణి ఎదుర్కొనగలిగాడు. అర్జునుడు రామాంజనేయ రణ సన్నివేశంలో రామస్మరణే అస్త్రంగా చేసుకొని రాముణ్ణి ప్రతిఘటించగలిగాడు హనుమంతుడు. ఏమైనా నామస్మరణ చేసే భక్తునిదే అంతిమ విజయమన్నది సారాంశం.

భక్తుడు భగవంతుని ప్రతిరూపమే. భ్రమర కీటక న్యాయం వలె భక్తుడు భగవంతుడు కావడమనేది ఒక పరిణామక్రమం. భక్తుడై భగవంతునిగా పూజలందుకొంటున్న హనుమంతుడే ఇందుకు సరైన సంకేతం. “బ్రహ్మవిత్ బ్రహ్మైవ భవతి” అని శాస్త్ర ప్రమాణం.

దీక్షతో చేసే మహా మంత్రోపాసనల వల్ల కలిగే ఫలితం నామస్మరణ వల్ల కూడా కలుగుతుంది. పైగా మంత్రాలు మానస మననీయాలు, గోపనీయాలు. కాని భగవన్నామానికి అలాంటి నిబంధనలు లేవు. దాన్ని వైఖరీ రూపంలో బిగ్గరగా చెప్పొచ్చు. (నోరు నొవ్వంగ హరికీర్తి నుడువడేని - పోతన). మనసా వాచా స్మరించి తరించడానికి వీలయ్యే సులభోపాయం భగవన్నామం. నేటికాలంలో మనిషి మనీషిగా సాంకేతికంగా యాంత్రికంగా ఎంత ఎదిగినా

జన్మ తరించడానికి ఏ యంత్రమూ అక్కరకు రాదు. దానికి 'నామమంత్రమే' కావాలన్నది స్వామి వారి సందేశం.

స్వామివారి జీవన గమనంలో ప్రతిఘట్టంలోనూ నాద సాదాలకు సముచిత స్థానం ఉంది.

వారి బాల్యం (దాదాపు 8 ఏళ్ళప్రాయం)లో వారి తల్లి అన్నం వండడానికి గిన్నెనిండా బియ్యం పోసుకొని కడుగుతుంటే వారి తండ్రిగారు చూసి “ఇన్ని బియ్యం ఎందుకు? ఉన్నవారికే తగ్గట్లుగా వండితే సరిపోతుంది కదా!” అని సహజ ధోరణిలో ప్రశ్నిస్తే పక్కనే ఉన్న నారాయణుడు (స్వామివారి పూర్వాశ్రమ నామధేయం) “అమ్మా! అన్నం మన కొరకు మాత్రమే వండుతుంటే ఎలా? అతిథులెవరైనా వస్తే పిడికెడన్నమైనా పెట్టడానికి ఉండొద్దా?” అనేవారట. తండ్రి గారిది సంసార నిర్వహణా భారమైతే తనయునిది విశ్వసంసార దురంధరత్వం కదా!

నిజంగానే అసంకల్పితంగా అతిథులు రావటం వండి వార్చిందంతా అయిపోవడం తల్లిదండ్రులనే ఆశ్చర్యపరిచేదట. నారాయణ బాబాగా గార్హస్థ్య ధర్మాన్ని నిర్వర్తించినా, తురీయాశ్రమాన్ని స్వీకరించి పరివ్రాజకులైనా అనుయాయులకు, అతిథి అభ్యాగులకు, పేదసాదలకు అన్న తృప్తిని అనుభవించేవారు. వితరణలోనే ఆనందాన్ని, భావానంద యతీంద్రులు.

“అభ్యాగతః స్వయం విష్ణు” అనే సద్భావనతో అర్ధరాత్రి అపరాత్రి అనిలేక వచ్చిన వారందరికీ అలుపుసాలుపు లేకుండా వండి వడ్డించడమే ఆశ్రమవాసుల కర్తవ్యంగా మారింది. ఇద్దరు ముగ్గురికని వండిన పదార్థాలు ఇరవై ముప్పై మందికైనా సరిపోవడం, అక్షయపాత్రలాగా భోజనపాత్రలలో ఆహారం సమృద్ధిగా ఊరి హఠాత్తుగా వచ్చిన వారందరికి భోజనాలు సమకూరడంవంటి వింతలు ఆశ్రమవాసులకు వింతేమీకాదు.

నామమహిమతో స్వామివారి జీవిత చరిత్రలో ఇలాంటి ఘటనలు కోకొల్లలు. శిష్యులకు, అతిథులకు భోజనం విషయంలో ఇబ్బంది కలిగించడం ఇష్టంలేకనే

స్వామివారు తమ వానప్రస్థాశ్రమ ధర్మంలో అపక్వాహారాన్ని (ఉడికించని ఆహారాన్ని) తీసుకోవడమనే నియమాన్ని సడలించారు.

వారు అపక్వాహారాన్ని స్వీకరిస్తే ఆశ్రమ ప్రాంగణంలో పాఘ్యరాజేసే అవసరమే లేకుండా పోయింది. ఆబాలవృద్ధులు కందమూలాలు తినవలసి వచ్చింది. అన్నార్తులైన ఇతర భక్తులకు ఆశ్రమ ప్రవేశం దుష్కరమైపోయింది. ఇదంతా గమనించి స్వామివారే భగవత్ప్రేరణతో తమ నిర్ణయాన్ని మార్చుకొని యథావిధిగా అన్న సంతర్పణ విధానాన్ని కొనసాగించారు.

తెలంగాణను ఆధ్యాత్మిక భక్తిభావంతో ఓలలాడించిన భావానంద భారతీ స్వాముల జీవనం అతిపవిత్రమైనది. తమ భక్తులనేకాక సమస్త ప్రజానీకాన్ని నిర్వాజ ప్రేమతో అలరించిన స్వామివారి జీవితం మహోన్నత మానవతా దర్శాలకు నిలయమైనది. అఖండ వైరాగ్య సంపన్నులు, అపార త్యాగధనులు, భావానంద సంపన్నులు భావానంద యతీంద్రులు. దీనజన బాంధవులుగా అన్నార్తుల పాలిట నిత్యాన్నదాతగా, నిలిచిన స్వామివారు.

తీర్చిదిద్దినట్లుండే అయన సౌష్ఠవం, నిలిమేఘచ్ఛాయతో అలరారే దేహం, అపారకరుణామృతాన్ని ప్రసరింపజేసే నేత్రద్వయం, అంతులేని ప్రశాంతతకు ఆలవాలమైన వదనారవిందంతోబాటుగా వక్షస్థలంపై శ్రీవత్స లాంఛనమైన పెద్ద పుట్టుమచ్చతో సాక్షాత్తుగా భూమిపై చరించే “విష్ణువితడే” అనిపించేవారు భావానందుల వారు. వారి పూర్వాశ్రమ నామధేయం అప్పాల సత్యనారాయణ, అందుకే భావంలోను, పూర్వాశ్రమ నామంలోనూ అక్షరాలా విష్ణుకల్పడై, విశుద్ధ మనస్కుడై భావానందుల వారు భాసిల్లినారు. భక్తులందరూ కారణజన్ముడైన, శ్రీవారిని ఆత్మబంధువుగా సంభావించి, వారి సందేశాలను అనుసరించేవారు.

తెలంగాణ సీమలోని వరంగల్లులో (నేటి వర్గల్ మండల కేంద్రం సనాతన వైదిక బ్రాహ్మణ దంపతులైన శంభయ్య రత్నమ్మల గర్భశుక్తి ముక్తాఫలంగా జన్మించారు సత్యనారాయణగారు, రత్నమ్మగారి కలలో ఒక దివ్య పురుషుడు కనబడి మామిడి పళ్ళ గంపనందించి ‘ఇవన్నీ నువ్వుతిను’ అంటూ

మాయమైపోయాడట. ఆ దివ్య స్వప్న విశేషఫలమేమో అదే నెల ఆమె గర్భాన్ని దాల్చింది. శంభయ్యగారి నిరంతర శుంభు సేవా ఫలితంగా 1899వ సంవత్సరం అక్టోబర్ నెలలో పండంటి బిడ్డడు కలిగాడు. అతనే మహాత్ముడైన భావానంద భారతీ స్వామిగా పరిణతి చెందాడు.

ముద్దులొలికే పనివాని ఛాతీపై అరచేయంత పుట్టుమచ్చను చూసి అందరూ ఆశ్చర్యచకితులయ్యేవారు. జాతక చక్రం వేయిస్తే ఈ బాలుడొక మహాత్ముడౌ తాడని, గురూత్తముడై యతిశ్రేష్ఠుడౌతాడని తేలింది. దీర్ఘాయుష్షు కలిగి ఉంటాడని, తాను తరించి లోకాన్ని తరింపజేసి బ్రహ్మ సాయుజ్యాన్ని చేరుకుంటాడని తెలిపిన యోగలక్షణాలు తల్లిదండ్రులను ఆనంద పరవశుల్ని చేశాయి.

చిన్నతనం నుండే సత్యనారాయణుడి ఆదర్శ నడవడిక ఆహ్లాదాన్ని పంచేది. అల్లారు ముద్దులతోనే హరిసంకీర్తనం చేస్తూ అందరినీ ఆనందాంబుధితో ఓలలాడించేది. బంధు హితులందరికీ సత్యనారాయణ అంటే వల్లమాలిన అభిమానం ఏర్పడింది.

ఆనాటి మ్లేచ్ఛపాలనలో భక్తి రహితమైన జీవనాన్ని గడిపే స్థితిలో మన మహాత్ముని జననం ఒక చారిత్రక ఆవశ్యకతగా మారింది.

తల్లిదండ్రులతో బాటే ఒరగల్లు (నేడది వర్గల్గా మారింది) నుండి మరుకూరుకు మకాం మారింది. ఐదవయేటనే సత్యనారాయణకు అక్షరాభ్యాసం మొదలైంది. ఏకసంధాగ్రాహిగా, కమ్మని పద్యాలు-పాటలు ఆలపించేవారు. గర్భాష్టమంలో ఉపనయన సంస్కారం జరిగింది. తండ్రిగారి వద్ద పొందిన బ్రహ్మోపదేశంతో నిత్యం త్రికాల సంధ్యావందనం, వేలకొలది గాయత్రీ మంత్రానుష్ఠానం గావించేవాడు బాల సత్యనారాయణ.

“త్యాగేనైకే అమృతత్వమానశుః” అన్నట్లుగా తమకున్నదాంట్లోనే అందరికీ అన్నీ పంచిపెట్టే తత్వం సత్యనారాయణునిది. తమ సంసారం కోసం కాక విశ్వసంసారం కోసం పనితనం నుండే పరితపించే వారాయన.

తమ సమీప బంధువు మాముదాల రామచంద్రయ్య గారి వద్ద వైదిక విద్యనభ్యసించారు కొంతకాలం. కేవలం రెండేళ్ళలోనే షోడశనంస్కార విద్యనవపోశన పట్టి, మృదుమధుర గాత్రంతో గురువుగారి మనసునాకట్టి వారి కుమార్తె యశోదమ్మను తమ ఇల్లాలిగా చేసుకున్నారు. సహజసిద్ధమైన కవితాధార అలవడింది. దానితోబాటే నిత్యం భజన సంకీర్తనలు నెరిపేవారు.

“సంసారంలో నరుడు ఉండవచ్చును కానీ నరునిలో సంసారం ఉండరాదు. హరి ఉండాలి” అన్నది శ్రీవారి సందేశం. అందుకు వారి జీవితమే ఆదర్శం, నిస్సార సంసార విజృంభణ తిరస్కార శుద్ధాంతరంగులు సత్యనారాయణ గారు “సంసారమునందు నేనే కర్తనని అభిమానించేవాడు బద్ధుడు. భగవంతుడే మహాకర్తయని సంసారమున నిరహంకారముగా అనాసక్తితో మెలగువాడు ముక్తుడు” అన్నది వారి అభిమతం.

‘భార్యతో కాపురం చేయాల్సిన వయస్సులో ఈ వైరాగ్య చింతనమెందుకని’ తండ్రిగారి వాదనను సున్నితంగా తిరస్కరించి నిరంతర భగవదారాధనతో, భజనలతో కాలం గడిపేవారు.

మరుకూరు గ్రామంలో ప్లేగు వ్యాధి ప్రబలింది. గ్రామస్థులంతా ఊరికి దూరంగా గుడిసెలు వేసుకొని ఆరుబయట నివసించసాగారు. సత్యనారాయణ గారు కూడా ఓ గుడిసెలో ఉంటూ గ్రామస్థులతో భజనలు చేయించసాగారు. మృత్యుభయంతో అల్లాడిపోతున్న వారికి ఈ భజనలు ఊరటనివ్వసాగాయి. కొందరేమో ఈ భజనలకు రాక దూరంగా ఉండి విమర్శలు చేయసాగారు. భగవంతునిపై భారం వేసి సత్యనారాయణ గారిచ్చిన అభయంతో ప్లేగు వ్యాధి భయాన్ని వీడిన వారెందరో.

1922-26 మధ్యకాలంలో ఒకసారి మరుకూరు గ్రామంలో చుట్టుప్రక్కల భయంకరమగు ప్లేగు వ్యాధి విజృంభించినది. గ్రామస్థులంతా ఊరు విడిచి దూరంగా ఒక అడవిలో గుడిసెలు వేసుకొని ఉండసాగారు. అప్పుడు స్వామి వారి ఇద్దరు ఆంతరంగిక శిష్యులలో వడ్లశివ్వయ్య అనే వ్యక్తికి ప్లేగు సోకినది.

అప్పుడతని తల్లిదండ్రులు కుమారుని ప్లేగు రోగం తమకు సోకి ప్రమాద కలుగుతుందని ప్రాణభయంతో ఊరికి దూరంగా నొక ఎత్తయినగడ్డమీద పడుకోబెట్టి నీడకోసం చొప్ప కట్టల్ని గుడిసెలాగా అమర్చి వెళ్ళిపోయారు. పాపం శివయ్య కదలేని స్థితిలో పడిపోయి ఒళ్ళంతా చెదపురుగులు కుట్టి పీడిస్తుంటే ప్రాణావశిష్టమైన సన్నగా మూలగసాగాడు. దీన్ని చూసిన కొందరు వ్యక్తులు పరుగు పరుగున స్వామి వారి వద్దకు వెళ్ళి శివయ్య వద్ద శివయ్య స్థితిని తెల్పారు. ఆ సమయంలో స్వామివారు స్నానమాచరించి అనుష్ఠానంలో భాగంగా అధ్యాత్మ రామాయణ పారాయణం చేస్తున్నారు. ఈ వార్త విన్న వెంటనే సహజ దయాస్వరూపుడైన స్వామివారు అధ్యాత్మ రామాయణాన్ని అట్లే చేతిలోపట్టుకొని పరుగెత్తుకొని వెళ్ళాడు. వారు వెళ్ళేసరికి శివయ్య శరీరం చాలా వరకు చెదలు కొరికి వేసి నెత్తుర్లు కారుతుంది. నోట మాట లేక చలనం లేక కదలక మెదలక పడి ఉన్నాడు. స్వామి వారు వెంటనే శివయ్యను కదిలించి చెదలను దూరం చేసి పరిశుభ్రమైన స్థలంలో పడుకోబెట్టి పాలు తెప్పించి అతని నోట్లో పోస్తూ భగవంతునిపై పూర్ణవిశ్వాసంతో నుంచి అధ్యాత్మ రామాయణాన్ని పారాయణం చేయసాగాడు. బాలకాండము పూర్తియయ్యే సరికి రోగి శరీరంలో చలనం కలిగింది. పూర్తి గ్రంథ పారాయణం ముగించే వరకు పూర్తిగా స్పృహ కలిగి స్వస్థుడయ్యాడు.

తమ కుమారుడు తిరిగి ఆరోగ్యవంతుడైన సంగతిని విని అతని తల్లిదండ్రులు తమ వెంట తీసుకొని వెళ్ళడానికి వచ్చారు. వచ్చిన తల్లిదండ్రులల్ని చూపి ఆగ్రహించిన శివయ్య ‘మీరు నా తల్లిదండ్రులే కాదు, మీ వెంట నేను రాను, మా గురువుగారి దగ్గరే ఉంటాన’ని మారాం చేస్తే స్వామివారే శివయ్యను నచ్చజెప్పి “నాయనా! మీరు నీ తల్లిదండ్రులు, నీకు పూజనీయులు వారిని నిందింపరాదు. వారి కృత్యమునకు ఆ భగవంతుడే తగు రీతిగా శిక్షింపగలడు. నీవు వారి వెంట వెళ్ళుము” అని మృదువుగా సమాధానపరచి వారి ఇంటికి పంపించాడు. కారణ జన్ములైన మహాత్ముల ద్వారా కాని పని ఉంటుందా!

వారి సంకల్పాన్ని పూర్తిచేయడానికి భగవంతుడు సర్వదా సిద్ధంగా ఉంటాడనీ శాస్త్రాలు ఘోషిస్తున్నాయి. ఇలాంటి అత్యద్భుత మైన ఘట్టాలు శ్రీ స్వామివారి జీవిత చరిత్రలో అసంఖ్యాకాలు. వారి చరిత్రలోని ఏ పుటను తిరగేసినా సరే అత్యంత మహిమాన్వితాలైన దివ్య సంఘటనలే గోచరిస్తాయి.

ఆనాటి గ్రామీణ ప్రజానీకం దుస్థితిని చూసి నారాయణబాబా గారు చాలా బాధపడేవారు. నైజాం నిరంకుశ పాలనలో గ్రామాధికారులు, నవాబులు, జమీందార్లు ప్రజలతో వెట్టిచాకిరీ చేయించుకొనే దుర్దినాలవి. పెద్దల హుకుంల కింద నలిగిపోయే పేదలను చూసి గుండెలవిసేలా రోదించేవారు. నారాయణ గారు, ఉత్తమ సంస్కారం లేని చదువు సంధ్యలు రాని కటిక దారిద్ర్యంతో అలమటించే ప్రజలను చూసి ఎంతో విలవిలలాడిపోయేవారు.

“నీకున్నదంతా ఈశ్వరునిచే అని భావించి, రేపటికి ఉంచుకోకుండా, లేనివారికి పేద ప్రజలకు దయాభావంతో పంచిపెట్టు-నీ కొరకై చింతించకు” అని స్థితిమంతులైన తమ భక్తులకు ఉద్ఘోషించేవారు. వారి ఆజ్ఞను తప్పకుండా అమలు పరిచే వారందరూ.

అవి నైజాం నవాబుల నిరంకుశ పరిపాలనా పదఘట్టనల క్రింద నలిగిపోతూ మతస్వేచ్ఛయేగాక, ఎలాంటి స్వేచ్ఛ లేకుండా ‘నీ బాంచెన్ దొరా! కాల్మోక్తా’ అంటూ దినదిన గండంగా బానిస బ్రతుకులను ఈడ్చుకొస్తున్న రోజులు. ధార్మిక, అధ్యాత్మిక చింతనలు అడుగంటి పోయి పొట్ట కూటి కొరకు కష్టపడడమే జీవిత పరమార్థంగా భావించే ప్రజానీకాన్ని వెన్నుతట్టి మేల్కొల్పి వారి (అజ్ఞానాన్ని) తెలియని తనాన్ని పోగొట్టేందుకు ప్రేమతో ఆధ్యాత్మిక ధార్మిక భావాలను తనదైన శైలిలో ప్రచారమొనర్చారు. ఆశ్రమ పరిధిలోని పంట పొలాలను సేద్యం చేసి ఫలించిన ధాన్యాన్ని అన్నదానంగా, వచ్చిన అతిథులను శ్రీహరి స్వరూపులుగా భావించి వితరణ చేసేవారు. ఆపై వారి కష్ట సుఖాలను అత్యంత ఆత్మీయునిగా ప్రశ్నించి తెలుసుకొని తగు ఉపాయాలను తెలుపుతూ, భగవన్నామాన్ని స్మరింపుమని, ప్రతి శ్వాసలో ఈశ్వర విశ్వాసమును కల్గియుండుడని, నిరంతరం

మన వెన్నంటి యుండి మన బాగోగులను చూస్తూ సర్వమునూ. ప్రసాదించు వాడు అతడేనని తేట తెనుగులో అనేక ఉదాహరణల ద్వారా తమ అనుభవజ్ఞునాన్ని కూడా వితరణ చేసినవారు శ్రీ భావానంద స్వామివారు. “భావమే బలమైనదని ఒక్క భావనాశక్తి చేతనే సర్వమును సాధింప వచ్చునని”, కూర్చున్న చోటనే నిర్మలమైన భావ సంశుద్ధి తోడ దృఢమైన సంకల్పము చేసిన యెడల అది వెంటనే సిద్ధించుననియు, అన్ని బలాల కన్న భావబలమే మిన్న అని, నూతన పంథాలో భావసూత్రాన్ని గూర్చి అన్ని వర్గాల ప్రజలకు అర్థమయ్యే రీతిలో సులభశైలిలో లోకమునకు చాటి చెప్పిన నవయుగ వైతాళికుడు. ఇంతటితో ఆగకుండా గ్రామ - గ్రామమున విస్తృతంగా పర్యటించి పండితులను, పామరులను, ఆస్తికులను, నాస్తికులను సైతం భావనా బల సంపన్నుడైన భావానందుడు తన శుద్ధ సాత్వికమైన మూర్తిమత్వంతో, అవ్యాజమైన ప్రేమ భావంతో, అమృత సుధావృష్టిని గురిపించే మృదువైన వాక్కులతో తనవైపు మరల్చుకొని ఆధ్యాత్మిక భావబీజాలను నాటేవారు. సప్తప్రహారాల పేరిట ప్రతి ఊరిలో ఏడురోజుల పాటు జరిపే అఖండ నామస్మరణ, భారత భాగవతాదుల ప్రవచనాలు ఆకాలంలో ఒక భక్తి ఉద్యమాన్నే తెచ్చాయి. మౌళిత్రయంగా విఖ్యాతులైన చుంచనకోట భువనేశ్వరీ మాతృపాసకులు ‘శతావధాని’ విరాల చంద్రమౌళి శాస్త్రిగారు, పురాణ ప్రవచనకర్త విరాల రాజమౌళి శాస్త్రిగారు, తందనాన రామాయణ కర్త విధుమౌళిశాస్త్రిగారు స్వామి వారి ఆధ్యాత్మిక దీధితులను వెలయిస్తుంటే, స్వామి వారి జీవితచరిత్ర రచించిన గౌరీభట్ల రఘురామ శాస్త్రి గారు, ‘శ్లేష యమక చక్రవర్తి’ యామవరం రామశాస్త్రి గారు, ‘కవి కిశోర శార్దూల’ గౌరీభట్ల రామకృష్ణ శాస్త్రి గారు, ఆకెళ్ళ సుందర శాస్త్రిగారు అంతేవాసులై గురుస్తుతికావ్యాలు వెలయించారు. అవధూత సాంద్రానందస్వామి, యతివరులైన అఖండానంద స్వామి, మాసాయిపేట, రామానందస్వామి, బ్రహ్మానంద స్వాములవారి వంటి వారెందరో భావానంద భారతీస్వామి భక్తి ఉద్యమాన్ని ముందుకు తీసుకెళ్ళారు. క్షీరసాగరం అనే

గ్రామంలో స్వామి వారి పేరిట శ్రీ పాండురంగ ప్రెస్ స్థాపించి రాళ్ళబండి రాఘవశర్మగారు ఎన్నో గొప్ప గ్రంథాలను ప్రచురింపించారు. వితండవాదులకు, విమర్శకులకు తగిన సమాధానాలను తమ ఆచరణ ద్వారానే ఋజువు పరచి వారి చేతనే జేజేలు పలికించిన జగజ్జెట్టి శ్రీ స్వామి వారు” (..మదునూరు వేంకటరామశర్మగారి వ్యాసం ఆధారంగా)

44 ఏళ్ళ జీవితకాలంలోనే బ్రహ్మచర్య, గృహస్థ, వానప్రస్థ ఆశ్రమాలను ఆచరించిన నారాయణ బాబా గారు, 1943 మే నెల 6వ తేదీన తురీయాశ్రమమైన సన్న్యాస ఆశ్రమాన్ని స్వీకరించారు. నాటి నుండి వారు శ్రీశ్రీశ్రీ భావానంద భారతీ స్వామిగా లోకవిఖ్యాతులయ్యారు. వారికి దైవిక ప్రేరణతో సన్న్యాస దీక్షనిచ్చింది శ్రీ పాండురంగదే. ఆశ్రమ స్వీకారానికి కాషాయాంబరాలను అందించింది కాసుల రామచంద్రయ్యగారనే మరొక మహనీయుడు. ఈ రామచంద్రయ్య గారే తదనంతరం అఖండానంద సరస్వతీ స్వామిగా తురీయాశ్రమాన్ని స్వీకరించారు. అదేవిధంగా కమండలాదులు అన్నీ అసంకల్పితంగా భావానంద భారతీ స్వాములకు లభించడం విశేషం.

పాండురంగాశ్రమంలోనే ఒక పెంకుటింట్లో స్వామివారు నిరాడంబరంగా నివసించేవారు. జీవన్ముక్తులైన యశోదమ్మగారు (శ్రీవారి పూర్వాశ్రమ సతీమణి), నరసమాంబ (శ్రీవారి పూర్వాశ్రమ సోదరీమణి), ఈశ్వరయ్య (శ్రీవారి ఆంతరంగిక సేవకుడు), విశ్వనాథశర్మ (శ్రీవారి పూర్వాశ్రమ పుత్రుడు) మొదలైన వారంతా ఆశ్రమంలో నివసిస్తూ శ్రీవారి ఆధ్యాత్మ సేవాతత్పరులై జీవించేవారు.

“ప్రతి శ్వాసలో ఈశ్వరునిపై విశ్వాసము కల్గి ఉండమని ప్రతి శ్వాసను తుదిశ్వాసగా భావించి ఈశ్వర నామ జపము చేయ”మని ప్రబోధించేవారు. ఒక్క భావనాశక్తితో సర్వమూ సాధించవచ్చని స్వానుభవ పూర్వకంగా చాటి చెప్పారు.

రజాకార్ల విజృంభణతో తెలంగాణలోని పల్లెసీమలో కాళరాత్రులు విలయతాండవ మాడిన వేళలో స్వామివారు ‘రానున్నది ఘోరకాలము,

మనకందరికీ పరమాత్ముడే దిక్కు భగవన్నామాన్ని సామూహికంగా జపించండి. ఈశ్వర శరణాగతి తప్ప వేరొక దిక్కులేదు' అని ఎలుగెత్తి చాటి చెప్పారు.

ఆశ్రమాన్ని ధ్వంసం చేయాలనే కుత్సితంతో వచ్చిన రజుకార్లు - దోపిడీకై వచ్చిన కమ్యూనిస్టులు అందరూ కూడా ఆశ్రమంలోకి అడుగు పెట్టగానే భక్తిభావ పులకితాంగులై.... కమ్మగా భోజనం చేసి వచ్చిన పని మర్చిపోయేవారట.

శ్రీ పాండురంగాశ్రమమునకు నలువైపులా గల ప్రాంతమంతటా ఒక ప్రభంజన రూపంలో భక్తి ఉద్యమాన్ని వ్యాపింపజేసారు. అటు నల్లగొండ జిల్లాలోని భువనగిరి తాలుకా వరకు, ఇటు రాష్ట్ర రాజధాని హైదరాబాదు నగరం వరకు, వరంగల్ జిల్లాలోని జనగామ తాలూకా మరోవంక కరీంనగరం వరకు మెదక్ జిల్లాలోని ప్రదేశములకు స్వామి వారి ఉపదేశ భావనలు ఆదర్శాలు సుడిగాలి వలె వ్యాపించాయి. ఆ సమయంలోనే స్వామి వారికి భగవానుని దివ్య సాక్షాత్కారం లభించింది. అతి త్వరలోనే ఘోరకలి రాసున్నదని ప్రజలందరూ కాపాడబడుటకు, వారికి బాసటగ నిలుపుమని సూచించెను. వెంటనే స్వామివారు ఘోరకలిని గడ్డుకాలాన్ని గూర్చి ప్రకటిస్తూ, కాలాన్ని క్షేమముగా దాటిపోవుటకు భగవన్నామ మొక్కటే మనకు దిక్కుని ప్రచార మొనర్చుచుండిరి. విశ్వాసం గల వారు వెంటనే ప్రతి స్పందించి స్వామి వారి సూచన మేరకు 'నామ సప్తాహము'లను నిర్వహించి, భగవన్నామమును స్మరింపదొడగిరి, విశ్వాసము లేని వారలు ఎకసక్కెములాడి విమర్శించి మిన్నకుండిరి. కానీ సత్య సంధులగు మహనీయుల వాక్కులు అసత్యాలు కావు కదా! స్వామి వారి సూచనకు సంకేతంగా ఏడో నిజాం మీర్ ఉస్మాన్ అలీఖాన్ సర్వాధికారాలను తన ప్రధానమంత్రి లాయక్ అలీ గారి చేతిలో పెట్టడం, ఖాసీం రజ్వీలాంటి పచ్చి నెత్తురు త్రాగెడు నరహంతక గుండాలను రెచ్చ గొట్టడం జరిగింది. భారతదేశమంతటా స్వాతంత్ర్య స్వేచ్ఛావీచికలు వీస్తుండటాన్ని చూచిన ఏడో నిజాం గుండె దడదడలాడిపోయి తన నైజాం రాష్ట్రం స్వతంత్ర దేశంగా ప్రకటించుకున్నాడు. తత్ఫలితంగా లాయక్ అలీ సైగతో ఇత్తీహదుల్ ముస్లిమ్స్

సంస్థలోని మతఛాందసులగు మ్లేచ్ఛులు ఒకవైపు, ఖాసిం రజ్వీ సిద్ధపరిచిన రజాకార్లు వేరొకవైపు, విజృంభించి మన తెలంగాణా గ్రామములపై విరుచుకుపడి, మానవతా వాదాన్ని మంటగలిపి, కరడుగట్టిన గుండెలతో విచ్ఛిన్నములు రుణిపించి, ఆమాయకులైన ఆడవారిని పసిపిల్లలను, యువకులను, వృద్ధులను, వారు వీరు అను విచక్షణా జ్ఞాన విహీనులై కుత్తుకలను ఉత్తరించసాగిరి. మరొకవైపు జాగీర్దారులు, దొరలు, దేశాయిలు నైజాంతో కుమ్ముక్కి ఆత్మాభిమానమును చంపుకొని గ్రామ ప్రజలపై దాడులు చేయించి అరాచకాలను సృష్టించారు. తెలుగు వాడికి స్వేచ్ఛా ఊపిరి నూరి పోయాలనే సత్సంకల్పంతో విప్లవవీరులై కమ్యూనిస్టులు ఆయుధాలు చేబట్టి కదన రంగంలోనికి ఉరికారు. రజాకార్లను, పెత్తందార్లను మట్టి కురిపించాలని, రైతుకు న్యాయం చేకూర్చాలని, ప్రజలను రక్షించాలనే వీరు కూడా గ్రామాలపైనే దాడులు జరుపేవారు. ఆనాడు ఒక్కొక్క రాత్రిని మహాయుగంగా, దినదిన గండంగా, గుండె చేతిలో పట్టుకొని, ఊపిరి బిగపట్టి బిక్కు బిక్కుమంటూ తెలంగాణలోని ప్రతివ్యక్తి ప్రతిక్షణము గడుపుచుండిరి. ఈ పరిస్థితిని గమనించిన ప్రజలందరికి భావానందస్వామి చేసిన హెచ్చరిక నిజమని విశ్వసించి తమనుతాము రక్షించుకొను తరుణోపాయమునకై తండోపతండాలుగా జనులు ఆశ్రమమునకు రాసాగిరి. స్వామి వారు తనను జేరవచ్చిన ప్రతి వ్యక్తికి ఆహారమిడుచు, భగవన్నామ మనెడు ఆయుధము నిచ్చి విశ్వాసమును పాదుకొల్పి సాగనంపుచుండెను.

స్వామి వారి ఆశ్రమమే తమ ధనానికి రక్షణగా నిలిచింది. ఎవరి ధనాన్ని వారే మూటగట్టి ఆశ్రమంలో ఒక గదిలో దాచుకొనేవారట. భయం తగ్గాక ఎవరి మూట వారే భద్రంగా తీసుకొని పోయేవారట.

ఇక మధ్య తెలంగాణా ఆకాశ వీధిలో జెగజ్జేగీయమానంగా రెపరెప లాడుచున్న శ్రీ భావానంద స్వామి వారి కీర్తిపతాకములను గాంచి గిట్టని వాళ్లు అసూయ చెందిలేని పోనివి కల్పించి శ్రీపాండురంగాశ్రమంపై దాడి సలుపుమని

కొందరు రజాకార్లను ఉసిగొల్పారు. మరికొందరేమో కమ్యూనిస్టులను రెచ్చగొట్టేవారు. ఆశ్రమంపై దాడి చేసి ఈ రోజు కూలద్రోయాలని సంకల్పించిన ఒక రజాకార్ల మూక ఒకనాటి రాత్రి ఆశ్రమమునకు చేరుకొంది. కరడు గట్టిన గుండెలతో, కరకు కత్తులతో, ఆశ్రమ ప్రాంగణానికి చేరుకొన్న రజాకార్లకు భగభగమండుచున్న నిప్పుల పై నీళ్ళు బోసినట్లు స్వామి వారి ప్రశాంత ఆధ్యాత్మిక భావవీచికల తరంగాలు సోకిన వెంటనే పూర్తిగా చల్లబడిపోయి వచ్చిన పనిని మరిచిపోయి స్వామివారిని సమీపించి, వారికి సాగిలపడి నమస్కరించి, మాకు ఆకలిగా నున్నది ఆహారమిడుమని వేడుకొనిరి. వెంటనే వచ్చిన వారందరిని ప్రేమాదరాలతో కూర్చుండబెట్టి ఆహారమిస్తే కమ్మగా తిని, బ్రేవు మనుచూ, పొట్టలను నిమురుకొనుచు, మీకేమీ భయము లేదనుకుంటూ వెళ్ళిపోయారు. ఈ విధంగా అనేక పర్యాయాలు దాడి చేయుటకు కత్తులు దూసిన రజాకార్లు, కమ్యూనిస్టులు నీరుగారిపోయి స్వామివారి సదుక్తులకు, ప్రేమ పూరిత వచనాలతో వారిచ్చే కమ్మని భోజనంతో కడుపులు నింపుకొని వెళ్ళిపోయిన సంఘటనలు కోకొల్లలు. ఒక్కొక్కసారి ఇటు వైపు నుండి రజాకార్లు, అటు వైపు నుండి కమ్యూనిస్టులు ఏక ముహూర్తంలో ఆశ్రమానికి చేరి, తమ వైరభావమును వీడి సహ పంక్తి భోజనాలు చేసి, స్వామి వారి మాటలు విని వెళ్ళిపోయేడివారు. అంతేకాదు స్వామివారి ప్రేమపూరిత అమృత శీకరముల వంటి ఉపదేశవాక్యములను విని తమ హింసావాదమును విడనాడి అహింసామూర్తులుగా మారిన వారెందరో కలరు. (స్వామి వారి జీవితం చరిత్ర పుటలనుండి)

రామకృష్ణ పరమహంస మాదిరిగానే సాక్షాత్తు ఈశ్వర సందర్శనం గావించుకొన్న ధన్యాత్ములు భావానంద భారతీ స్వామివారు. పలుమారులు రాధాకృష్ణుల దర్శనాలతో అలౌకికానంద తన్మయత్వాలలో మునిగితేలిన వీలాలోలురు స్వామివారు. 'సంసార సాగరాన్ని దాటి స్వామిని చేరుటకు నామస్మరణమే నావ' అన్నది స్వామి వారి సదూక్తి. కృత, శ్రేతాయుగాలలో

కఠినోపాసులకే కనిపించేవాడు భగవంతుడు. మరి ఇప్పుడో సులభమైన ‘నామస్మరణకే తన పరమపదాన్ని ఇస్తాడని సులభతరుణోపాయాన్ని సూచించారు.

‘యద్భావం తద్భవతి’ అన్న మాటను నిరూపిస్తూ సచ్చీలనద్భావ పరంపరలతో భగవదనుగ్రహాన్ని పొందవచ్చునని స్వామిభవంగా చాటుతూ ‘భావమేబలం’ అన్నారు భావానందుల వారు.

ఈ సద్భావం ఎలా కలుగుతుందంటే ‘మహాత్ములు స్ఫుర్నవేది లాంటివారు. స్ఫుర్నవేదివల్ల ఇనుము బంగారంగా మారినట్లు మహాత్ముల హస్తమస్తక సంయోగంతో పతిత జీవులు సైతం సద్భావాన్ని కలిగి తరిస్తారన్నారు. నిజంగా అలాంటి సద్భావాన్ని కలిగించే స్ఫుర్నవేది శ్రీభావానంద భారతీ స్వామివారు.

ప్రయత్నం, ప్రారబ్ధం అనే రెండింటిలో ప్రయత్నాన్ని పరమాత్మ సేవకు, ప్రారబ్ధాన్ని సంసారానికి వాడుకొమ్మని చెప్పిన స్వామివారి మాటలు అనర్థరత్నాలు, తపశ్చక్రవర్తిగా, పరిపూర్ణ జీవితానుభవ సంపన్నులుగా, అపార భక్తవాత్సల్య మూర్తిగా, కృష్ణాద్వైత సిద్ధాంత స్థాపకులైన యతీశ్వరులుగా ఈ భువిపై నడయాడిన భావానంద భారతీస్వామి 1960వ సంవత్సరం ఆగస్టునెల 10వ తేదీ శార్వరీ శ్రావణమాసం చతుర్థినాడు 60 వసంతాలను పూర్తిచేసుకుని తన చిన్మయ సచ్చిదానందలోకానికి చేరుకున్నారు.

స్వామి వారు స్థాపించిన శ్రీపాండురంగ ఆశ్రమం నేటికీ ఒక పవిత్ర తపోవనంగా అలరారుతుంది. రుక్మిణీ పాండురంగస్వాముల, శ్రీసీతారామ లక్ష్మణులు, శివపంచాయతన ఆలయాలతో క్షేత్ర పాలకుడైన ఆంజనేయస్వామి వారితో ఈ ఆశ్రమం పరమ రమణీయంగా ఉంటుంది.

ఎల్లికంటి జ్ఞానప్రసూనాశేర్

94931 12429

రజాకార్ల హింసకు బలైన బ్రాహ్మణులు

“అది 1947 -48 ప్రాంతం. అనేకమంది నాయకుల కృషి ఫలితంగా ఆంగ్లేయపాలన అంతమై ప్రజల కళ్ళలో ఆనందం పొంగి పొర్లుతున్నవేళ. తెలంగాణా మాత్రం నైజాం కబంధహస్తాల్లో మగ్గిపోతున్నది.

సర్దార్ పటేల్ వంటి నాయకుల నేతృత్వంలో యావత్ భారతదేశాన్ని ఏకీకృతం చేయ సంకల్పించారు. తెలంగాణ ప్రాంతాన్ని భారతదేశంలో కలపడం నిజాం నవాబుకు ప్రాణ సంకటమైంది. నాయకులనుండి వత్తిడి పెరగడంతో నిజాం సంస్థానంలో కుట్ర మొదలైంది. ప్రతిఫలంగా నిజాం నవాబుకు వెన్నుదన్నుగా నిలవడానికి లాతూర్ నుండి పరమ దుర్మార్గుడైన ఖాసీం రజ్వీని రప్పించారు.

ఖాసీం రజ్వీ ఆధ్వర్యంలో ఉన్న మిలిటెంట్ రజాకార్లుగా చలామణి అయ్యారు. తెలంగాణ ప్రాంతమంతా విస్తరించి ప్రజలను ఊచకోత కోశారు.

రజాకార్లు విజృంభించి గ్రామాలపై పడి దోపిడీలు మానభంగాలు హత్యలు కొనసాగిస్తున్న ఆ భయంకర వాతావరణంలో అక్కడక్కడ ప్రజలు కొందరు ధైర్యంతో ఎదురుతిరిగారు. ఆ సమయంలో నిజాం ప్రభుత్వం ప్రజలను మభ్యపెట్టడానికి శాంతి సంఘాలను ఏర్పరచి హిందువులను నమ్మింప చూసింది.

జనగాంలో ఏర్పరచిన శాంతి సంఘంలో వ్యవసాయ శాఖ సూపర్వైజర్

శ్రీశరగోపాచార్యులు, పరిశ్రమల శాఖ సూపర్ వైజర్ శ్రీయం.ఎన్. రెడ్డి గార్లను సభ్యులుగా నియమించి శాంతి సంఘాలలో హిందువులు కూడా ఉన్నారని నమ్మించారు. సభ్యత్వం ఇచ్చినా రజాకార్ల అన్యాయాలను ఎదిరించే స్వేచ్ఛ లేనేలేదు. ఒకసారి రజాకార్ల చర్యలను ఖండించినందుకు శ్రీశరగోపాచార్యులను పక్కకు తీసుకువెళ్లి జనగాం దారిలో కాల్చి చంపారు. రెడ్డిగారు మాత్రం ఓపికతో భరించి పైఅధికారులకు ఫిర్యాదు చేయగా అతనిని తుపాకీతో కాల్చేస్తామని బెదిరించి వదిలారు.

గ్రామాల్లో శాంతి సంఘాలు స్థాపించి ప్రజలకు రక్షణ కల్పిస్తామని నిజాం ప్రభుత్వం ప్రచారం చేస్తుండేది. కానీ ఆ శాంతి స్థాపన ఎంత భయంకరంగా జరుగుతుండేదో రెడ్డిగారు ప్రత్యక్షంగా చూసిన ఒక సంఘటన ద్వారా ప్రజలకు తెలియజేశారు.

ఒకరోజు రెడ్డిగారు కొడకండ్ల రంగాపూర్ దారిలో వెళుతుండగా ఒకచోట చింతచెట్టుకు ఐదు శవాలు వేలాడుతున్నాయి. ఆయన వెంటనే దగ్గర్లో ఉన్న గ్రామ ప్రజలను విచారించగా ఆ ప్రాంతం విసునూరు పోలీస్ స్టేషన్ కి ఆరు కిలోమీటర్ల దూరంలో ఉందని అయిదు శవాలు బ్రాహ్మణుల వేసని నిర్ధారణ చేశారు. అంతకు క్రిందటి రోజే ఈ ఏడుగురు బ్రాహ్మణులు శ్రాద్ధ భోజనం చేసి వస్తుంటే ఒక రజాకార్ల ముఠా ఎదురై వారందరినీ పట్టుకున్నారు. ఇందులో ఇద్దరు బ్రాహ్మణులు మాత్రం పారిపోయారు. మిగతా ఐదుగురిని ప్రభుత్వ ఏజెంట్లుగా నిర్ధారణ చేసి వరుసగా చింత చెట్టుకు వేలాడదీసి ఐదుగురికి ఉరివేశారు.

శవాలు జుగుప్సాకరంగా భయంకరంగా ఉన్నాయి. శవాల చేతులకు కట్టిన లావటి తాడు కాలకుండా కింద మంటలు పెట్టారు. ఆ మంటల్లో కాలి బ్రాహ్మణులు ప్రాణాలు వదిలారు. మిగతా హిందువులకు గుణపాఠం కావాలని ఆ శవాలను అక్కడే వదిలివెళ్లారు. అందులో ముగ్గురు నడుములకు వెండి మొలతాళ్ళు ఉన్నాయి. అవి కాలి వంకరపోయాయి. వాళ్లకు సంభావనగా

లభించిన వెండి రూపాయలు నల్లగా మాడి బూడిదలో దొరికాయి. కట్టుకున్న ధోవతులు కాలి శవాలు నల్లగా మసకబారి భయంకరంగా కనపడుతున్న అమానుషమైన దృశ్యం చూసి ప్రజలు వణికిపోయారు.

ఎలాంటి దయాదాక్షిణ్యాలు లేని రజాకార్ల రాక్షస కృత్యాలు భయానకం కలిగించేవి. ఆడవాళ్ళ ముక్కు పోగులు చెవుల కమ్మలు లాగే దేహం రక్తసిక్తమైన పట్టించుకునేవారు. వద్దని చెప్పిన హిందువులను నిర్దాక్షిణ్యంగా కాల్చి పారేశారు.

రజాకార్లు హిందుత్వాన్ని అణచివేసే ధోరణిలో హింసాకాండను జరిపారు. మానసికంగా ప్రతిహిందువులో హిందుత్వ భావనలున్నా, ప్రత్యక్షంగా కట్టుబొట్టు కనిపించేది బ్రాహ్మణులలో కనుక బ్రాహ్మణులను కిరాతకంగా హింసించారు రజాకార్లు. ఇల్లిల్లు తిరిగి పైశాచికంగా ఆడవారిని హింసించేవారు. మగవారిని నిర్దాక్షిణ్యముగా చంపేవారు.

జనగామ ప్రాంతంలో జీడికల్ ఒక గ్రామం. అక్కడ బ్రాహ్మణ కుటుంబంలో తండ్రి వడ్డీచర్ల శ్రీరామయ్య గారు, కొడుకు వడ్డీచర్ల శేషయ్య గార్లు మధ్యాహ్నం వేళ భోజనంచేస్తూ, చివరగా పెరుగన్నం తింటుంటే రజాకార్లు కాల్చిపారేశారు. ఉదయమంతా రజాకార్లు బీభత్సమ్ చేయగా, రాత్రిళ్ళు కమ్యూనిస్టులు తిరిగేవారు. కమ్యూనిస్టులతో ఎవరైనా సాన్నిహిత్యంగా వున్నా, మాట్లాడినా, వారికి ఎవరైనా సహాయపడినా పసిగట్టి తెల్లారి రజాకార్లు హింసించేవారు.

మానాన్నగారు (గంగు వెంకట రాజయ్యశర్మగారు) ఎక్కువగా ఎర్రని శాలువా ధరించేవారు. ఆరోజుల్లో జనగామ నుండి వడ్లకొండ దారిలో పౌరహిత్యానికి వెళ్లి సత్యనారాయణ వ్రతంచేయించి వస్తుంటే రైల్వేస్టేషన్లో రజాకార్లు చుట్టుముట్టారు. కమ్యూనిస్టుని భావించి, కొంతసేపు ప్రశ్నలతో వేధించారు. యింకతనపని అయిపోయిందనుకున్నాడు. చేతి సంచిలో ఏముంది అని లాక్కుని కొబ్బరి, సత్యనారాయణ ప్రసాదం గుంజుకుని పంపారు. ఎంతటివాడైనా ఆకలికి లొంగవలసిందే కదా! ఆనాటి చరిత్రను కథలు కథలుగా చెప్పేవారు మా నాయన. రజాకార్ల చేతిలో చావకుండా తనను సత్యనారాయణ

స్వామి కాపాడాడు అనేవాడు.

రజాకార్లు మరీ విజృంభించి న వేళ జనగామ చుట్టుపక్కల ఉన్న బ్రాహ్మణ కుటుంబాలు స్వంత ఊళ్లను, ఆసిపాస్తులనీ వదిలేసి వలసపోయారు. నవాబుపేటలో మాది పెద్దయిల్లు. మా నాయన చాలా ధైర్య సాహసాలున్న వ్యక్తి. ఏదైనా తరుణోపాయం చెప్తాడని చాలామంది బంధువులు కుటుంబంతో వచ్చి మా ఇంట చేరారు. నేటిలాగా సంపాదించే మార్గాలు సరిగాలేక అందరూ కలిసి గుడివాడకు, రాజమండ్రికి బ్రతుకు తెరువుకోసం వెళ్ళి, సైనికచర్య తర్వాత ఊర్లు చేరారు. అందరి మెడల్లో ఉన్న బంగారం మా నాయనకిచ్చి కాపాడమన్నారు. అన్ని ఒక పెట్టెలో పెట్టి మంచినీళ్ల బావిలో వేసి వచ్చాక ఎవరి నగలు వారు తీసుకున్నారు. ఈ సంఘటనలన్నీ కళ్ళకు కట్టినట్లుగా చెప్పేవారు.

ఇల్లు, గొడ్డు, గోదా పాడైపోతాయని కొందరు ప్రాణాలకు తెగించి ఇండ్లలో వున్నా, ఉదయమంతా తొందరగా ఏదో కడుపు నింపుకుని పొలాలదగ్గర, యిండ్ల వెనుక పిడకల గూళ్లలో దాచుకుని ప్రాణాలు కాపాడుకున్నారు. ముసలి వాళ్ళుంటే రజాకార్లు వాళ్ళను భయపెట్టి తిండి పదార్థాలు చేయించుకుని తినేవారు. ప్రాణాలు కోల్పోయేవాళ్ళు కోల్పోగా యిలా సంసారాలు విచ్చిన్నమై, చెట్టుకొకరు, పుట్టకొకరై కొందరు ప్రాణాలు నిలబెట్టుకున్నారు.

రక్తసిక్తమైన తెలంగాణ

1948 సెప్టెంబర్, 13 వరకు రజాకార్ల దుర్మార్గాన్ని హైదరాబాద్ సంస్థానం భరించక తప్పలేదు. భారత ప్రభుత్వానికి సహకరిస్తే నిలువునా ప్రాణాలు తీస్తామని హైదరాబాద్ సంస్థానంలోని ప్రజలకు రజాకార్లు బెదిరించారు. దాదాపుగా 32 వేల మంది స్థానికులు ప్రాణభయంతో తలదాచుకున్నారు.

ఆఖరి నిజాం సెప్టెంబర్ 17న హైదరాబాద్ సంస్థానాన్ని వదిలేసి లొంగి పోవడంతో భారత ప్రభుత్వం స్వాధీనం చేసుకుంది. రజాకార్ల సైన్యంలోని చాలామంది పాకిస్థాన్కు పారిపోయారు. కొందరు ఇక్కడే మిగిలిపోయారు. గడ్డాలు మీసాలు తీసివేసి హిందువులలో కలిసి ప్రాణాలు దక్కించుకున్నారు. ★

లక్ష్మణ్ సుధాకర్

9849685002

భయమెరుగని కలం యోధుడు షోయబుల్లా ఖాన్

నిజాం నిరంకుశ రజాకార్ల పాలనలో అణగారిన మానవ హక్కులకు అక్షర గొంతుకను అందించినవాడు షోయబుల్లా ఖాన్.

రజాకార్ల రాక్షస చర్యలపై కలం ద్వారా కన్నెర్ర చేసిన ధీరుడు షోయబ్. పదునైన అక్షరముతో నిజాం నిరంకుశ చర్యలను చీల్చి చెండాడిన తొలితరం ప్రజాపాత్రికేయుడు షోయబుల్లా ఖాన్.

1920 అక్టోబర్ 17న మహమ్మద్ హబీబుల్లా ఖాన్-లయహున్నీసా బేగం దంపతులకు షోయబుల్లా ఖాన్ నేటి ఖమ్మం జిల్లాలోని సుబ్లేడ్ గ్రామం.

బాల్యం నుండే షోయబ్ కు గాంధీజీ సిద్ధాంతాలపై మక్కువ ఉండేది. ఆయన రచనలు ఎక్కడ దొరికిన చదివేవాడు. గాంధీజీ పట్ల ప్రభావితుడైన షోయబుల్లా ఖాన్ హైదరాబాద్ నిజాం రాజ్యం స్వతంత్ర భారత దేశంలో విలీనం కావాలని ఆశించాడు. జాతీయవాదిగా, గాంధీ మార్గాన్ని అనుసరించాడు. ఆయనకు అజ్మల్ ఉన్నీసా బేగం తో వివాహం జరిగింది. ఈ దంపతులకు ఇద్దరు కుమార్తెలు.

ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం నుండి బి.ఎ జర్నలిజంలో డిగ్రీ పూర్తి

జననం:
1920
ఆక్టోబర్ 17
మరణం:
1948
ఆగస్టు 22

చేశాక ఆయన పాత్రికేయ వృత్తిని ఎంచుకున్నాడు. మొదట్లో ‘తేజ్’ అనే ఉర్దూ పత్రికలో సబ్ ఎడిటర్ గా చేరాడు. ఆ పత్రికలో నిజాం అరాచకాలను బహిర్గతం చేస్తూ వార్తలు రాసేవాడు. దీంతో ముస్లిం యువత కూడా షోయబ్ వ్యాసాల పట్ల ఆకర్షితులవడం మొదలుపెట్టారు. ఇది సహించని నిజాం పాలకులు ఆ పత్రికను నిషేధించారు.

ఆ తరువాత స్వతంత్ర సమరయోధుడు మందుముల నరసింహారావు నడుపుతున్న “రయ్యత్” అనే ఉర్దూ పత్రికలో చేరి తన వ్యాసాలు, వార్తల ద్వారా నిజాం నిరంకుశత్వాన్ని ఎండ కట్టడం ప్రారంభించాడు.

దీంతో రజాకార్లు ఆయనను బెదిరించటం ప్రారంభించారు. ప్రవర్తన మార్చుకో మంటూ ఖాసీం రజ్వీ నుండి బెదిరింపు లేఖ కూడా వచ్చింది. ఆయన ఏమీ చేయలేక నిజాం ప్రభుత్వం చివరికి రయ్యత్ పత్రికను కూడా నిషేధించింది.

ఏ మాత్రం నిరాశ పడకుండా షోయబ్ తన కలం పోరాటాన్ని ఆపకూడదు

అని నిశ్చయించుకున్నాడు. తల్లి, భార్య మెడలోని బంగారు నగలు అమ్మి తానే స్వయంగా “ఇమ్రోజ్” అనే ఉర్దూ దిన పత్రికను 1947 నవంబర్ 15న ప్రారంభించాడు. అప్పటికే భారత్ కు స్వాతంత్రం వచ్చింది, కానీ హైదరాబాద్ సంస్థానం మాత్రం భారతదేశంలో విలీనం కాలేదు. రోజురోజుకు రజాకార్ల ఆగడాలు, రాక్షస కృత్యాలు నిజాం సంస్థానంలో ఎక్కువైపోయాయి. అమాయక ప్రజలను ఊచకోత కోయడం ప్రారంభించారు. నిజాం పాలనలో హైదరాబాద్ సర్వ నాశనం అవుతున్నదని, స్వతంత్ర భారతావనిలో హైదరాబాద్ సంస్థానం విలీనం చేయాలని కోరుతూ ప్రతిరోజు తన పత్రికలో వార్తలు, వ్యాసాలు, ప్రముఖుల అభిప్రాయాలు ప్రముఖంగా రాయడం ప్రారంభించాడు.

నిజాం నవాబు, రజాకార్ల నాయకుడు ఖాసిం రజ్వీ చేతిలో కీలుబొమ్మ అయ్యాడని రాశాడు. నిజాం ప్రభువు నిరంకుశ పాలన మీద, రజాకార్ల మతోన్మాదంపైనా విస్తృతంగా వార్తలు రాయడం మొదలుపెట్టాడు. దీంతో ప్రజల పత్రికగా ఇమ్రోజ్ కు మంచి గుర్తింపు వచ్చింది. నిజాం వ్యతిరేక వార్తలు వస్తుండటంతో నిజాం ప్రభుత్వం సెన్సార్‌షిప్ పరిధిలోకి పత్రికను తెచ్చింది. న్యూస్ ప్రింట్ ను తగ్గించి ఇబ్బంది పెట్టడం ప్రారంభించింది. భయం లేకుండా రాస్తున్న వార్తలను ఎంత సెన్సార్ చేసినా షోయబ్ మాత్రం వెనక్కి తగ్గలేదు. నిజాం సంస్థానంలోని మెజారిటీ ప్రజలు స్వతంత్ర భారత్ లో విలీనం కావడానికి మొగ్గుచూపుతున్నారని ఆయన తన సంపాదకీయాలలో రాయడం ప్రారంభించాడు. ఇది నిజాం ప్రభుత్వం మరీ ముఖ్యంగా రజాకార్ల నాయకుడు ఖాసిం రజ్వీకీ నచ్చలేదు. నిజాంకు వ్యతిరేకంగా వార్తలు రాసే వారిని వదిలిపెట్టనని ఖాసిం రజ్వీ ప్రకటనచేసినా షోయబ్ భయపడలేదు.

1948 ఆగస్టు 19న హైదరాబాద్ లో జమ్మద్ మహల్ సినిమా టాకీస్ లో జరిగిన ముస్లింల సభలో రజాకార్ల నేత ఖాసిం రజ్వీ మాట్లాడుతూ నిజాం సంస్థానం భారత్ లో విలీనం కావాలని వార్తలు రాస్తున్న వారి చేతులు నరికి వేయాలని పిలుపునిచ్చాడు. ఈ పిలుపు అందుకున్న రజాకార్లు కొందరు షోయబ్

అంతానికి పథక రచన చేశారు.

ఇమ్రోజ్ పత్రిక కార్యాలయం కాచిగూడలోని బూర్గుల రామకృష్ణారావు ఇంట్లో ఉండేది. అక్కడికి దగ్గరలోని లింగంపల్లిలో ఇల్లు ఉండేది. షోయబ్‌కు బెదిరింపు ఫోన్‌కాల్స్ వస్తుండటంతో జాగ్రత్తగా ఉండమని హెచ్చరిస్తూ ఉండేవాడు.

1948 ఆగస్టు 21న షోయబుల్లాఖాన్ అర్ధరాత్రి ఒంటిగంటకు పని ముగించుకుని కాచిగూడ లోని పత్రికా కార్యాలయం నుండి ఇంటికి బయలుదేరాడు.

బావమరిది మహమ్మద్ ఇస్మాయిల్ ఖాన్ ఆయనతో పాటు ఉన్నాడు. బూర్గుల సోదరుడి కుమారుడు బూర్గుల నర్సింగరావు షోయబ్ కార్యాలయం నుండి బయటకు పంపి గేటు మూసి ఇంట్లోకి వెళ్ళిపోయాడు.

అతను అటు వెళ్ళగానే బయట తుపాకుల మోత వినిపించింది. నరసింగ రావు వెంటనే గేట్ తీసుకుని బయటకు వచ్చి చూసేసరికి రక్తపుమడుగులో షోయబుల్లాఖాన్ పడి ఉన్నాడు. ఆయన కుడి చేయి తెగి రోడ్డు మీదపడి ఉంది. ఎడమ భుజంపై బుల్లెట్లు దూసుకపోయాయి. ఆయన వెంట ఉన్న ఆయన బావమరిది ఎడమ చేయిని కూడా దుండగులు నరికివేశారు. ఇద్దరిని వెంటనే ఉస్మానియా ఆసుపత్రికి తీసుకు వెళ్ళినా బ్రతికించుకో లేకపోయారు. అబ్దుల్ మునీమ్ ఖాన్ రజాకార్లతో కలిసి ఈ హత్య చేశాడని తెలిసినా నిజాం ప్రభుత్వం ఏ చర్య తీసుకోలేదు.

హైదరాబాద్ విముక్తి కోసం అహర్నిశలు కృషి చేసిన గొప్ప దేశ భక్తుడు, జాతీయవాది, భయమెరుగని జర్నలిస్టు షోయబుల్లాఖాన్ 28 ఏళ్లకే 1948 ఆగస్టు 22న తెల్లవారుజామున వీరమరణం పొందాడు. నిజాలను నిర్భయంగా రాసి రజాకార్ల చేతిలో బలైన పాత్రికేయుడు షోయబుల్లాఖాన్.

లక్ష్మణ్ సుధాకర్

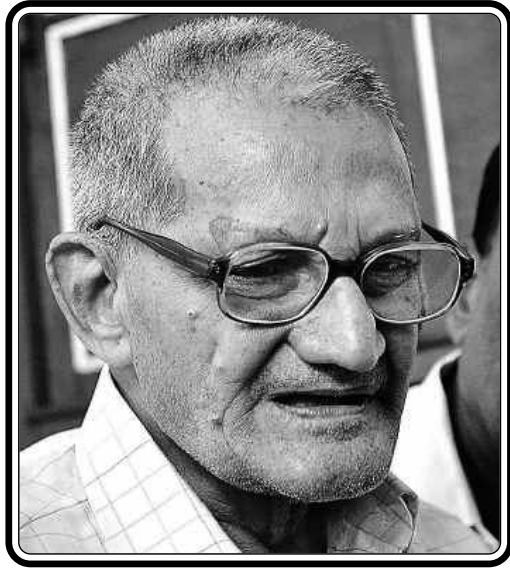
9849685002

ఆంధ్ర భగత్ సింగ్ నారాయణరావు పవార్

భారతదేశానికి స్వాతంత్ర్యం వచ్చినా తాను భారత్ యూనియన్‌లో విలీనం కానని స్వతంత్ర దేశంగా ఉంటానని భీష్మించుకు కూర్చొని లక్షలాది మంది హిందువులను వూచకోత కోయించిన నిజాం మీర్ ఉస్మాన్ అలీ ఖాన్‌పై బాంబు విసిరి అంతమొందించాలని ప్రయత్నించిన “తెలంగాణ భగత్ సింగ్” నారాయణరావు పవార్.

నారాయణరావు పవార్ 1926 అక్టోబర్ 3న వరంగల్ నగరంలో జన్మించారు. చిన్నతనంలోనే తల్లి మరణించింది. నారాయణ రావు తండ్రి పండరినాథ్ రావు బీదర్ జిల్లాలోని సౌలదాబ్ గ్రామం నుండి 1900 సంవత్సరంలో బ్రతుకు తెరువు కోసం వరంగల్ వచ్చి అక్కడ నిర్మాణమవుతున్న రైలు మార్గంలో కూలీగా చేరి ముఖద్దంగా పదోన్నతి పొందాడు. చిన్నతనములో నుండే నారాయణరావు పవార్‌కు స్వేచ్ఛా భావాలు ఎక్కువ. ఆర్య సమాజ సంస్కరణ వాద ఉద్యమాలు నారాయణరావు పవార్‌ను ప్రభావితం చేశాయి. 1944లో ఇంటర్మీడియట్ పాస్ అయ్యాక కొన్ని రోజులపాటు రేషన్ డిపార్ట్మెంట్లో ఉద్యోగంలో చేరి ‘లా’ కోర్సు చేయడానికి హైదరాబాద్‌కు వెళ్ళాడు. హైదరాబాదులో హిందువులపై విచ్చలవిడిగా కొనసాగుతున్న అత్యాచారాలు

జననం:
1926
అక్టోబర్ 26
మరణం:
2010
డిసెంబర్ 12

చూసి దాన్ని ఎదుర్కోవాలని ఆలోచనలు చేశారు. యువకులందరినీ సమీకరించి “యువ క్రాంతి దళ” అనే సంస్థను ఏర్పాటు చేసి రాచరికంలో బందీ అయిన హైదరాబాద్ సంస్థానాన్ని విమోచనం చేయాలని ప్రణాళికలు రచించాడు. సుభాష్ చంద్రబోస్ ఉపన్యాసాలు, నినాదాలతో ఆయన ప్రభావితమయ్యాడు. నిజాం విమోచన ఉద్యమం లేవదీయాలని హైదరాబాదులో ప్రయత్నిస్తున్న బాలకిషన్ అనే యువకుడితో నారాయణ రావు పవార్‌కు పరిచయం ఏర్పడింది. అతని దగ్గరే పవార్ విప్లవకారులకు సంబంధించిన సాహిత్యాన్ని చదివాడు.

‘లా’ కోర్సు ప్రాక్టీస్ చేయడానికి గాను ప్రతిరోజు హైకోర్టుకు వెళ్తుండేవాడు. ఒకసారి నిజాం నయాపూల్ నుండి కారులో వెళ్తుండగా చూశాడు. ప్రతిరోజు నిజాం దారుల్ షిఫాలోని తన తల్లి సమాధిని సందర్శించి వస్తాడు అన్న విషయం తెలుసుకున్నాడు. ఈ అవకాశాన్ని ఉపయోగించుకుని నిజామును చంపాలని నారాయణరావు పవార్ నిశ్చయించుకున్నాడు. నిజాం హత్య వల్ల అతని ఇద్దరు కొడుకుల్లో అధికారం కొరకు ఘర్షణ జరగవచ్చని అప్పుడు తప్పనిసరిగా కేంద్ర ప్రభుత్వం జోక్యం చేసుకొని హైదరాబాద్ సంస్థానాన్ని భారత్

యూనియన్‌లో విలీనం చేసుకుంటుందని భావించాడు. తమలాగే ఆలోచిస్తున్న దేవయ్య ఆర్య, భీష్మ దేవ్ ఆర్య, అనే యువకులతో నారాయణ రావు పవార్‌కు పరిచయమైంది.

నారాయణ రావు పవార్, బాలకిషన్ తమ విప్లవ సహచరులను సమీకరించి నిజాం వ్యతిరేక కార్యక్రమాలు చేయాలని నిర్ణయించుకున్నారు. నిజాం రైల్వేలో మాజీ కో-ఆఫీసర్ అయిన నారాయణస్వామి, గన్ ఫౌండ్రీకి చెందిన విశ్వనాథ్, రెడ్డి పోచనాథ్, గంగారాం, పాలంకోల్, జగదీష్ తదితర సహచరులతో కలిసి మొట్టమొదటి ప్రయోగంగా నిజాం సైనిక దళానికి చెందిన రిజర్వ్ పోలీస్ అశ్వీకదళం ఉన్న పేటల బురుజు దగ్గర ప్రాంతాన్ని ధ్వంసం చేయాలని నిర్ణయించుకున్నారు. పథకం ప్రకారం నిర్ణీత స్థలంలో నారాయణరావు, గంగారాంలు వెళ్లి టైం బాంబు పెట్టి వచ్చారు. రాత్రి రెండు గంటలకు టైం బాంబు పేలింది. నిజాం ప్రభుత్వానికి వేలాది రూపాయల ఆస్తి నష్టం జరిగింది. గుర్రాలు కాలిపోయాయి. నిజాం గూఢచారులు ఎంత ప్రయత్నించినా గాని ఎవరూ పట్టుబడలేదు. ఇది వారు సాధించిన ప్రథమ విజయం.

ఈ సంఘటన తర్వాత బృందం మరో పథకాన్ని రచించింది. హైదరాబాద్ సంస్థానంలో హిందువులను అణిచివేయడానికి నిజాం ఇరుగు, పొరుగు రాష్ట్రాల నుండి వేలాదిమంది ముస్లింలను ప్రత్యేక రైళ్ల ద్వారా హైదరాబాద్ తీసుకువస్తున్నాడు. వీరిని తరలించే రైలును పేల్చడం వల్ల వారిలో భయం కలిగి వారు రావడం మానేస్తారని ఈ బృందం భావించింది. లోకో ఆఫీసులో పనిచేస్తున్న నారాయణస్వామి, విశ్వనాథ్‌ల సహాయంతో పరికరాలు సంపాదించారు. ఫుట్‌కేసర్-మౌలాలి స్టేషన్ల మధ్య ఒక చోటును ఎన్నుకొని రెండు గంటలు కష్టపడి రైల్వే ట్రాక్ ఫిష్ ప్లేట్లను తొలగించారు. పక్కనే ఉన్న పొదలో దాక్కుని నారాయణరావు పవార్, నారాయణ స్వామి, విశ్వనాథ్‌లు రైలు కోసం ఎదురు చూస్తున్నారు. అప్పుడే ఇద్దరు లైన్‌మెన్లు ట్రాక్ చెక్ చేసుకుంటూ వచ్చి ఫిష్ ప్లేట్లు తొలగించడం చూసి, ముందుకు వెళ్లి వచ్చే

రైలు నిలిపివేశారు. దీంతో ఆ కార్యక్రమం విఫలమైంది.

ద్విజాతి సిద్ధాంతానికి రూపకల్పన చేసి భారతదేశం ముక్కలై పాకిస్తాన్ ఏర్పడేలా చేసిన ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం ప్రొఫెసర్ డాక్టర్ సయ్యద్ అబ్దుల్ లతీఫ్‌ను ఎలాగైనా చంపాలని పవార్ నిర్ణయించుకొని ఆయన ఇంటికి రివాల్వర్ పట్టుకొని ముస్లిం వేషంలో అప్టల్ హుస్సేన్ అనే పేరుతో వెళ్ళాడు. కానీ అక్కడ చాలామంది ఉండటంతో ఆ ప్రయత్నం సఫలం కాలేదు.

ఎలాగైనా నిజాంను చంపాలని నారాయణ రావు పవార్ నిర్ణయించుకుని తన మిత్రులైన దేవయ్య ఆర్య, భీష్మ ఆర్యతో ప్రణాళిక రచించాడు. రెడ్డి పోచ్ నాథ్ ద్వారా ఒక చేతి బాంబును సమీకరించుకున్నారు. ఆర్య సమాజ్ నాయకులు పండిత నరేంద్రజీ శత్రువులను ఎదుర్కోవడానికి ఆత్మరక్షణ కోసం ఇచ్చే బాంబులను తెచ్చుకున్నారు. షోలాపూర్‌లో రాజగోపాల్ అనే అతడు నిర్వాసితుల శిబిరం నిర్వహిస్తుండేవాడు. కొండా లక్ష్మణ్ బాపూజీ ఆర్థిక సహాయంతో అక్కడికి వెళ్లి మూడు బాంబులు, రెండు రివాల్వర్లు సంపాదించుకుని ఈ బృందం హైదరాబాద్‌కు తిరిగి వచ్చింది. నిజాంపై దాడి చేసే తేదీ, సమయం నిర్ణయించు కున్నారు. నిజాంపై మొదట నారాయణరావు పవార్ బాంబు విసిరి చంపాలని, ఒకవేళ అది తప్పితే సమీపంలో ఉన్న గంగారం దాడి చేయాలని, అది కూడా తప్పితే మరికొద్ది దూరంలో ఉన్న జగదీష్ దాడిచేసి చంపాలని నిర్ణయించుకున్నారు. వారు ముగ్గురు రక్తంతో ప్రతిజ్ఞ పత్రాలు రాసి సంతకాలు చేసుకున్నారు.

1947 డిసెంబర్ 4న సాయంత్రం నాలుగు గంటలకు కింగ్ కోటి రోడ్డు నుండి నిజాం కారు బయలుదేరి ఆల్ సెయింట్స్ హై స్కూల్ దగ్గరికి రాగానే గుంపులో నిలబడి ఉన్న నారాయణరావు పవార్ కారు దగ్గరికి పరిగెత్తి తన చేతిలో ఉన్న బాంబును బలంగా విసిరివేసాడు. అయితే ఆయన విసిరిన బాంబు నిజాం మీద పడకుండా కారు తలుపుకు తాకి రోడ్డు మీదపడి పేలిపోయింది. ఆ పేలుడు ధాటికి పక్కనే ఉన్న ఒక ముగ్గురు గాయపడ్డారు. నారాయణ రావు పవార్ చేతిలో ఉన్న సంచిలో నుండి మరొక బాంబు తీసి

వేయబోగా అక్కడ ఉన్నటువంటి పోలీసులు ఆయన మీదపడి చేతులు విరిచి పట్టుకుని, విపరీతంగా కొడుతూ బంధించి వేశారు. బాంబు పేలిన శబ్దం విన్న మిగతా సభ్యులు నిజాం మరణించాడని భావించి అక్కడి నుండి పారిపోయారు. నిజాం పోలీసులు పవార్‌ను పోలీస్ స్టేషన్‌లో నిర్బంధించి అమానుషంగా కొట్టడం ప్రారంభించారు. కుట్ర వివరాలు చెప్పమని అతి కిరాతకంగా హింసించారు. ఆయన మాత్రం నోరు విప్పలేదు. ఆ తర్వాత నిజాం పోలీసులు పవార్ సహచరులలో గంగారామ్‌ను అరెస్టు చేశారు. జగదీష్, బాలకిషన్ మాత్రం తప్పించుకొని వెళ్లి పోగలిగారు. బాలకిషన్ తండ్రిని అరెస్టు చేశారు. బాంబు విసిరిన ప్రాంతంలో దొరికిన ఒక సైకిల్ ఆధారంగా వీరి ఆచూకీ కనిపెట్టారు నిజాం పోలీసులు. కోర్టులో విచారణ జరిగింది. తన కేసును తానే స్వయంగా వాదించుకున్నాడు పవార్. చివరికి పవార్‌కు ఉరిశిక్ష, గంగారామ్‌కు యావజ్జీవ కారాగార శిక్ష విధించింది కోర్టు. 1948 సెప్టెంబర్ 10వ తేదీన పవార్‌కు ఉరి శిక్ష అమలు చేయాలని తీర్పు ఇచ్చింది.

హైదరాబాద్ సంస్థానంలో శాంతిభద్రతల రక్షణ కోసం కేంద్ర ప్రభుత్వం 1948 సెప్టెంబర్ 17వ తేదీన ఆపరేషన్ పోలో పేరుతో కేంద్ర ప్రభుత్వం పోలీసు చర్య చేపట్టి, హైదరాబాద్ సంస్థానాన్ని భారత్ యూనియన్లో విలీనం చేయడంతో నారాయణ రావు పవార్ ప్రాణాలు దక్కాయి. ఆ తర్వాత 1949 ఆగస్టు 10న నారాయణరావు పవార్, గంగారామ్‌ను విడుదల చేశారు. విడుదలయ్యాక పవార్ విద్యుత్ శాఖలో క్లర్క్‌గా ఉద్యోగం సంపాదించాడు. ఆయన పేరు పోలీస్ బ్లాక్ లిస్టులో ఉందని 45 రోజుల తర్వాత ఆయనను ఉద్యోగంలో నుంచి తొలగించి వేశారు. అనాటి ప్రభుత్వం చాలామంది దేశ భక్తుల పట్ల ఈ విధంగానే వ్యవహరించింది.

నిజాంపై బాంబు విసిరి ఆంధ్ర భగత్ సింగ్‌గా పేరు తెచ్చుకున్న నారాయణ రావు పవార్ వృద్ధాప్యం కారణంగా 2010 డిసెంబర్ 10న కన్నుమూశారు. చరిత్రలో మాత్రం ఆయనకు తగిన ప్రాధాన్యత లభించలేదు.

ఆచార్య టి. గౌరీశంకర్

94409 69130

ఆర్య సమాజం నాయకులు పండిట్ రాజరత్నాచార్యులు

అనాటి హైదరాబాదు సంస్థానాన్ని పరిపాలించిన నిజాం ప్రభువులలో ఏడవ నిజాం అయిన మీర్ ఉస్మాన్ అలీఖాన్ నిరంకుశునిగా, కరడు గట్టిన మతోన్మాదిగా పేరు పొందాడు. పౌర హక్కులను తన ఉక్కుపాదాలతో నిర్దాక్షిణ్యంగా తొక్కి వేశాడు. ప్రజల స్వేచ్ఛను వాక్ స్వాతంత్ర్యాన్ని అతి కిరాతకంగా హరించి వేశాడు. ఇక్కడ తన ఆధిపత్యాన్ని సుస్థిర పరచుకోవడానికి పశ్చిమాసియా దేశాలలోని ఇస్లాం రాజులతో స్నేహబాంధవ్యాలను పెంపు చేసుకొన్నాడు. బ్రిటిష్ పాలకులతో సఖ్యతను కలిగివున్నాడు. ఇక తను ఆడిందే ఆటగా, పాడిందే పాటగా హైదరాబాదు సంస్థానంలో నిరంకుశ పాలనను కొనసాగించాడు.

ఇందుకు మతాన్ని, భాషను ఆయుధాలుగా వాడుకొన్నాడు. అత్యధిక శాతం ప్రజలు మాట్లాడే తెలుగు భాషను అణచివేసి, కేవలం పదిశాతం మంది ప్రజలు మాట్లాడే ఉర్దూ భాషను అధికార భాషగా, బోధనా భాషగా ప్రజలపై బలవంతంగా రుద్దాడు. పెద్ద ఎత్తున మతం మార్పిడులకు పూనుకొన్నాడు. ఈ దురంతాలకు హిందువులు ముఖ్యంగా దళితులు బలయ్యారు. ఇటువంటి దుర్భర పరిస్థితుల

నుంచి హిందువులను కాపాడి, హైందవ ధర్మాన్ని సముద్ధరించడానికి తెలుగు భాషను పరిరక్షించుకోవడానికి కొందరు మహావ్యక్తులు, మహానుభావులు, మహాపురుషులు పూనుకొని, నడుం బిగించి, ముందుకు నడిచారు. కొన్ని సంస్థలు ఆవిర్భవించి సంఘ సంస్కరణలు చేపట్టాయి. అటువంటి సంస్థలలో 'ఆర్య సమాజం' ప్రముఖంగా ఎన్నదగినది.

భారతదేశంలోకి ప్రవేశించిన బ్రిటిష్ పాలకులు తమ మతాన్ని, భాషను, సంస్కృతిని విస్తృతంగా ప్రచారం చేస్తూ, భారతీయ సంస్కృతిని అవమానింప సాగారు. ఇక్కడి ప్రజల పట్ల చులకన భావంతో తమ బానిసలుగా చేసుకోసాగారు. హైందవ మతంలోని చాతుర్వర్ణ వ్యవస్థను అడ్డుపెట్టుకొని, హిందువుల నడుమ అంతఃకలహాలను రెచ్చగొట్టి, వారిని విడదీసి నిర్వీర్యం చేయసాగారు. భారతీయాత్మను గొంతు నులిమి చంపడానికి బ్రిటిష్ వారు చేస్తున్న కుట్రను భగ్నం చేసి, భారతీయ ఆర్ష ధర్మాన్ని, హైందవ సనాతన సంప్రదాయాన్ని నిలబెట్టుకోవడానికి ఉత్తర భారతదేశంలో స్వామి దయానంద సరస్వతి 'ఆర్య సమాజా'న్ని స్థాపించారు. దీని ద్వారా హిందువులను సంఘటిత పరచి, వారిలో చైతన్యాన్ని రగిలించారు. కుల రహితమైన హైందవ సమాజాన్ని నెలకొల్పడానికి కృషి చేశారు. వైదిక పద్ధతిలో యజ్ఞ యాగాలను నిర్వహించారు. విగ్రహారాధనను, చాతుర్వర్ణ వ్యవస్థను నిరసించారు. హిందూ ధర్మం పాటించే ప్రతి ఒక్కరు ఒకే కుటుంబానికి చెందిన వారనే నినాదాన్ని దేశ వ్యాప్తం చేశారు.

ఆ రకంగా హైదరాబాదులో 1892లో 'ఆర్య సమాజం' స్థాపించబడింది. దీనిని ఇక్కడ దయానంద సరస్వతి ప్రారంభించారు. వినాయక్ రావు విద్యాలంకార్, పండిట్ నరేంద్రజీ, దెల్వీ శ్యాంలాల్ జీ, వేద ప్రకాశ్, ధర్మప్రకాశ్ వంటి నాయకులు, కార్యకర్తలు, తమ ప్రాణాలను పణంగా పెట్టి తెలంగాణలో 'ఆర్య సమాజ్' పరివ్యాప్తికి నిర్విరామ కృషి చేశారు. కోరట్కూర్ కుటుంబం తమ సర్వస్వాన్ని ఆర్య సమాజం అభివృద్ధి కోసం ధారపోసింది. మరాఠ్వాడ, కర్ణాటకలోని కొన్ని భాగాలు, తెలంగాణ - ఈ మూడు ప్రాంతాలు కలిసి

అనాటి హైదరాబాదు సంస్థానం ఉండేది. ఈ సంస్థానంలోని అన్ని ప్రాంతాలకు ఆర్య సమాజం శాఖలు విస్తరించాయి. హిందువులందరినీ ఏకం చేసి, ఒక తిరుగులేని శక్తిగా రూపొందించాయి. విద్యా వ్యాప్తి కోసం కేశవ మెమోరియల్ పాఠశాల, హిందీ మహావిద్యాలయ వంటి విద్యా సంస్థలు వెలిశాయి. ప్రజలను విద్యావంతులుగా తీర్చిదిద్ది, జ్ఞానార్జనకు తోడ్పడ్డాయి. విద్యవల్ల వివేకం, విజ్ఞానం పెరుగుతుంది. తమకు జరుగుతున్న అన్యాయం పట్ల స్పృహ కలుగుతుంది. తద్వారా ప్రశ్నించే తత్వం మొదలవుతుంది. అది ధిక్కార స్వరంగా మారి నిరంకుశ పాలనాధికారానికి చరమ గీతం పాడుతుంది.

ఈ విధంగా హైదరాబాదులో చెలరేగిన ఆర్య సమాజోద్యమంలో క్రియాశీలకమైన పాత్రను పోషించిన నాయకులలో పండిట్ దూల్ పేట రాజరత్నాచార్యులు ప్రముఖంగా పేర్కొనదగిన వారు. వీరు 1988 డిసెంబర్ 6వ తేదీని హైదరాబాదులో జన్మించారు. బహుశా హైదరాబాదులోని దూల్ పేట ప్రాంతంలో జన్మించినందు వల్ల, ఆ ప్రాంతమే ఇంటి పేరుగా మారి ఉంటుందేమో. ప్రాంతాల పేర్లు, ఊళ్ళ పేర్లు ఇంటి పేర్లుగా ఉండడం తెలుగు కుటుంబాలలో పరిపాటి. మా నాన్నగారు, తాతగారు తురుఫ్ బజారులో ఉండేవారు. కాబట్టి అది మా ఇంటి పేరుగా మారిందంటారు. హైదరాబాదు లకు దూల్ పేట ప్రాంతం గురించి బాగా తెలిసే ఉంటుంది. బహుశా దీని పేరు ధూలిపేట అయి ఉంటుంది. దాని అపభ్రంశ రూపమే ‘దూల్ పేట్’ కావచ్చు.

రాజరత్నాచార్యుల వారు సంప్రదాయ విశ్వ బ్రాహ్మణ వంశోద్భవలు, సనాతన ఋషి గోత్రజులు. వీరి తల్లిదండ్రులు పద్మాక్షమ్మ, భూమయ్యార్య. నిజాం కొలువులో సుబేదారుగా ఉన్న మునగాల రామయ్య కుమార్తె పద్మాక్షమ్మ సుబా అంటే పెద్ద భూభాగం. ఈనాటి జిల్లాలాంటిది. సుబేదారు అంటే ఆ ప్రాంతానికి అధికారి అని అర్థం. తండ్రి గొప్ప శిల్పి, తల్లి ఉత్తమ ఉపాధ్యాయుని.

రాజరత్నాచార్యులు సికింద్రాబాదులోని మహబూబ్ కాలేజీలో ఏడవ తరగతి చదువుతున్న సమయంలో వీరి తండ్రి పరమపదించడంతో వీరి చదువుకు

తాత్కాలికంగా అంతరాయం ఏర్పడింది. అయినప్పటికీ ఉన్నత చదువులపై ఆసక్తితో సారాన్ని గ్రహించారు. తెలుగు, సంస్కృతం, హిందీ భాషలలో మంచి పాండిత్యాన్ని గడించారు. ఇంకా మాస్టర్ ఆనంది ప్రసాద్ వద్ద ఆంగ్లం, ఉర్దూ, మౌజం అలీ సాహెబ్ దగ్గర అరబ్బీ, ఫారసీ భాషలను క్షుణ్ణంగా నేర్చుకొన్నారు. ఏడు రంగుల ఇంద్రధన్వులా, వీరు ఏడు భాషల విద్వన్ముఖునిగా వెలుగొందారు. జీవనోపాధి కోసం అధ్యాపక వృత్తిని చేపట్టారు.

ఇసామియా బజార్‌లోని ఆంధ్ర విద్యాలయం, అనంతరం ఆర్య కన్యాపాఠశాలలో ప్రధానాధ్యాపకులుగా ఉద్యోగించారు. రత్నమ్మను వివాహమాడి గృహస్థాశ్రమ జీవితంలోకి అడుగు పెట్టారు. అయిదుగురు కుమార్తెలు, ఇద్దరు కుమారులతో పరిపూర్ణమై సాంసరి జీవితాన్ని అనుభవించారు.

ఇది రాజరత్నాచారి జీవితంలోని ఒక పార్శ్వం మాత్రమే. మరో పార్శ్వంలో ఆయనకు సాహితీ వేత్త, సంగీతజ్ఞుడు, రచయిత, ఉద్యమశీలి, ఆర్య సమాజ్ నాయకుడు. ఆనాటి రాజకీయ, సామాజిక పరిస్థితులు, హిందూ సమాజంపై జరుగుతున్న దాడులు, నిజాం నిరంకుశ పాలన రాజరత్నాచారి గుండెల్ని పిండేశాయి. ధర్మగ్లానిని సహించలేకపోయారు. అటువంటి విపత్కర పరిస్థితులలో ఆయన ఆర్య సమాజ్ ఆదర్శాలకు ఆకర్షితులయ్యారు. ఆర్య సమాజ్ సభలు, సమావేశాలలో చురుగ్గా పాల్గొన్నారు. కార్యకర్త స్థాయి నుంచి నాయకత్వం స్థాయి దాకా అంచెలంచెలుగా ఎదిగారు. అందరితల్లో నాలికలా మెలిగారు. దయానంద సరస్వతి రచించిన 'సత్యార్థ ప్రకాశ్' గ్రంథాన్ని ఎన్నోసార్లు చదివారు. అందులోని ప్రతి అంశాన్ని బాగా జీర్ణించుకొన్నారు. అంధకారం అలుముకొన్న దారిలో చిరుదీపం వెలిగినట్లు, అలజడితో నిండిన ఆయన హృదయంలో ఆర్య సమాజ్, ముఖ్యంగా దయానంద సరస్వతి 'సత్యార్థ ప్రకాశ్' ఒక పెద్ద ఊరటనిచ్చింది, కొత్త ఊపిరి పోసింది, ఊతంగా నిలిచింది. రాజరత్నాచారి జీవితమనే పుస్తకంలో కొత్త పుటలు తెరుచుకొన్నాయి.

ఒక పక్క విద్యాబోధన చేస్తూనే, మరొకవైపు ఆర్య సమాజ్ సిద్ధాంతాలను

ప్రజల్లోకి తీసుకొని వెళ్ళే పనిలోతలమునకలయ్యారు. ఊరూరా తిరిగి ప్రచారం చేశారు. సుల్తాన్ బజార్‌లోని ఆర్య సమాజంలో ప్రముఖ పురోహితులుగా సేవలందించారు. ప్రధాన కార్యకర్తగా ఆర్య సమాజ్ అభివృద్ధి కోసం అహరహం కృషిచేశారు.

దూల్‌పేట్ ప్రాంతానికంతటికీ ఉత్తమ వైదిక ధర్మానుయాయుగా, ఆర్య సమాజం నాయకునిగా మంచి పేరు సంపాదించారు. మహర్షి దయానంద సరస్వతి రచించిన ‘సత్యార్థ ప్రకాశ్’ పూర్వ భాగాన్ని, ఉత్తర భాగాన్ని సంపూర్ణంగా సంశోధించి, మొట్టమొదటి సారిగా తెలుగులోకి అనువదించి తెలుగులోకి తీసుకొని వచ్చారు. ‘షోడశ సంస్కార విధి’, ‘పంచ మహాభూత విధి’, ‘ఆర్య సమాజం కరుణానిధి’, ‘ఈశ్వరీయమైన’ వేదాలు, ‘రామభక్తిలోని రహస్యం’, ‘హిందూ ధర్మ వినాశం’ వంటి అనేక గ్రంథాలను రచించి, ప్రచురించారు. వీరి రచనలలో ‘మానవ ధర్మం’, ‘విశ్వ దర్పణం’, వంటివి వీరికి బాగా పేరును తెచ్చి పెట్టాయి. ఇవి హిందీ, తెలుగు భాషలలో రచించబడినవి. ఇంకా ‘గీతా విమర్శనం’, ‘యుజర్వేద శకతం’, ‘ద్రవిడ భాష్యం’, ‘గీతాభూమిక’ ‘భారతదేశంలో విగ్రహారాధన’ (రెండు భాగాలు - తెలుగులోకి అనువదించబడినది) వంటి రచనలు వీరి అముద్రితాలు. పండిత సభలలో ప్రామాణికంగా, అనర్గళంగా ప్రసంగించే వాక్పటిమ వీరి సొత్తు. అనేక సైద్ధాంతిక చర్చలలో పాల్గొని తన వాదనను ఒప్పించి, మెప్పించేవారు. భాషా సాహిత్యాధ్యయనమే కాదు సంగీతం పట్ల కూడా వీరి అభినివేశం పేర్కొనదగింది. వీరు శ్రీకృష్ణమహారాజ్ వద్ద శాస్త్రోక్తంగా సితార్ వాదనను నేర్చుకొన్నారు. హర్మోనియం వాయించేవారు. ఆ సంగీత పరిజ్ఞానంతోనే పాడి భజన కార్యక్రమాలను నిర్వహించి, రక్తి కట్టించే వారు. ప్రజలలోకి వెళ్ళి, సంధ్యావందనం విధానం, గాయత్రీ మంత్ర పఠనం, యజ్ఞ పద్ధతి ప్రబోధించారు. తామర తంపరలా శిష్య పరంపరను వృద్ధి చేసుకొన్నారు.

రాజరత్నాచార్యులు తన జీవితంలో నాలుగు ఆశ్రమ ధర్మాలను పాటించారు.

బ్రహ్మ చర్యం, గృహస్థాశ్రమం, వానప్రస్థం, సన్యాసం అనే నాలుగు దశలను త్రికరణ శుద్ధిగా, ఆచరణాత్మకంగా అనుసరించారు. తన జీవితాన్నంతా తాను నమ్మిన సిద్ధాంతాల కోసం సర్వస్వాన్ని ధారపోసిన నిస్వార్థపరులు. రాజరత్నాచార్యులు 1975 ఆగస్టు 9వ తేదీన సన్యాసాశ్రమ స్వీకరించి, 'స్వామి ఓమానంద్ సరస్వతి'గా పిలువబడ్డారు. ఇదే కాలంలో కిషన్ బాగ్‌లోని వైదికాశ్రమానికి ఆచార్యులుగా వ్యవహరించారు. భార్యా బిడ్డలకు, సంసారానికి, ఇంటికి దూరంగా, కాచిగూడలోని ఆర్య సమాజంలో తుదిశ్వాస విడిచే దాకా అక్కడే చరమ జీవితాన్ని గడిపారు. చివరికి 1976 సెప్టెంబర్ 20వ తేదీన దివంగతులయ్యారు.

ఆర్య సమాజానికి వీరు చేసిన సేవలకు గుర్తింపుగా ఆర్య సమాజం వారు వీరిని 'గజారోహణ' సన్మానంతో సత్కరించారు. ఆ ఫోటో ఇప్పటికీ కాచిగూడలోని ఆర్య సమాజ్ భవనంలో ఉండడమే ఇందుకు నిదర్శనం.

అనుకూలవతి అయిన వీరి ధర్మపత్ని రత్నమ్మ వీరికి అన్ని విధాలా సహకరించడం వల్లనే ఇది సాధ్యమయ్యిందేమో అనిపిస్తుంది. వీరి ఇద్దరు కుమారులు హిందీ అధ్యాపకులుగా ఉద్యోగించి తండ్రిగారి ఆశయాలను కొంతవరకు అనుసరిస్తూ వచ్చారు. వీరి కుమార్తెలు సుశీలమ్మ, సౌభాగ్యవతమ్మ, సుమిత్రమ్మ, సుగుణమ్మ, పద్మలు అయితే, కుమారులు సురేశ్ ఆనంద్, సోమేశ్ ఆనంద్. సోమేశ్ ఆనంద్ పెద్ద కుమార్తె సుషమ ఈ వ్యాసకర్త సతీమణి. ఏతావాదితా రాజరత్నాచారి మా తాతగారు.

జన్నాభట్ల నరసింహ ప్రసాద్

82972 63741

పండిత

మదన్ మోహన్ విద్యాసాగర్

ఈనాటి మన చర్చనీయాంశంలో హైదరాబాద్ విమోచన 1857-1948 వరకు జరిగిన స్వాతంత్ర్య పోరాట సమయంలో పాల్గొన్న వీరుల గురించి పర్యావలోకనం చేసుకోవటం ఎంతో గొప్ప విషయం. కారణం ఈ రోజులలో చరిత్ర గురించి తెలుసుకోవాలి అంటే అదేదో పనికిమాలిన పని అని తలంచే రోజులు వచ్చాయి. దీనికి కారణం ఈనాటి సమాజంపై పాశ్చాత్య ప్రభావం మూలంగా ఏర్పడ్డ దుస్థితి. దీనికంతటికి మూలం మకారత్రయం మన భారతీయతకు ఈ మకారత్రయం ఎంతో హాని చేసింది మార్క్స్, మోహమ్మద్, మెకాలే ఈ మకారత్రయం అంటారు.

ప్రస్తుత విషయానికి వస్తే తెలంగాణ విమోచన కొరకు పాటుపడి ఎందరో త్యాగధనులను సృరించుకొనే సందర్భంలో ఎందరో మహానుభావులు తమ ధన మన ప్రాణాలను ధారపోసి చరితార్దులుగా మిగిలిపోయారు. అలాంటి వారిలో ఒకరు పండిత మదన్ మోహన్ విద్యాసాగర్ గారు.

వీరు పంజాబ్ రాష్ట్రానికి చెందినవారు గొప్ప మేధావి. మన తెలంగాణ ప్రాంతము విమోచనానికి హిందూ జాతి సమైక్యతకు ఎంతో అవరళ కృషి

చేశారు. వీరు ఎన్నో గ్రంథాలు మన జాతీయ భావజాలం పెంపొందించటానికి కృషి చేస్తూ రచనలు చేశారు. సంస్కార చాంద్రిల్ అనే గ్రంథాన్ని వ్రాశారు. మన సంస్కృతి సంప్రదాయాల గురించి చాలా విపులంగా వ్రాశారు. దేశ ప్రజలందరూ ఐకమత్యంగా ఉండి విదేశీ మతాలను ఏ విధంగా ఎదుర్కోవాలి అంటే మనం అందరం కలసి మెలసి ఉండాలి అని ప్రబోధాత్మకంగా వ్రాశారు. వీరి మాతృభాష పంజాబ్ అయినా, ఇక్కడికి వచ్చి మన తెలుగు భాషని నేర్చుకొని తన అద్భుతమైన ప్రసంగాలతో ఇక్కడి ప్రజలను ప్రభావితం చేశారు. వీరి సేవలు తెలంగాణ ప్రాంతానికే పరిమితం కాలేదు. ఆంధ్ర ప్రాంతాలలోని అట్టడుగు వర్గాల ప్రజలు తమ బీదరికానికి గురై ఆంగ్లేయుల ప్రలోభాలకు లోనై క్రైస్తవ మతానికి మారతారని ముందుగా ఊహించి ఉభయ గోదావరి జిల్లాలోను, కృష్ణ, గుంటూరు జిల్లాలలోనూ తమ అనుచరులతో పర్యటించి రాష్ట్రీయ స్వయంసేవక్ సంఘ శాఖలను నెలకొల్పి అక్కడ ఉన్న వారిలో హిందూ ఏకాత్మత భావనను పెంపొందించి చాలా వరకు మత మార్పిడులను అడ్డుకున్నారు.

వీరి వ్యక్తి విషయాలకు వస్తే, తమకు సంతానం లేనందుకు ఒక అమ్మాయిని దత్తత తీసుకొని వివాహం చేశారు.

నిస్వార్థ పరులు. వీరు తమ జీవిత కాలంలో ఎటువంటి ఇతర ఉద్యోగాలు చేయలేదు. రాష్ట్రీయ స్వయంసేవక్ సంఘానికి అంకితమైన త్యాగశీలి. తనకంటూ ఏమీ అస్తిపాస్తులు సంపాదించ లేదు. కనీసం సొంత ఇల్లు కూడా వీరికి లేదు. అప్పుడు కొంతమంది దాతలు వీరికి నారాయణగూడలో కొంత స్థలాన్ని దానముగా కేటాయించారు. కాని వారి అందుకు అంగీకరించక తనవంతుగా కొంత సొమ్మును సంఘ కార్యాలయానికి చెల్లించి తన నిజాయితీని నిరూపించుకొన్నారు. చివరి వరకు తన కష్టార్థిత్వము మీదనే జీవించి స్వచ్ఛందంగా భరతమాత సేవలో తన జీవితాన్ని గడపిన ధన్యజీవి.

సాధన సరసింహార్య

94409 27200

“ఉద్యమ స్ఫూర్తికి ఊపిరి”

తెలంగాణ పత్రికలు

‘పత్రికొక్కటున్న పదివేల సైన్యము

పత్రికొక్కటున్న మిత్ర కోటి

ప్రజకు రక్షణ లేదు, పత్రిక లేనిచో

పత్రికే నియంత, పక్కలో బల్లెము

పత్రిక ప్రజాలి పట్టుగొమ్మ

ప్రభుత వకమాను పత్రిక లేనిచో”

అన్న నార్ల వెంకటేశ్వరరావుగారి ఉక్తి ప్రకారం పత్రిక యొక్క లక్ష్యము, కర్తవ్యము అవగతమవుతాయి. పరిశోధకులందించిన వివరాల ప్రకారం తొలి తెలుగు పత్రిక 1832లో ప్రచురితమైందని తెలుస్తోంది. లండన్ మిషన్ వారి ఆధ్వర్యంలో తెలుగు జర్నల్ అనే పత్రిక వెలువడినదని, ఇది కేవలం మితవాద ధోరణితో, వార్తలను యధాతథంగా ఎటువంటి వ్యాఖ్యానం లేకుండా, మత ప్రచారానికే పరిమితమైనట్లు అవగతమౌతోంది.

పత్రికలు సామాజిక పరివర్తనకు ప్రధాన భూమిక వహించాలి. 186 ఏళ్ల సుదీర్ఘ చరిత్ర కలిగిన తెలుగు పాత్రికేయ రంగం, నిబద్ధతతో భాషా, సాహిత్యాల

పట్ల అభిమానంతో, సాంఘిక రాజకీయ ఉద్యమాలలో సమాజానికి దిశానిర్దేశం చేస్తూ తమ బాధ్యతను, కర్తవ్యాన్ని యధాశక్తి నిర్వహించాయి.

1843లో వర్తమాన తరంగిణి కీర్తిశేషులు పువ్వాడ వెంకటరావు గారి సంపాదకత్వంలో వెలువడి, సి.పి. బ్రౌన్ వంటి మేధావులను సైతం ప్రభావితం చేసింది. సుజనరంజని ఆంధ్రభాషా సంజీవని, వివేకవర్ధని మొదలగు పత్రికలు ప్రజలను చైతన్యపరిచి మార్గదర్శనం చేశాయి.

తెలంగాణలో చైతన్యం కలిగించిన పత్రికలు

నైజాం రాష్ట్రం తెలంగాణలో 1913లో పత్రికలు ప్రారంభమయ్యాయి. 1922లో ఒద్దిరాజు సోదరులు తెనుగు వారపత్రికను ప్రారంభించారు. అనంతరం ఎస్.వి.ఆర్ నరసింహారావు గారి సంపాదకత్వంలో హైదరాబాద్ రాజ్యంలో వెలువడినది

- పండిత సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిలు గారి సంపాదకత్వంలో “ఆర్య తిలక” (మాస పత్రిక)
- బి.శ్రీనివాసరావు గారి సంపాదకత్వంలో మహబూబ్ నగర్ నుండి “హిత బోధిని”
- 1920లో నల్లగొండ నుండి వెంకటరామ నరసింహారావు గారి సంపాదకత్వంలో “శ్రీ సబ్బ వీసు”.
- 1927లో దత్తాత్రేయ శర్మ గారి సంపాదకత్వంలో “ దక్కన్ కేసరి” అనే మాస పత్రిక వెలువడింది.
- 1927లో సురవరం ప్రతాపరెడ్డి గారి సంపాదకత్వంలో “సుజాత-1” మాస పత్రిక వెలువడింది.
- 1940లో హైదరాబాద్ సాహిత్య పరిషత్ పేరిట సాహిత్య పత్రిక, సాహిత్య చైతన్యం కలిగించింది.
- 1941లో “హైదరాబాద్ సమాచారం” మాస పత్రిక.
- 1941లో బుక్కపట్నం రామానుజాచార్యులు “తెలంగాణా” పేరిట దినపత్రిక

1942 వరకు కొనసాగింది.

- 1947లో దేవులపల్లి రామానుజరావు గారి సంపాదకత్వంలో “శోభ” పత్రిక వరంగల్ నుండి వెలువడింది.
- 1948లో సురవరం ప్రతాపరెడ్డి గారు “గోలకొండ” పత్రిక ద్వారా చైతన్య శంఖం పూరించారు.
- 1950లో గడియారం రామకృష్ణ శర్మ గారు సుజాత-2 మాస పత్రిక వెలువడించారు.

“మనుగడ కోసం పోరాటం” అనే దార్విన్ సిద్ధాంతం తెలంగాణ జన జీవన వికాస చరిత్రలో స్పష్టంగా కనిపిస్తోంది. కృష్ణా నది సరిహద్దు దక్షిణం- నేటి మహారాష్ట్రలోని ఔరంగాబాద్, పర్భని, భీడ్ నాందేడ్లు మరొక సరిహద్దుగా, కర్ణాటకలోని గుల్బర్గా, రాయచూర్, బీదర్లు మరొక సరిహద్దుగా తెలంగాణ విరాజిల్లేది.

‘బృహత్పథ’ గ్రంథకర్త గుణాద్యుడు మెదక్ జిల్లా కొండాపూర్కు చెందిన వాడుగా, వేములవాడ భీమకవి కరీంనగర్ జిల్లాలో జన్మించాడని, వ్యాఖ్యాన శిరోమణి మల్లినాథ సూరి మెదక్ జిల్లా ‘కొలిచెలిమి’ అని ప్రస్తుతం ‘కొల్చారం’ అని వ్యవహరిస్తున్నారు.

ఆధునిక తెలంగాణ చైతన్యం 1920వ దశకం నుంచే ప్రారంభమైంది. పెత్తందార్ల ఆరాచకాల వల్ల దొరలకు బీద సాదలకు మధ్య అంతర్యం చాలా ఉండేది. తెలంగాణలో సాంస్కృతిక ఉద్యమాల ఆరంభం గ్రంథాలయ స్థాపన ద్వారా ఆరంభమైంది. 1911లో హైదరాబాదులో శ్రీ కృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషా నిలయం, 1904లో హనుమకొండలో శ్రీ రాజ రాజ నరేంద్ర ఆంధ్ర భాషా నిలయం, 1913లో వరంగల్లో శబ్దానుశాసన గ్రంథాలయం, నల్గొండ జిల్లా సూర్యాపేటలో ఆంధ్ర విజ్ఞాన ప్రకాశని మొదలగు గ్రంథాలయాలు సామాజిక చైతన్యానికి నాంది పలికాయి.

తెలంగాణలో సమాజ హితాన్ని సాధించే లక్ష్యంతో “టప్పాఖనాలు”

పల్లెటూళ్ళలో చాప్రికానాలు తొలిదశలో ఆలోచనాత్మక, విశ్లేషణాత్మక చైతన్యాన్ని కలిగించాయి.

పత్రికల స్థాపన ద్వారా ప్రజలు చైతన్యవంతులైతే, నిజాం సర్కార్ అరాచకాలు, దుర్మార్గాలను ఎదిరించే చైతన్యం వస్తుందన్న భయంతో తీవ్రమైన ఆంక్షలు విధించింది.

ఈ నేపథ్యంలో పత్రికల స్థాపన, నిర్వహణ కత్తి మీద స్పార్, కత్తులు తయారయింది. అటువంటి నిరంకుశ వాతావరణంలో “తెనుగు” పత్రికను స్థాపించిన ఒద్దిరాజు సోదరులు నిత్య స్మరణీయులు. వారపత్రికగా మూల పల్లెలో ఆరంభమైంది. అనంతరం శబ్దవీన్ వెంకట రామనరసింహ రావు గారి సంపాదకత్వంలో నల్లగొండ జిల్లాలో ‘నీలగిరి’ వారపత్రిక తయారయింది. తొలి - మలి తరాల పత్రికలకు వారధిగా నిలిచింది గోలకొండ పత్రిక. నిజాం రాష్ట్ర తెలుగు చైతన్యానికి పునాది వేసింది తెలంగాణ పత్రికలే. గ్రంథాలయోద్యమం విస్తరణ, తెలుగు భాషా వ్యాప్తి, ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం ఉర్దూ భాషను అధికార భాషగా అదే ప్రయత్నం చేసినప్పుడు నిర్వ్వంద్యంగా ఖండించింది పత్రికలే. స్త్రీ విద్య వ్యాప్తి చెందడంలో, ప్రభుత్వం చేసే ప్రజాస్వామ్య వ్యతిరేక చర్యలను ఖండించి ప్రజలను ఆలోచనాపరులుగా చేసింది తెలంగాణలోని తెలుగు పత్రికలే.

తెలంగాణలో సామాజిక స్ఫూర్తినిచ్చిన తెలుగు పత్రికలు తెనుగు

కీర్తిశేషులు ఒద్దిరాజు సీతా రామచంద్ర రావు, రాఘవ రామచంద్ర రావు గార్లు 1922లో ఇనుగుర్తి పల్లెలో వార పత్రికను ఆరంభించి సాంస్కృతిక, సారస్వత సేవకు శ్రీకారం చుట్టారు. మాడపాటి హనుమంతరావు గారు, పువ్వాడ వెంకటప్పయ్య, కోదాటి వెంకటేశ్వర రావు గార్లు తమ వంతు బాధ్యతగా పత్రికకు సహకరించారు.

తెలంగాణలోని తెలుగు వారందరిని ఏకత్రాటిపైకి తీసుకు వచ్చే ప్రయత్నంలో ‘తెనుగు’ పత్రిక విజయం సాధించింది ‘సన్నయ్య నానుడి’

“వార్తలందు జగము వర్ధిల్లుచున్నది

అదియులేని నాడు యఖిల జనులు

అంధకార మగ్నులగుదురు, కావున వార్త నిర్వహింప

వలయు బలికి” అన్న నన్నయ్య రుచిరార్థ సూక్తిని తెనుగు శీర్షిక క్రింద ప్రచురించి ప్రాచుర్యాన్ని కల్పించారు. ఈ పత్రికలో ఉపయోగించిన భాష, సాంప్రదాయ-ఆధునికతల మధ్య సమతుల్యత, క్లిష్టత లేకుండా స్పష్టత కలిగిన అభివ్యక్తి “తెనుగు” పత్రిక యొక్క విలక్షణ అంశాలు.

స్వీయ సాంస్కృతిక మూల్యాలను స్ఫురింపజేసే సంపాదకీయాలు, నవతరం రచయితల పరిచయం, తెలంగాణలో కొనసాగుతున్న సారస్వత, సాంస్కృతిక పరిశోధనల వివరాల ప్రచురణలతో “తెనుగు” పత్రిక, సాహితీ, సాంస్కృతిక, చైతన్య నేపథ్యం ఎందరికో మార్గదర్శనం చేసింది. శాసనాల సేకరణను తూము వరదరాజులు గారు సేకరించగా వాటిని అక్షరబద్ధం చేసి ప్రచురించిన ఘనత తెనుగు పత్రికదే. మితవాద పత్రికగా, నిజాం ప్రభుత్వ పోకడలకు అనుగుణంగా నిశ్శబ్ద చైతన్యంతో పూర్వం తెలంగాణలో జన జాగృతి కలిగించిన అక్షర దీపం తెనుగు పత్రిక.

ఆంధ్రాభ్యుదయం

1920వ దశకంలో అజ్ఞాత చరిత్రకు దర్పణంగా శ్రీ సీతారామ శర్మ గారి సంపాదకత్వంలో శేషాద్రి రమణ కవుల ప్రోత్సాహంతో తెనుగు, నీలగిరి పత్రికల తర్వాత “ఆంధ్రాభ్యుదయం” పత్రిక వరంగల్లు పట్టణం నుండి వెలువడింది.

“మాతేవ రక్షతి, పితేవా పితే నియుజ్జే” అన్న శ్లోకం తప్పనిసరిగా ప్రతి సంచికలోను ప్రచురించారు సంపాదకులు. తెలుగు-ఉర్దూల సమ్మిళిత సంకర భాషను నిరోధించడంలో “ఆంధ్రాభ్యుదయం” పత్రిక విజయం సాధించింది.

‘ఆంధ్రాభ్యుదయం’ పత్రిక ‘త్రిలింగ గ్రంథము’ పేరుతో అనుబంధాన్ని ప్రచురించి, పత్రికల్లో ప్రచురణకు నోచుకోని రచనలను ప్రచురించి, రచయితలను ప్రోత్సహించేవారు. కొమర్రాజు వెంకట లక్ష్మీ నరసింహారావు

గారు తమ పూర్తి సహాయాన్ని అందించారు.

సారస్వత, చారిత్రక వారసత్వాల ఆధారాలను సేకరించి, వాటిని రాబోయే తరాలకు అందించడమే ఆంధ్రాభ్యుదయం పత్రిక సంకల్పం.

అన్యభాషలపై స్థానిక ప్రజల వ్యామోహాన్ని తొలగించి, ప్రాచీన వాఙ్మయంలో తొలకరి వాతావరణాన్ని సృష్టించి, చరిత్రలో అభ్యుదయ భావాల పత్రికగా నిలిచిపోయింది “ఆంధ్రాభ్యుదయం”.

సమగ్రత, ప్రామాణికతల చిరుదీపిక సుజాత

1927 జనవరిలో ప్రారంభమైన “సుజాత” పత్రిక తొలుత పసుమాముల నరసింహశర్మ గారు సంపాదకులుగా సమగ్రతకు, ప్రామాణికతలకు పెద్దపీట వేసింది. మాడపాటి హనుమంతరావు గారు, సురవరం ప్రతాపరెడ్డి గారు, శేషాద్రి కవుల తోడ్పాటుతో సుజాత పత్రిక సర్వ సమగ్రత పత్రికగా విరాజిల్లింది. వెలుగులోకి రాని ఎన్నో శాసనాలను పరిశోధించి వెలికి తీసిన ఘనత ‘సుజాత’ పత్రికదే.

వివాదాస్పద రచయిత ‘చలం’గారి రచనలను ప్రచురించిన సాహస సారస్వత పత్రిక సుజాత. మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రి గారు, ముని మాణిక్యం గారి కాంతం కథలు, ఆదిరాజు వీరభద్రరావు గారి రచనలను తెలంగాణ పాఠకులకు అందించింది సుజాత. జాతీయోద్యమ కాలంలో తెలుగువారు పాల్గొనవలసిన ఆవశ్యకతను వివరించి, సంపాదకత్వం బాధ్యతకే వన్నె తెచ్చారు సంపాదకులు నరసింహశర్మ గారు.

శేషాద్రి రమణ కవులు వ్రాసిన వ్యాసం ద్వారా 12వ శతాబ్దపు కవి పాల్కురికి సోమనాథుని జీవితం, ఆనాటి సాంఘిక జీవన చరిత్రతో అనుబంధం- తొలి కవిగా పేర్కొన్న పత్రిక సుజాత. హిందూదేశం దాదాపుగా యవనుల ఆక్రమిత ప్రాంతంగా మారి, హైందవులు అన్య మతాల పట్ల ఆకర్షితులైన తరుణంలో ‘భక్త రామదాసు’ అవతరించడం “దాస బోధ” శీర్షికలో సవివరంగా వివరించబడ్డాయి.

తెలంగాణ పత్రికలైనా తెనుగు, గోలకొండ, ఆంధ్రాభ్యుదయం పత్రికలలోని విలక్షణాలను అన్వయించుకుని, సమగ్రతతో, ప్రామాణికంగా చైతన్యాన్ని కలిగించిన తెలుగువారి ప్రియ పుత్రిక - మన ‘సుజాత’ పత్రిక.

తెలంగాణ సాహిత్య, సాంస్కృతిక అక్షర పూదండ గోల్కొండ పత్రిక

విద్యావంతులైన తెలుగువారి ఆలోచనలకు నిలువుటద్దం గోల్కొండ పత్రిక. 1930 నుండి 1950 సంవత్సరాల క్లిష్ట పరిస్థితుల్లో ‘గోలకొండ’ పత్రిక సాగించిన సాంస్కృతిక చైతన్య సేవ అనిర్వచనీయం. కొన్ని కారణాల వల్ల “కొండా బాలకృష్ణారెడ్డి” గారి పేరు సంపాదకులుగా ప్రచురించినప్పటికీ సురవరం వారే పరోక్ష సంపాదకులు. సంపాదకుని గానీ, రచయిత కలానికి అన్యాయాన్ని ఎదిరించే సాహసంతోబాటు, సంయమనం చాలా అవసరం అన్న రీతిలో సురవరం ప్రతాపరెడ్డి గారు అత్యంత ధైర్య సాహసాలతో పత్రికను నిర్వహించారు. సంస్కృతాంధ్ర పండితులు మహామహూపాధ్యాయ వేదం వెంకట రామశాస్త్రి గారి శిష్యులుగా సురవరం వారు, మాడపాటి హనుమంతరావు గారి సహచరులుగా, రచన, అధ్యాయనం, పరిశోధన అంశాలను సమపాళ్ళలో నిర్వహించారు.

ఈ పత్రిక నిజాం- కోస్తాంధ్ర ప్రాంతాల భాషా, సాంస్కృతిక వారధిగా కీర్తించబడింది. దేశీయుల మత, సాంఘిక, ఆర్థిక, రాజకీయ వికాసమే గోలకొండ పత్రిక ఆశయం. రైతుల సమస్యలు, మహిళా చైతన్యం విషయంలో సమయోచిత సంపాదకీయాలతో, సామాజిక చైతన్యం కలిగిస్తూ, పత్రిక తన ధర్మాన్ని పరిపూర్ణంగా నిర్వహించిందనడం అక్షర సత్యం.

సారస్వత పరిషత్ కార్యక్రమాలకు విశేష ప్రాధాన్యాన్ని ఇచ్చింది గోలకొండ పత్రిక. స్వాతంత్ర్యానంతర కాలంలో తెలంగాణ ప్రాంతంలో తెలుగు సాహిత్య వికాసానికి గోలకొండ ఎంతగానో తోడ్పడి, తెలంగాణ రచయితల సంఘానికి అండదండలందించి, తెలంగాణ సాహితీవేత్తల ఐక్యతా స్వరం, సారస్వత అస్తిత్వానికి శ్రీరామ రక్షగా పేర్కొన్నది. గ్రంథ సమీక్షలు, కవుల ప్రతిభను

స్తుతించే రచనలు, చర్చల చర్చలు, ప్రతి ఆదివారం సాహిత్య అనుబంధ వ్యాసాలతో, తెలంగాణ ప్రజలలో దాగి ఉన్న ఆత్మన్యూనతా భావాన్ని తొలగించాలన్న ప్రయత్నంలో కృతకృత్యురాలైంది గోలకొండ.

తెలంగాణ సాహితీ, సాంస్కృతిక చరిత్రలో చైతన్య గతికి మూల కారణం గోలకొండ పత్రిక.

గోలకొండ కవుల సంచిక

“తెలంగాణలో తెలుగు కవులు పూజ్యం” అని అవగాహన రాహిత్యం వ్యాఖ్యాతో ముడుంబ వేంకట రాఘవాచార్యుల వారు తెలంగాణ కవుల ఆగ్రహానికి గురయ్యారు. అంతేగాక నిజాం సీమ తెలుగు కవుల ఐక్యతకు నాందీగా నిల్చింది. సురవరం వారి విజ్ఞత, శేషాద్రి రమణ కవుల విజ్ఞానం, తెలంగాణ కవుల ఆత్మాభిమానాలు కలగలిసి గోలకొండ కవుల సంచిక 354 మంది కవులు (సంస్కృత కవులు 82, తెలుగు కవులు 272) జిల్లాల వారీగా రూపుదిద్దుకున్నది. గోలకొండ కవుల సంచిక చేసిన అసాధారణ కృషి వల్ల తెలంగాణ కవులలో ఆత్మన్యూనతా భావం తొలగిపోయి స్వాభిమాన సాహిత్యానికి శ్రీకారం చుట్టింది.

గోలకొండ కవుల సంచిక కవిత్వాన్ని, కథా రచనను, నవల ప్రక్రియలను పరిచయం చేయడంవల్ల భాస్కరభట్ల కృష్ణారావు గారు (కథ), వట్టి కోట ఆళ్వార్ స్వామి గారు (నవల) ఎందరో అవధానులు, మహిళా కవయిత్రులకు వేదికగా నిల్చింది. సాంప్రదాయ కవిత్వ ఛాయాలే తప్ప, అభ్యుదయ భావ వ్యక్తిత్వం, విమర్శ వంటి ప్రక్రియలు ఈ సంచికలో అగుపించకపోవడానికి స్థానిక, నిరంకుశ తత్వమే కారణమని విజ్ఞుల భావన.

ఈ విధంగా గోలకొండ కవుల సంచిక కవులందరినీ, ఒకే త్రాటిని నిల్పి, సారస్వత కాంతులను విరాజిల్ల చేయడంలో అనన్య సామాన్య సేవలందించింది.

మలితరం పత్రికల అసామాన్య సేవ

సికింద్రాబాద్ కేంద్రంగా రాచమళ్ళ సత్యవతి గారు సంపాదకులుగా ‘తెలుగు

తల్లి’ పత్రిక మీజాన్ పత్రిక, శోభ, సుజాత (పునఃప్రారంభం) శోభ, జయభారత్, పల్లెటూరు, సారస్వత జ్యోతి నాటి పత్రికల నాదాలను నిత్యజీవన నినాదాలుగా మారి చైతన్య దీప్తులయ్యాయి.

అభ్యుదయ అసంకల్పిత తెలుగు తల్లి

నిజాం ప్రభుత్వ విధివిధానాలను వ్యతిరేకించే సాహసం చేయడానికి పత్రికలు సంశయిస్తుంటే ‘తెలుగు తల్లి’ పత్రిక విభిన్న మార్గంలో రాజ్య వ్యతిరేక (నిరంకుశ రాజ్య వ్యతిరేక) భావాలతో మూలంగా ప్రజాకవి కాళోజీ గారి రచనలు, తెలుగు తల్లి ప్రచురిస్తే, అదే స్ఫూర్తితో జనవాణి పత్రిక తాపీ ధర్మారావు గారు, తేనేటి సూరి, కొనకళ్ళ గారి రచనలతో వెలువడి జన హృదయాలలో నిలిచిపోయాయి.

కొమర్రాజు లక్ష్మణరావు గారు, గాడిచర్ల హరిసర్వోత్తమరావు గారు, గొబ్బూరి వెంకటానంద రాఘవరావు గారు, వేటూరి, రాయసం, ఎల్లాప్రగడ గార్ల స్ఫూర్తిదాయక వ్యాసాలకు చేయూత నిచ్చాయి తెలుగుతల్లి, నీలగిరి పత్రికలు. ప్రగతివాద కవితలు ప్రయోగాత్మక రచనలతో తెలుగు తల్లి పత్రిక కరదీపికగా మారింది.

కుందుర్తి, సి.వి కృష్ణారావు, శ్రీశ్రీ, బల్లకట్టు పాపయ్య, మాధవపెద్ది గోఖలే, తెలికచర్ల వెంకటరత్నం, పంచాగ్నుల ఆదినారాయణ శాస్త్రి గార్లు వంటి ఎందరో రచయితలు, కవులు, విమర్శకులు, రాజ్య వ్యతిరేక శక్తిగా, సామాజిక న్యాయం కోసం పోరాడడం కూడా సాహిత్య లక్ష్యమని చాటిచెప్పారు.

మీజాన్ దినపత్రిక

బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలి అడవి బాపిరాజు గారి సంపాదకత్వంలో నూతన సంప్రదాయాలకు పట్టు బొమ్మగా నిలిచింది మీజాన్ పత్రిక.

మూడు భాషలలో, స్వాతంత్ర్యాన్ని, సమతావాదాన్ని, సౌభ్రాతృత్వాన్ని లక్ష్యాలుగా అడవి బాపిరాజు గారి సహృదయ దర్పణంగా భాసిల్లింది. నూడికారుపు సొగసులు, మమకారపు సోయగాలకు నెలవుగా మీజాన్ నెలకొంది.

ఆరు దశాబ్దాల క్రితమే ధారావాహిక సీరియల్ రచనలను పాఠకులచే చదివింప చేసిన తొలి నవతరం పత్రిక మీజాన్. అడవి బాపిరాజు గారి గోన గన్నారెడ్డి, అడవి, శాంతిశ్రీ, తుఫాన్ వంటి నవలలను ప్రచురించి, నవల ప్రక్రియకు ధారావాహిక రూపంలో నిత్య నూతనత్వాన్ని కల్పించింది.

1947 నుంచి ప్రతి ఆదివారం “సాహిత్య కలాపం” పేరిట సాహిత్య అనుబంధ సంచికగా వెలువరించింది. సాహిత్య సమాచారం పేరిట సమకాలీన సాహిత్యరంగంలో జరుగుతున్న చర్చలు, వాదోపవాదాలను ప్రచురించి సాహిత్యాభిమానులను ఆలోచింప చేసేది. ‘శృంగాటకమ్’ పేరుతో సమీక్షలు, ఈ వారం కథ పేరుతో కథలను, ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్ పరిచయం వారి వార్తలను ప్రచురించేది. నిజాం సర్కార్ దమననీతిని ఖండించిన సందర్భాలు ఎన్నో ఉన్నాయి. గ్రంథాలయోధ్యమానికి బాసటగా నిల్చింది. ఈ విధంగా సాంస్కృతిక, సాహిత్య, సామాజిక అభ్యుదయానికి అడవి బాపిరాజు గారి మీజాన్ పత్రిక కృషి అనన్య సామాన్యమైనది.

శోభ

దేవులపల్లి రామానుజరావు గారి సంపాదకత్వంలో 1950లో ఉన్నత విలువలతో, ఉత్తమ అభిరుచులతో వెలువడినది. తొలుత 1948లో వరంగల్ నుండి వెలువడినా, తూప్రాన్ (మెదక్ జిల్లా)లో జరిగిన ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్ కార్యక్రమాల ప్రత్యేక సంచికగా వెలువరించారు. పురావస్తు పరిశోధనల విషయంలో జరుగుతున్న జాప్యాన్ని, నిర్లక్ష్యాన్ని విమర్శిస్తూ రచించిన ఆదిరాజు వీరభద్రరావు గారి వ్యాసాలను శోభ పత్రిక ప్రచురించింది. నాటి త్రివేణి సంపాదకులు కోలవెన్ను రామకోటేశ్వరరావు గారు వ్రాసిన భారతీయ సాహిత్య సింహావలోకనం వ్యాసాన్ని ప్రచురించి జాతీయతను పెంపొందింప చేసింది శోభ పత్రిక. కథ, కవిత్వం, నాటకం వంటి ప్రక్రియలకు విశేష ప్రాధాన్యతనిచ్చింది. తెలంగాణ కథా వికాసానికి కృషిచేసిన పత్రికలలో శోభ ప్రథమ స్థానంలో నిలిచింది.

శ్రీసాధన

స్వాతంత్ర్య ఉద్యమ స్ఫూర్తితో పప్పురు రామాచార్యులు గారు శ్రీసాధన పేరుతో 1926లో రాయలసీమ కేంద్రంగా వెలిసింది. “ఆంధ్రలో కృష్ణా పత్రిక, తెలంగాణలో గోలకొండ, రాయలసీమ నుండి శ్రీ సాధన పత్రికలు త్రిఫల రసాయనంగా పనిచేసాయి” అని స్వాతంత్ర్య సమరయోధులు వావిలాల గోపాలకృష్ణయ్య ప్రస్తుతించారు రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ, చిలుకూరి నారాయణ రావు, విద్వాన్ విశ్వం వంటి ఎందరో రచయితల వ్యాసాలతో వ్యంగ్య, విమర్శనాత్మక, చురకలను అంటిస్తూ, మార్పు కోసం కృషి చేసిన పత్రిక శ్రీసాధన. వ్యక్తి దూషణకు, పక్షపాత వాదాలకు, వర్గ వైషమ్యాలకు అతీతంగా ఉండే రచనలు, ముఖ్యంగా ప్రభుత్వంలోని అవినీతిని, లంచగొండితనాన్ని ఎండగట్టిన పత్రికా చురకత్తి శ్రీసాధన. పప్పురు రామాచార్యులు గారు ప్రత్యక్షంగా స్వాతంత్ర్య ఉద్యమంలో పాల్గొన్నప్పటికీ జైలు జీవితాన్ని అనుభవించినప్పటికీ, 1947లో అనంతపురం మున్సిపల్ చైర్మన్ గా, 1955లో ధర్మవరం శాసనసభ్యులుగా ఎన్నికైనప్పటికీ పత్రికను నిరాటంకంగా నడిపి చైతన్యాన్ని నింపింది అనడానికి 1986లో వజ్రోత్సవ (60 సంవత్సరాల) వేడుకలు జరుపుకున్న అత్యున్నత పత్రిక శ్రీసాధన.

సుజాత (నవజాత) రెండవ భాగంగా పునరుద్ధరణ

1927లో పి.ఎన్. శర్మ గారి సంపాదకత్వంలో ఆరంభమై సాహిత్య, సాంస్కృతిక మాసపత్రికగా విరాజిల్లిన సుజాత పత్రిక సుగంధాన్ని తిరిగి అందించాలనే లక్ష్యంతో 1950 దశకంలో ప్రసిద్ధ సాహితీవేత్త గడియారం రామకృష్ణశర్మ గారు అదే పేరుతో పునరుద్ధరించారు. కొత్త వుంతలు త్రొక్కుతున్న తెలంగాణ సాహిత్య, సాంస్కృతిక వికాసం వైపు సాహిత్య లోకాన్ని పయనింప చేసింది సుజాత.

దూపాటి వెంకట రమణాచార్యులు వారి “తెలంగాణా -ప్రాచీనాంధ్ర వాఙ్మయం”, మల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మ గారి “తెలంగాణ చరిత్ర” దాశరథి

గారి “నా తెలంగాణ” కేశవపంతుల నరసింహశాస్త్రి గారి “తెలంగాణ గీతం” అనే స్ఫూర్తిదాయక, విజ్ఞానాత్మక రచనలతో స్వాతంత్ర్యానంతరం తెలంగాణలో కలిగిన నవ చైతన్యానికి వేదికగా నిలిచింది సుజాత పత్రిక.

జయభారత్

1949లో వెలువడిన భారత-భారతి స్వాతంత్ర్యానంతర హైదరాబాద్ విముక్తి చెందిన తర్వాత ప్రజలలో వారి ఆలోచనలలో కలిగిన ఆలోచనలకు అద్దం పట్టింది జయభారత్. వెల్లండి ప్రభాకరామాత్య సంపాదకులుగా తెలుగు వారంతా ఏకం కావాలన్న తపనతో వెలువడింది.

బలివాడ కాంతారావు కాశీపట్నం రామారావు, ఇచ్చాపురపు జగన్నాథారావు మొదలగు కథకుల, కథలతో పత్రిక అలరారింది. ‘గల్పిక’ ప్రక్రియను ప్రోత్సహించింది జయభారత్ పత్రికే.

ప్రశ్న-జవాబు శీర్షిక, సాంస్కృతిక వార్తలు, బాలలకోసం ప్రత్యేక శీర్షికల నిర్వహణలో ఫోటో కవిత అనే క్రొత్త శీర్షికకు శ్రీకారం చుట్టింది జయభారత్ పత్రిక.

పల్లెటూరు :

పల్లెసీమ సమస్యలను, వాటి నివారణ కొరకు కృషి చేసే ఉద్దేశ్యంతో పల్లె ప్రజల జీవన అంతరంగంపై అక్షర కాంతులు విలసిల్లి చేసిన పత్రిక పల్లెటూరు. వ్యవసాయం, విద్యావిధాన సంస్కరణలు, పల్లెటూళ్ళ పునర్నిర్మాణం, వ్యవసాయ పద్ధతులు, ఎరువులు, వాటి ఉపయోగం వంటి అనేక వ్యాసాలతో తన పేరును సార్థక్యం చేసుకుంది ‘పల్లెటూరు’ వడ్డేవారి పెండ్లి పాటలు, దంపుడు పాటలు వంటివి సేకరించి ప్రచురించిన ప్రత్యేకత పల్లెటూరిది. సి.నా.రె., వీరమల్ల గౌడ్, రామ్గోపాల్ వంటికవుల కవితలను ప్రచురించింది. 1951-52 సంవత్సర కాలంలో అశేష కృషి చేసిన యదార్థ రైతు బంధు ‘పల్లెటూరు’

సారస్వత జ్యోతి :

జన జీవనంలో సర్వోదయ సౌభాగ్యం వెల్లి విరియాలన్న తపనతో, గ్రామ

గ్రామాన, ఇంటింటికి తిరిగి ప్రచారం చేసిన గాంధేయవాది బోయినపల్లి వేంకట రామారావు గారు సంపాదకులుగా ‘సారస్వత జ్యోతి’ పత్రికను 1954 ఫిబ్రవరిలో ప్రారంభించారు. ‘గుణభూమి మా తెలంగాణ’ అనే లక్ష్యం ముఖచిత్రం ద్వారానే ప్రకటించారు. సాధికారమైన పరిశోధనకు అగ్ర తాంబూలాన్నిచ్చి, విమర్శ, తన భుజస్కుంధాలపై వహించి, నోరి నరసింహశాస్త్రి గారి వంటి చారిత్రాత్మక వ్యాసాలు కూడా ప్రచురించింది. కవిత్వంలో వినూత్న స్వేచ్ఛా ధోరణులను ప్రోత్సహించింది. కాళోజీ మాత్రమే “యదార్థ ప్రజాకవి” అని ప్రకటించిన గూడూరి సీతారాం గారి వ్యాసాన్ని ‘సారస్వత జ్యోతి’ తన లక్ష్యాన్ని సాధించింది. పరిమిత వనరులతో అపరమిత సేవలందించిన ఈ పత్రికను సంపూర్ణంగా ప్రజల మద్దతు పలకకపోవడం శోచనీయం.

సమకాలీన సమస్యలను, చారిత్రక అంశాలను శాసనాల వివరాలను పరిశోధించి, రచనల ద్వారా చైతన్య స్ఫూర్తినిచ్చాయి తెలంగాణలోని తెలుగు పత్రికలు.

జాతీయతను, దేశభక్తిని, స్వాతంత్ర్య ఉద్యమ స్ఫూర్తిని ఇచ్చిన పత్రికలు యదార్థంగా ప్రజాభిమానాన్ని సాధించిన ‘ప్రజా పత్రికలు’.

అటువంటి అపురూప, అపూర్వ చైతన్య దీప్తిని సృరించుకోవడం అమృతోత్సవ స్వాతంత్ర్య ఉత్సవాల సందర్భంగా సృరించుకోవడం ప్రతి ఒక్కరి ధర్మం. వాటి సేవలు నిత్య స్మరణీయం. నాటి త్యాగధనుల అనుపమాన త్యాగానికి పత్రికాధిపతుల, సంపాదకుల, రచయితల, కవుల వీరోచిత రచనలకు, అక్షర నివాళులు అర్పించడం సాహితీ ప్రియుల కర్తవ్యం.

పుస్తక ప్రచురణకి ధన సహాయం చేసిన ద్రవ్యదాతలు

పెనుమాక శ్రీనివాస	- 5001
సండ్రి రామ్మూర్తి	- 5000
తాళ్ళ శ్రీధర్	- 5000
వెంకట రావు	- 4000
శివాజీ రావు	- 2000
శేషు సాయి	- 1500
వినాయక్ గద్దే	- 1500
వంశీ కృష్ణ	- 1500
అక్షయ్	- 1000
బి. హరి ప్రసాద్	- 1000
నందూరి అనంత రామ్	- 1000
బి. దాక్షాయణీ మూర్తి	- 1000
చంద్రశేఖర్	- 1000
సతీష్ కుమార్ చల్లా	- 1000
రామచంద్ర రావు	- 1000
బి. సాయి రామ్	- 1000
కార్తిక్, ఉజ్వల	- 500
ఆర్. సాయి రామ్	- 500
దానం సుధాకర్	- 500
సత్తయ్య సార్	- 500
యాజ్ఞవల్క్య ప్రభాకర	- 300
డి.పరమేశ్వరి	- 110